

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**İKTİSATTA ÇOĞULCULUK ve ÇOĞULCULUĞUN TÜRKİYE
İKTİSAT DÜŞÜNÇESİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan ÖVENÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. N. Emrah AYDINONAT

TEMMUZ 2013

ÖNSÖZ

En başta tez danışmanım Doç. Dr. N. Emrah Aydınonat'a bu sürecin başından sonuna kadar verdiği destek ve yol göstericiliği için şükranlarımı iletiyorum. Tezimin her cümlesini özenle okuyarak yaptığı geri dönüşlerle tezimin gelişmesine ciddi katkılar sundu. Kendisiyle çalışmak başlı başına öğretici bir süreç oldu. Tezimi birkaç defa okumak kendisi açısından sıkıcı olsa da, benim açımdan büyük bir şanstı. Kendisine çok şey minnettarım.

Anket ve mülakat sorularının hazırlanması ve tezin tamamlanması aşamalarındaki katkılarından dolayı Doç. Dr. Haluk Levent'e çok teşekkür ediyorum.

Tez konusunun belirlenmesi noktasında beni teşvik eden Doç. Dr. Ahmet Faruk Aysan'a, Ankara'daki mülakat çalışmamda yardımlarını esirgemeyen Bilkent Üniversitesi İktisat Bölüm Başkanı Doç. Dr. Selin Sayek Böke'ye, Hacettepe Üniversite İngilizce İktisat Bölüm Başkanı Prof. Dr. Hüseyin Özel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ankara'daki anket ve mülakat çalışması esnasında beni yalnız bırakmayan Mehmet Yaşar Çalışkan ile Yakup Sipahioğlu'na, tezin değerlendirilmesi noktasındaki eleştiri ve katkılarından ötürü Adnan Övenç'e de ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Sevgili eşim Canan ve tez sürecinde dünyaya gözlerini açan biricik kızım Meryem'e... "Sizleri çok seviyorum"

Gökhan ÖVENÇ

İstanbul,2013

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLO VE GRAFİK LİSTESİ	iv
RÉSUMÉ	v
ABSTRACT	x
ÖZET	xiii
1.1 GİRİŞ	1
2.1 İKTİSATTA ÇOKLUK VE ÇOĞULCULUK	5
2.1.a İktisatta Çokluk	6
2.1.b İktisatta Ortodoksi ve Heterodoksi	10
2.1.c Çoğulculuk Türleri ve İktisatta Çoğulculuk	15
3.1 İKTİSADIN AÇIKLAMA GÜCÜ VE ÇOĞULCULUK	22
3.1.a Yöntembilim, Yöntem ve Model	23
3.1.b Matematiksel Formalizm ve Varsayımların Gerçeğe Uygunluğu	25
3.1.c Açıklamalar: Tamamlayıcı & Rakip	31
3.1.d Çoğulculuk ve İktisadın Açıklama Gücü	39
4.1 İKTİSATÇI YETİŞTİRME SÜRECİ VE ÇOĞULCULUK	41
4.1.a İktisat Eğitimi ve İktisatçı	42
4.1.b İktisat Eğitimi ve Çoğulculuk	44
5.1 ÇOĞULCULUĞUN TÜRKİYE İKTİSAT DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİ	47
5.1.a Anket ve Mülakatların Hazırlanması	47
5.1.b Genel İstatistikler	50
5.1.c İktisat ve İktisat Bölümüyle İlgili İstatistikler	54
6.1 SONUÇ	63
7.1 KAYNAKÇA	67
8.1 EKLER	72
9.1 ÖZGEÇMİŞ	101

TABLO VE GRAFİK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1: Tamamlayıcı & Rakip Açıklamalar	32
Tablo 1.2: İşsizlik Olgusu Açıklamaları	37
Tablo 1.3: Kâr Maksimizasyonu ve İşçi Çıkarma	59
Tablo A.1: Anket ve Mülakat Soruları	72
Tablo A.2: ÖSYS İktisat Tavan Puanları	82
Tablo A.3: Anket ve Mülakat Sonuçları	83
Şekil 1.1: Cinsiyet	51
Şekil 1.2: Hangi Üniversiteden Mezun?	51
Şekil 1.3: Hangi Bölümden Mezun?	52
Şekil 1.4: Niçin Lisansüstü Eğitim Yapıyor?	53
Şekil 1.5: İktisat Eğitiminde Farklı Ekollere Yer Veriliyor mu?	55
Şekil 1.6: İktisadi Modeller ile Gerçeklik İlişkisi	56
Şekil 1.7: Matematiğin Ağırlığı Azaltılsın	57
Şekil 1.8: İktisat Nasıl Bir Bilimdir?	58
Şekil 1.9: İktisatta Çoğulculuk Kavramı	61

RÉSUMÉ

Dans cette étude, on va défendre que l'approche pluraliste de la science économique aille augmenter le pouvoir explicatif de l'économie. Puis, on va indiquer que le programme d'études d'économie, préparé sur la base de pluralisme, pouvait fournir la formation des économistes plus de succès.

Dans la dernière partie de l'étude, les résultats de l'enquête et l'entrevue, qui sont fait avec les étudiants de maîtrise et de doctorat en économie, seront évaluées pour avoir une idée sur l'état du pluralisme en Turquie.

Surtout en temps de crise, l'économie et les économistes sont critiqués sérieusement. Les suivants constituent la principale source de critiques; l'économie et les économistes ne peuvent pas prévoir les crises imminentes, et les hauts fonctionnaires économistes ne peuvent pas développer des politiques appropriées dans ces processus. Dans ces critiques, ils sont exprimés que les méthodes, les théories, les modèles, les hypothèses injustes, les expressions mathématiques trop techniques ne sont pas réussis dans l'iconographie de la réalité économique, et à cet égard que la vraie crise est légiférée en économie.

Alors, comment faut-il aborder ces critiques de la science de l'économie? En d'autres termes, comment pouvons-nous comprendre la méthode, le modèle qui essaie d'expliquer toutes les phénomènes économiques, et les hypothèses injustes utilisées dans ces modèles? Est-ce qu'il y a une seule école ou une approche unique en science économique qui pourrait permettre de parler de la crise de l'économie?

La situation, qui semble être la crise de l'économie de l'extérieur, semble en effet la crise de courant dominant quand économique Les courants alternatifs qui sont en dehors du courant dominant prétendent qu'ils ont mis des déclarations plus réussies dans les critiques de ce genre qui a fait surface pendant une période de crise. Alors, est-ce que l'absence des courants alternatifs dans l'enseignement de l'économie ou l'inconscience d'un économiste de l'approche courante alternative

pose une bonne situation pour la science d'économie? Sinon, pourquoi plus d'espace vital n'est pas offert aux courants alternatifs?

L'économie multiplicité (*pluralité en économie*) qui signifie un grand nombre d'approches sur des faits similaires, émerge dans le cadre de l'économie du passé au présent. L'économie contient les écoles alternatives de l'économie en soi, ces écoles apportent des explications différentes pour les mêmes faits ou similaires.

En temps de crise ou à d'autres moments, les critiques de la science économique ne tiennent pas compte des différences dans le développement économique, et aperçoivent les économistes comme un groupe qui utilise une seule méthode. Cependant, il ya beaucoup d'explications possibles sur la multitude faits d'économie c'est-à-dire sur des faits similaires. Malgré la multitude d'économie, les méthodes, théories et modèles, qui forment multiplicité, ne peuvent pas trouver l'occasion d'exister dans le même environnement et des conditions d'égalité. Et cela entraîne les débats du pluralisme en économie.

Le pluralisme en économie défend la multiplicité en l'économie. Le pluralisme en économie, qui défend l'existence égale dans le même environnement des méthodes, des théories et des modèles différentes sur de tels phénomènes économiques, offre des opportunités pour l'économie. Dans un environnement dominé par le pluralisme en économie, on peut être en mesure d'expliquer les phénomènes économiques d'une manière plus globale et on peut aussi considérer que la fourniture d'égalité d'opportunité aux explications concurrentes développées pour les mêmes phénomènes ou similaire peut permettre a trouver les descriptions les plus précises à un degré. À première vue, beaucoup des méthodes et des modèles alternatifs sur l'économie comprissent comme apportant une certaine complexité, mais les différentes descriptions provoquées par des méthodes et des modèles alternatifs peuvent se compléter mutuellement et de cette façon, il est fourni que l'une compréhension plus globale du phénomène économique. Pendant le processus de développement de l'économie, quand le rôle important des explications alternatives et les écoles de pensée concurrentes est considéré, aujourd'hui on peut voir que le pluralisme en économie est important pour le développement de l'économie. Il est possible de voir d'une autre contribution importante du pluralisme aux étudiants en économie grâce à l'éducation économique. Étant donné que de nombreuses explications alternatives permettent à expliquer les faits

identiques ou similaires dans une certaine manière de plus globale et à développer la science économique sur la base du pluralisme, on peut préparer les médias de la formation des économistes plus réussis avec les programmes de cours préparés sur la base du pluralisme en économie.

Cette étude sur “Le Pluralisme en Économie et le Lieu du Pluralisme à la Pensée Economique en Turquie ” a été formée par la motivation de répondre aux questions ci-dessus et et caetera. Dans cette étude, on va discuter si les faits économiques fournissent une compréhension plus complète ou non.

L'étude se compose de quatre sections principales. (1) La multiplicité et le pluralisme en économie, (2) Le pouvoir de la description et le pluralisme en économie, (3) La processus de formation économiste et le pluralisme, et (4) Le lieu de pluralisme de la pensée économique en Turquie.

Dans la première partie de la thèse, la multiplicité et le pluralisme en économie va être introduits depuis considérations économiques. Les phénomènes économiques similaires à l'histoire des considérations économiques, des mercantilistes aux physiocrates, des marxistes aux classiques, sont expliquées dans de nombreuses façons différentes. Ces différences dans le passé se poursuivent dans la forme de la diversité entre l'orthodoxie et l'hétérodoxie aujourd'hui. Bien qu'elle, la distinction entre orthodoxes et hétérodoxes, soit encore utile pour expliquer les différences méthodologiques entre les écoles et définir quelle école est dominant dans l'enseignement de l'économie, elle est insuffisant pour exprimer de nourrir mutuellement entre les diversités, les multiplicités, les écoles qu'ils sont accueilli par l'économie moderne.

Ensuite, le concept de pluralisme va être défini sur la base de la multiplicité en économie (la pluralité en économie) et ses types (ontologique, épistémologique, méthodologique, etc.) auront lieu. Et puis, les discussions dans la littérature transversent sur le concept du pluralisme en économie (pluralisme en économie).

Dans la deuxième partie de la thèse, la question du « pouvoir de la description et le pluralisme en économie » sera discutée. Tout d'abord, la relation entre les méthodes, modèles, hypothèses et les explications économiques va être mise sur la table. Ensuite, le concept d'explication va être analysé, le transfert de la littérature avec les explications complémentaires et concurrentes sera fait.

Chaque méthode et modèle tente d'expliquer certains aspects du phénomène économique dans la lumière des hypothèses utilisées. Malgré qu'ils, les méthodes et des modèles théoriques différents qui essaient d'expliquer les phénomènes économiques similaires, semblent être le rival de l'autre, il est clair qu'ils sont complémentaires quand ils sont analysés en détail. Ainsi, les descriptions des différentes approches méthodologiques en économie provenant du pluralisme augmentent le pouvoir explicatif de l'économie en concurrence avec l'autre et en complètent souvent les uns les autres.

Dans la troisième partie de la thèse, la relation entre le processus de formation d'un économiste et le pluralisme seront discutés. Le programme d'études de l'économie appliqué en licence, maîtrise et doctorat d'économie détermine la façon dont les étudiants seraient un économiste. L'économie perspective ou façons de faire l'économie des étudiants d'économie qui étudient avec les programmes des études préparant selon une unique et spécifique école ou méthode et des étudiants qui étudient avec les programmes d'études préparant selon le principe du pluralisme ne peuvent pas être les mêmes. L'approche pluraliste à l'économie peut augmenter le pouvoir explicatif des économistes comme elle peut augmenter le pouvoir explicatif de l'économie. Par conséquent, le transfert des écoles et les méthodes alternatives aux étudiants déterminant une approche pluraliste de programmes des études d'économie fera les étudiants un meilleur économiste en développant leur capacités de la compréhension, la critique, l'analyse, la comparaison des phénomènes et des processus économiques.

Dans la quatrième partie de la thèse, pour avoir une idée sur l'état du pluralisme en Turquie, les résultats de l'enquête et d'entrevue qui fais sur les étudiants de maîtrise et de doctorat en économie va être évaluée. 85% des étudiants qui ont participé à l'enquête et entrevue précisent que le traitement d'une question économique en termes du courant dominant et de l'économie hétérodoxe permettrait une meilleure compréhension de la question.

Dans notre étude de l'enquête, il a été émergé que "être en mesure de résoudre le problème" et "être très bon en maths" sont les facteurs qui influent le succès le plus, sur une question qui devrait être posée sur les caractéristiques pour réussir dans l'économie. Selon les étudiants, le statu de 'avoir une formation d'économie en licence' est moins efficace que d'autres facteurs pour réussir dans le programme de

maîtrise ou de doctorat en économie. Cette partie de la thèse dresse un tableau général de l'enseignement de maîtrise et de doctorat en économie, et aussi résume les aperçus des élèves en économie, leurs perceptions de l'économie et ce qu'ils attendent de l'éducation économique.

ABSTRACT

The theories, models, methods, and assumptions used in economics are continually criticized, especially during crises, as unrealistic and unsuccessful in explaining economic phenomena and economic reality. This situation has been called “the crisis of economics,” although Marxists and other heterodox economists refer to it as “the crisis of mainstream economics,” believing their interpretations better explain phenomena than those of orthodox economists.

Economics has always encompassed the plurality of interpretation. For instance, Neoclassical, Keynesian, and Marxist economists offer different interpretations of unemployment, just as Mercantilists and Physiocrats offer alternative explanations for the wealth of nations. Nonetheless, the diverse theories, methods, and models that constitute plurality in economic thought do not coexist as equals.

For example, Neoclassical economics dominates heterodox approaches among university departments of economics. Consequently, discussions about pluralism in economics occur independent of plurality in economics. Genuine pluralism in economics means defending the possible validity of different methods, theories, and models in approaching similar phenomenon.

This thesis “Pluralism in Economics and the Place of Pluralism in Turkish Economic Thought” argues that pluralism contributes to explaining economic phenomena. It addresses such questions as how to understand economic models, methods, and assumptions and how to determine those that are unrealistic. It asserts that academic curricula that embody pluralism prepare more successful economists. More comprehensive explanations and understanding of economic phenomena are possible when alternative and rival approaches are encouraged to exist in an equal conditions.

This study consists of four main sections: (1) Plurality in Economics and Pluralism, (2) The Explanatory Power of Economics and Pluralism, (3) Economic Education and Pluralism, and (4) The Place of Pluralism in Turkish Economic Thought.

The first section defines plurality in economics and gives examples from the history of economic thought to the present. Similar or identical phenomena have been explained in very different forms by Mercantilists, Physiocrats, Classicists, and Marxists. These differences in economic thought extend into the present as a division between orthodoxy and heterodoxy. Even though the orthodox/heterodox distinction is useful in explaining methodological differences between schools, and which school is dominant in economic education, it is insufficient to capture the diversity of modern economics. This section defines pluralism and methodological pluralism and reviews the literature of pluralism in economics.

The second section of the thesis assesses the relationship among economic explanations and methods, models, and assumptions. It analyzes the concept of an explanation under the categories of explanandum, explanans as well as complementary and rival explanations. Each method and model tries to explain economic phenomena within the framework of its assumptions. Their differing methods and theoretical models initially seem to be in conflict, but when examined carefully their alternative explanations of economic phenomena often complete each other. Thus, exploring the different methodological approaches that constitute pluralism enhances economists' ability to explain an economy by permitting access to concepts that compete with and complement each other.

As its title suggests, the third section of the thesis evaluates Economic Education and Pluralism. The curricula of undergraduate, graduate, and doctoral programs guide students and influence the kind of economists they become. A pluralist curriculum that transmits alternative theories and methods increases the capacities of practicing economists and economics students to understand, criticize, analyze, and compare economic phenomena and their interpretations.

The fourth section presents and evaluates the results of surveys and interviews with M.A. and Ph.D. students in economics. It uncovers the current state of pluralism in Turkish economic thought and education. This section examines

graduate economic education in Turkey, forming a benchmark of students' expectations, opinions, and perceptions of economics, economics education, and pluralism in economics. Results indicate that 85% of respondents and interviewees believe that more comprehensive understanding arises from examining economic subjects and issues from both mainstream and heterodox approaches.

The survey asks students what qualities are required for success in economics, and their most frequent answers were "Being capable of solving problems" and "Being very good at mathematics." Respondents indicated that "having an economics undergraduate background" contributes the least to success in a graduate program.

ÖZET

Bu çalışmada iktisat bilimine çoğulcu yaklaşmanın iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı yapacağı ve çoğulculuk (pluralism) esasına göre hazırlanan ekonomi ders programlarının daha başarılı iktisatçıların yetişmesine olanak sağlayabileceği savunulacaktır.

Çalışmanın son kısmında ise Türkiye'deki çoğulculuğun durumu hakkında fikir edinmek için iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasının sonuçları değerlendirilecektir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. (1) İktisatta Çokluk ve Çoğulculuk, (2) İktisadın Açıklama Gücü ve Çoğulculuk, (3) İktisatçı Yetiştirme Süreci ve Çoğulculuk ve (4) Çoğulculuğun Türkiye İktisat Düşüncesindeki Yeri.

Tezin ilk bölümünde, iktisadi düşünceler tarihinden günümüze iktisattaki çokluk ortaya konulacaktır. Merkantalistlerden, Fizyokratlara, Klasiklerden Marksistlere iktisadi düşünceler tarihinde benzer iktisadi olgular çok farklı şekillerde açıklanmıştır (Güngör, 2007). Geçmişteki bu farklılıklar günümüzde Ortodoksi ve Heterodoksi ayrımı şeklinde devam etmektedir. Ortodoks ve Heterodoks ayrımı ekoller arasındaki yöntemsel farklılıkları ve hangi ekolün iktisat eğitiminde baskın olduğunu ifade etmek için halen kullanışlı olsa da, modern iktisadın barındırdığı çeşitliliği, çokluğu, ekoller arasındaki karşılıklı beslenmeyi ifade etmesi açısından yetersizdir (Dow, 2006).

Kriz veya diğer zamanlarda, iktisat bilimine getirilen eleştiriler iktisat içerisindeki farklılıkları göz ardı etmekte, iktisatçıları da tek tarz yöntem kullanan bir grupmuş şeklinde görmektedir. Halbuki iktisatta çokluk yani benzer olgularla ilgili çok sayıda alternatif açıklama vardır. İktisatta çokluk olmasına rağmen çokluğu meydana getiren alternatif yöntem, teori ve modeller aynı ortamda ve eşit şartlarda var olma imkânı bulamamaktadır. Bu durum, iktisatta çoğulculuk (*pluralism in economics*) tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Daha sonra, iktisattaki çokluktan (plurality in economics) hareketle çoğulculuk kavramı tanımlanacak ve yöntemsel çoğulculuğa yer verilecektir. Ardından iktisatta çoğulculuk (pluralism in economics) kavramıyla ilgili literatürdeki tartışmalar aktarılacaktır.

Tezin ikinci bölümünde “İktisadın Açıklama Gücü ve Çoğulculuk” konusu ele alınacaktır. Öncelikle yöntem, model ve varsayımlar ile iktisadi açıklamalar arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Daha sonra açıklama kavramı (açıklanan, açıklayan) analiz edilip, tamamlayıcı ve rakip açıklamalarla ilgili literatür aktarımı yapılacaktır (Marchionni, 2005).

Her bir yöntem ve model kullandığı varsayımlar ışığında iktisadi olgunun belirli yönlerini açıklamaya çalışmaktadır. Benzer iktisadi olguyu açıklamaya çalışan farklı yöntem ve teorik modeller ilk bakışta birbirlerinin rakibi gibi gözükse de, detaylı bir şekilde incelendiğinde çoğu zaman tamamlayıcı oldukları görülecektir. Böylelikle, iktisatta çoğulculuk sonucu ortaya çıkan farklı yöntemsel yaklaşımların açıklamaları hem birbirleriyle rekabet ederek hem de çoğu zaman birbirlerini tamamlayarak iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı yapmaktadırlar.

Açıklamaların tamamlayıcılığıyla ilgili işsizlik olgusu örneği verilebilir. İlk bakışta politika önerisi olarak birbirlerinin rakibi gibi gözükken işsizlikle ilgili alternatif yaklaşımların temelini oluşturan modellerin detaylı bir şekilde incelendiğinde teorik açıdan tamamlayıcı açıklamalar olduğu görülebilir.

İşsizlik olgusu karmaşık ve pek çok faktörün etkilediği bir olgudur. İşsizlikle ilgili modeller (yaptıkları varsayımlarla) bu karmaşık olgunun farklı yönlerine odaklanmaktadır. Bu gözle bakıldığında işsizlikle ilgili modellerin farklı farklı sorulara cevap aradığı görülebilir. Her soru işsizlik olgusunun farklı bir yönünün daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Benzer bir biçimde, farklı düşünce okullarının da farklı model ve yaklaşımlarıyla işsizlik olgusunun çeşitli yönlerini daha iyi anlamamıza olanak sağlayacak tamamlayıcı açıklamalar sundukları düşünülebilir.

Neoklasiklere göre, insanlar asgari ücret veya fiyat mekanizmasının sonuçları itibariyle oluşan dengeden ötürü işsiz kalmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre serbest piyasa mekanizmasına dış etmenlerle (minimum ücret,

sendikalaşma vs.) müdahale edilmesi işsizlik sorununu çözmez, çözüm piyasanın kendi iç mekanizmasındadır (Stilwell, 2006).

Keynesyen düşünceye göre ise işsizlik toplam talebin potansiyel üretim kapasitesinin altında olmasından ötürü ortaya çıkmaktadır (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre devletin doğrudan iş yaratıcı müdahalesi, para arzının artması gibi araçlarla işsizlik azaltılabilir. Marksistlere göre ise sermaye birikimini sağlamak amacıyla kapitalist sistemin sürekli elinin altında bulundurması gereken bir gruba ihtiyaç duymasından dolayı işsizlik vardır ve işsizlik kapitalist sistemin doğal bir parçasıdır. Sermaye sahipleri, işsizliği mevcut çalışanlarının maaşlarını yükseltmeme veya aşağı çekme baskısı aracı olarak kullanmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43).

Bu üç ekol de işsizliğin, yani anlaşılmak istenen olgunun, farklı yönlerine vurgu yapmaktadırlar. Marksist düşünce ekonomik sistemi sınıf mücadelesi üzerinden açıkladığı için işsizliği de doğal olarak işçi sınıfı ile sermaye sınıfının mücadelesi olarak analiz etmektedir. Bir ekonomide işsizliğin var olması, işverenin kolay bir şekilde yeni işçi bulmasını kolaylaştırmaktadır. İşsizliğin var olması aynı zamanda mevcut çalışanların maaş artışı taleplerini de engelleyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Marksist açıklama işsizlik olgusunun *işlevine*, işveren tarafından nasıl bir şekilde kullanıldığına vurgu yapmaktadır.

Neoklasikler ile Keynesyenlerin işsizlikle ilgili farklı açıklamalarının temelinde ise modellerinde kullandıkları varsayımlar yatmaktadır. Neoklasikler, bir ekonomideki işsizlik oranının piyasadaki arz/talep dengesi sonucu oluştuğunu ve bunun ancak piyasanın kendi içerisinde çözebileceğini söylerken fiyat ve ücretlerin tam esnek olduğu ve istihdamın doğrudan reel ücretlerle belirlendiği varsayımını kullanmaktadırlar. Bu işsizlik türü ancak uzun vadeli yatırımlar sonucu ekonomik genişlemeyle azaltılabilir. Keynesyenlerin talep artışı veya devlet müdahalesiyle işsizliğin azaltılabileceği şeklindeki görüşü ise fiyat ve ücretlerin esnek olmadığı ve tüketimin doğrudan hane halkı gelinine bağlı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Her ne kadar bu iki bakış açısı birbirine rakip politika önerilerinin temelini oluşturuyor olsa da, Neoklasik yaklaşımın varsayımları dikkate alındığında, bu yaklaşımın odak noktasının Keynesyen yaklaşımından farklı olduğu görülebilir. Bu üç yaklaşımın sunduğu teorik açıklamalar işsizlik olgusuyla ilgili farklı açıklananlara (explanandum) sahiptir ve bu nedenle tamamlayıcı özellikler gösterdikleri düşünülebilir.

Açıklamaların rakipliği durumunda açıklamalardan en az bir tanesi hatalıdır. Örneğin A açıklananın tek sebebi B'dir şeklindeki bir açıklayan ile A açıklananın sebebi C'dir şeklindeki açıklayan aynı anda doğru olamaz. Çünkü ilk açıklayan A'nın "tek" sebebinin B olduğunu, 2. açıklayan ise C olduğunu belirtmiştir. Eğer ki, A olgusunun tek sebebi B açıklayanı ise C açıklayanı A'ya sebep olamaz. Tam tersi, eğer C açıklayanı A'ya sebep oluyorsa o zamanda B açıklayanı A'nın "tek" sebebi olamaz. Dolayısıyla bu iki açıklayan aynı anda doğru olamayacağı için en az bir tanesi yanlıştır.

Marchionni rakip açıklamalarla ilgili örneği firma kümelenmesi üzerinden vermektedir. "*Kümelenmenin tek nedeni maliyetlerin azaltılmasıdır*" tarzındaki bir açıklama ile firma kümelenmesinin nedeni kolay bilgi ve teknoloji transferidir şeklinde bir açıklama birbirleriyle uyumsuzdur yani ikisi de aynı anda doğru olamaz (Marchionni, 2005, s.105).

Görüldüğü gibi açıklama kavramının açıklanan (explanandum), açıklayan (explanan) şeklinde 2'ye ayrılarak analiz edilmesi iktisat bilimi açısından kullanışlı ve faydalıdır. Benzer olgulara dair çok sayıda alternatif açıklama, açıklanan ve açıklayan şeklinde detaylı bir şekilde incelendiğinde açıklamaların ya birbirlerini tamamladıkları ya da rakip oldukları görülecektir. İktisattaki çoğulculuk neticesinde; tamamlayıcı açıklamalar olgunun değişik yönlerine ışık tutarak olgunun daha kapsamlı anlaşılmasına imkân verirken, rakip açıklamalar ise açıklamalardan en az bir tanesinin hatalı olma ihtimalini ortaya çıkardığı için yöntem, teori veya modelin tekrardan gözden geçirilmesini sağlamaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde iktisatçı yetiştirme süreci ve çoğulculuk ilişkisi ele alınacaktır. İktisat lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında verilen iktisat eğitiminin müfredatı öğrencilerin nasıl birer iktisatçı olacağını belirlemektedir (Klamer ve Colander, 1987). Belirli ve tek ekole veya yöneme göre hazırlanan müfredatlarla yetişen iktisat öğrencileriyle, çoğulculuk esasına göre hazırlanan müfredatlarla eğitim alan öğrencilerin iktisada bakış açısı veya iktisat yapma biçimleri aynı olamaz. İktisada çoğulcu yaklaşılması iktisadın açıklama gücünü arttırabildiği gibi, iktisatçıların da olguları açıklama gücünü arttırabilir. Dolayısıyla, iktisat ders müfredatlarının çoğulcu bir yaklaşımla belirlenerek alternatif ekollerin ve yöntemlerin öğrencilere aktarılması, öğrencilerin iktisadi olgu ve süreçlere dair

anlama, eleştiri, analiz, mukayese yeteneklerini daha fazla geliştirerek onları daha iyi birer iktisatçı yapabilecek zemini oluşturacaktır.

Tezin dördüncü bölümünde Türkiye'deki çoğulculuğun durumu hakkında fikir edinmek için iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasının sonuçları değerlendirilecektir. Anket ve mülakat çalışmasına katılan öğrencilerin % 85'i bir iktisadi konunun hem ana akım hem de Heterodoks iktisat açısından ele alınmasının konunun daha kapsamlı anlaşılmasına imkân vereceğini belirtmişlerdir.

Anket çalışmamızda, iktisatta başarılı olmak için hangi özelliklere sahip olunması gerektiğine dair sorulan bir soruda “problem çözmede yetenekli olmak” ile “matematikte çok iyi olmak” başarıyı en fazla etkileyen faktörler çıktı. Öğrencilere göre “iktisat lisans geçmişinden geliyor” olmak iktisat yüksek lisans veya doktora programında başarılı olmak için diğer faktörlere kıyasla daha az etkili durumdadır. Tezin bu bölümü Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora eğitiminin genel bir resmini çizmekte ve öğrencilerin iktisat eğitimine bakışlarını, iktisadı nasıl algıladıklarını ve iktisat eğitiminden neler beklediklerini özetlemektedir.

1.1 GİRİŞ

“İktisatçının yaptığı, zifiri karanlıkta yol bulmak için elinde el feneri olan kişiye benzer. Işığın gösterdiği yerler, göstermediği yerlere kıyasla denizde nokta şeklindedir.” (Erdem, 1992, s.56; aktaran: Demir, 1995, s.8-9). Bu açıdan farklı yöntemsel yaklaşımları el fenerine benzetecek olursak, karanlığın içerisindeki noktaları aydınlatmak için çok sayıda el fenerine ihtiyaç duyulacaktır. Bundan ötürü, tüm el fenerlerine yani yöntemsel yaklaşımlara var olma hakkı tanınması en uygun yoldur.

Özellikle kriz dönemlerinde iktisat bilimi ve iktisatçılar ciddi eleştiriler almaktadır. İktisat bilimi ve iktisatçıların yaklaşmakta olan krizleri yeterince öngörememesi, iktisatçı üst düzey bürokratların bu süreçlerde doğru politikalar geliştirememesi eleştirilerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu eleştirilerde yöntemlerin, teorilerin, modellerin, gerçeğe uygun olmayan varsayımların, aşırı teknik matematiksel ifadelerin vs. iktisadi gerçekliği resmetme konusunda başarılı olmadığı, bu açıdan bakıldığında esas krizin iktisat bilimi içerisinde yaşandığı ifade edilmektedir (Krugman, 2009).

Peki iktisat bilimine dair bu eleştirilere nasıl yaklaşmak gerekmektedir? Başka bir ifadeyle, herhangi bir iktisadi olguyu açıklamaya çalışan yöntemi, modeli ve bu modellerde kullanılan gerçeğe uygun olmayan varsayımları nasıl anlamalıyız? İktisat bilimi içerisinde tek bir ekol veya tek bir yaklaşım mı var ki iktisat biliminin krizinden bahsediliyor?

Dışarıdan bakıldığında iktisat biliminin krizi gibi görünen durum iktisadın içinden bakıldığında ana akım iktisadın krizi gibi görünmektedir. Kriz zamanında su yüzüne çıkan bu tür eleştirilerde ana akım dışındaki alternatif akımlar daha başarılı açıklamalar ortaya koyduklarını iddia etmektedirler. Peki alternatif akımların iktisat eğitiminde yer almaması veya standart bir iktisatçının alternatif akımların yaklaşımlarından pek haberdar olmaması iktisat bilimi açısından iyi bir durum

mudur? Değil ise neden alternatif akımlara daha fazla yaşam alanı sağlanmamaktadır?

Benzer olgularla ilgili çok sayıda alternatif yaklaşımın var olması anlamına gelen iktisatta çokluk (*plurality in economics*) geçmişten günümüze iktisadın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisat bilimi kendi içerisinde alternatif ekolleri barındırmakta, bu ekoller aynı veya benzer olgular için farklı açıklamalar getirmektedir.

Kriz veya diğer zamanlarda, iktisat bilimine getirilen eleştiriler iktisat içerisindeki farklılıkları göz ardı etmekte, iktisatçıları da tek tarz yöntem kullanan bir grupmuş şeklinde görmektedir. Halbuki iktisatta çokluk yani benzer olgularla ilgili çok sayıda alternatif açıklama vardır. İktisatta çokluk olmasına rağmen çokluğu meydana getiren alternatif yöntem, teori ve modeller aynı ortamda ve eşit şartlarda var olma imkânı bulamamaktadır. Bu durum, iktisatta çoğulculuk (*pluralism in economics*) tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Benzer iktisadi olgularla ilgili farklı yöntem, teori ve modellerin aynı ortamda eşit şartlarda var olmasını savunan iktisatta çoğulculuk iktisat bilimi açısından fırsatlar sunmaktadır. İktisatta çoğulculuğun egemen olduğu bir ortamda iktisadi olguların daha kapsamlı bir şekilde açıklanabilmesi mümkün olabileceği gibi, aynı veya benzer olgular için geliştirilen rakip açıklamalara fırsat eşitliğinin sağlanmasının doğruya en yakın olan açıklamaları bulmayı bir ölçüde kolaylaştırabileceği de düşünülebilir. İktisadi olguya dair alternatif yöntem ve modellerin çok olması ilk bakışta karmaşıklık getirecekmiş gibi anlaşılabilir, alternatif yöntem ve modellerin getirdiği farklı açıklamalar birbirlerini tamamlayabilmekte ve bu şekilde iktisadi olgunun daha kapsamlı anlaşılması sağlanmaktadır. İktisat biliminin gelişim süreci içinde alternatif açıklamaların ve rakip düşünce okullarının oynadığı önemli rol düşünülünce bugün de iktisatta çoğulculuğun iktisadın gelişmesi için önemli olduğu görülebilir.

Çoğulculuğun diğer önemli katkısını iktisat eğitimi aracılığıyla iktisat öğrencileri üzerinde görmek mümkündür. Çoğulculuk zemininde, çok sayıda alternatif açıklamanın aynı veya benzer olgunun daha kapsamlı açıklanılmasını ve iktisat biliminin gelişimini sağladığını düşündüğümüzde, iktisatta çoğulculuk esasına

göre hazırlanan ders müfredatlarıyla daha başarılı iktisatçıların yetişmesine ortam hazırlanabilir.

“İktisatta Çoğulculuk ve Çoğulculuğun Türkiye İktisat Düşüncesindeki Yeri” başlık ve konulu bu çalışma, yukarıdaki vb. sorulara cevap verme motivasyonu ile şekillenmiştir. Çalışmada, girişte yer alan el feneri metaforundan yola çıkarak, çok sayıda alternatif yaklaşımın karanlığı daha fazla aydınlatıp/aydınlatmayacağı yani iktisadi olguların daha kapsamlı anlaşılmasını sağlayıp/sağlamayacağı tartışılacaktır.

Bu tez çalışmasında iktisada çoğulcu yaklaşımın iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sunacağı savunulacaktır. Ardından, çoğulculuğun daha başarılı iktisatçıların yetişmesine olanak sağlayabileceği vurgulanacaktır.

Bu çalışmada ayrıca, çoğulculuğun Türkiye’deki durumu hakkında fikir edinmek için iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle gerçekleştirilen anket ve mülakat çalışmasının sonuçlarına yer verilecektir.

Çalışma 4 ana bölümden oluşmaktadır. (1) İktisatta Çokluk ve Çoğulculuk, (2) İktisadın Açıklama Gücü ve Çoğulculuk, (3) İktisatçı Yetiştirme Süreci ve Çoğulculuk ve (4) Çoğulculuğun Türkiye İktisat Düşüncesindeki Yeri.

Tezin ilk bölümünde iktisadi düşünceler tarihinden günümüze iktisattaki çokluk ortaya konulacaktır. Merkantalistlerden, Fizyokratlara, Klasiklerden Marksistlere iktisadi düşünceler tarihinde benzer iktisadi olgular çok farklı şekillerde açıklanmıştır. Geçmişteki bu farklılıklar günümüzde Ortodoksi ve Heterodoksi ayrımı şeklinde devam etmektedir. Ortodoks ve Heterodoks ayrımı ekoller arasındaki yöntemsel farklılıkları ve hangi ekolün iktisat eğitiminde baskın olduğu ifade etmek için halen kullanışlı olsa da, modern iktisadın barındırdığı çeşitliliği, çokluğu, ekoller arasındaki karşılıklı beslenmeyi ifade etmesi açısından yetersizdir (Dow, 2007).

Daha sonra iktisattaki çokluktan hareketle çoğulculuk kavramı tanımlanacak ve çoğulculuk çeşitlerinden bir tanesi olan yöntemsel çoğulculuğa yer verilecektir. Ardından iktisatta çoğulculuk kavramıyla ilgili literatürdeki tartışmalar aktarılacaktır.

Tezin ikinci bölümünde “İktisadın Açıklama Gücü ve Çoğulculuk” konusu ele alınacaktır. Öncelikle yöntem, model ve varsayımlar ile iktisadi açıklamalar arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Daha sonra açıklama (açıklanan, açıklayan)

kavramı analiz edilip, tamamlayıcı ve rakip açıklamalarla ilgili literatür aktarımı yapılacaktır (Marchionni, 2005).

Her bir yöntem ve model kullandığı varsayımlar ışığında iktisadi olgunun belirli yönlerini açıklamaya çalışmaktadır. Benzer iktisadi olguyu açıklamaya çalışan farklı yöntem ve teorik modeller ilk bakışta birbirlerinin rakibi gibi gözükse de, detaylı bir şekilde incelendiğinde çoğu zaman tamamlayıcı oldukları ortaya çıkmaktadır. Böylelikle iktisatta çoğulculuk sonucu ortaya çıkan farklı yöntemsel yaklaşımların açıklamaları hem birbirleriyle rekabet ederek hem de çoğu zaman birbirlerini tamamlayarak iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sağlamaktadırlar.

Tezin üçüncü bölümünde iktisatçı yetiştirme süreci ve çoğulculuk ilişkisi ele alınacaktır. İktisat lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında verilen iktisat eğitiminin müfredatı öğrencilerin nasıl birer iktisatçı olacağını belirlemektedir. Belirli ve tek ekole veya yönteme göre hazırlanan müfredatlarla yetişen iktisat öğrencileriyle, çoğulculuk esasına göre hazırlanan müfredatlarla eğitim alan öğrencilerin iktisada bakış açısı veya iktisat yapma biçimleri aynı olamaz. İktisada çoğulcu yaklaşılması iktisadın açıklama gücünü arttırabildiği gibi, iktisatçıların da açıklama gücünü arttırabilir. Dolayısıyla, iktisat ders müfredatlarının çoğulcu bir yaklaşımla belirlenerek alternatif ekollerin ve yöntemlerin öğrencilere aktarılması, öğrencilerin iktisadi olgu ve süreçlere dair anlama, eleştiri, analiz, mukayese yeteneklerini daha fazla geliştirerek onları daha iyi birer iktisatçı yapacak zemini hazırlayabilecektir.

Tezin dördüncü bölümünde Türkiye'deki çoğulculuğun durumu hakkında fikir edinmek için iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasının sonuçları değerlendirilecektir. Anket ve mülakat çalışmasına katılan öğrencilerin % 85'i bir iktisadi konunun hem ana akım hem de Heterodoks iktisat açısından ele alınmasının konunun daha kapsamlı anlaşılmasına imkân vereceğini belirtmişlerdir. Tezin bu bölümü Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora eğitiminin genel bir resmini çizmekte ve öğrencilerin iktisat eğitimine bakışlarını, iktisadı nasıl algıladıklarını ve iktisat eğitiminden neler beklediklerini özetlemektedir.

2.1 İKTİSATTA ÇOKLUK VE ÇOĞULCULUK

İktisadi düşünceler tarihi içerisinde benzer olgularla ilgili farklı bakış açıları geliştirilmiştir. İktisatçılar veya okullar aynı olgulara alternatif açıklamalar getirmişlerdir. Bu açıdan, iktisadi düşünceler tarihine ve günümüz iktisatçıların açıklamalarına ve yöntemlerine baktığımızda çokluğun iktisadın bir parçası olduğu görülmektedir.

İktisadi düşünceler tarihine bakıldığında iktisatçıların ulusların zenginliği, iktisadi büyüme, devletin ekonomideki rolü, ticaret politikaları, iktisadi krizler, işsizlik gibi konularda birbirine alternatif pek çok açıklama geliştirdiği görülebilir. Söz konusu alternatif yaklaşımlar Fizyokrat veya Merkantalist iktisatçıların açıklamalarıyla sadece iktisadi düşünceler tarihini şekillendirmekle kalmamaktadır. Günümüz modern iktisat düşüncesinde de Neoklasik iktisatçılar, Keynesyen iktisatçılar, Marksist iktisatçılar, Feminist ve Avusturya iktisatçıları benzer olgularla ilgili alternatif açıklamalar getirmektedirler.

İktisattaki bu çeşitlilik veya çokluk; aynı olgunun birbirlerine alternatif birden fazla teoriyle ele alınması, iktisat bilimi açısından dinamik bir zemin oluşturmaktadır. İktisattaki çokluğu oluşturan alternatif açıklamalar birbirleriyle rekabet ederek iktisat biliminin gelişimini sağlamakta ve ayrıca olguya dair en iyi açıklamaya ulaşmamızı kolaylaştırmaktadır.

Geçmişten günümüze iktisat biliminin içerisinde barındırdığı bu çoklu yapı, her ortamda ve şartta yeterince kendisini gösterme imkânı bulamayabilmektedir. Belirli dönemlerde belirli düşünce ekolleri baskın pozisyona geçerek diğer alternatif iktisadi yaklaşımların ikincil plana atılmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, iktisattaki çokluğun var olması iktisattaki farklı ve alternatif teorilerin eşit imkânlarda seslerini duyurması anlamına gelebilmektedir.

İktisattaki çokluğu oluşturan alternatif yaklaşımların aynı ortamda eşit imkânlara sahip olamaması iktisatta çoğulculuk tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır.

Benzer iktisadi olgulara dair farklı yöntem ve teorilerin aynı ortamda ve eşit şartlarda var olmasını savunmak anlamına gelen *iktisatta çoğulculuk*, iktisattaki farklılıklara nasıl yaklaşılması gerektiği noktasında önemli ve faydalı ipuçları sunmaktadır.

Tezin bu bölümünde, geçmişten günümüze iktisat okullarına ve onların farklı açıklamalarına yer verilip, iktisattaki çokluk resmedilecektir. Ardından iktisattaki Ortodoksi ve Heterodoksi ayrımı aktarılıp, bu iki ekolün nasıl tanımlandıkları belirtilecektir. Ekoller arasındaki farklılıklar, iç içe geçmişlikler gösterilip, günümüz iktisadını tanımlamanın zorluğu aktarılacaktır. Nihayetinde, iktisattaki çokluktan hareketle iktisatta çoğulculuk konusu ele alınacaktır.

İktisatta çoğulculuk bölümünde literatür aktarımıyla birlikte çoğulculuk türlerinden bir tanesi olan yöntemsel çoğulculuk ele alınacaktır. Daha sonra yöntemsel çoğulculuk açısından iktisattaki çoğulculuk tanımlanıp, çoğulculuktan hareketle iktisattaki çokluğa nasıl yaklaşılması gerektiği tartışılacaktır.

2.1.a İktisatta Çokluk

İktisadi düşünceler tarihi içerisinde belirli dönemlerde Merkantalistler, Fizyokratlar, İskoç Aydınlanmacıları, Klasikler, Marksistler, Marjinalistler, Faydacılar gibi birbirinden farklı okul mensupları yer almıştır (Güngör, 2007, s.3-7). Bu okullar aynı olgulara farklı şekillerde açıklamalar getirmişlerdir.

Örneğin, iktisadi düşünceler tarihi ulusların zenginliği konusunda birbirlerinden farklı görüşleri içermektedir. Ulusların zenginliği olgusuna dair bu alternatif açıklamalar birbirleriyle rekabet ederek, iktisat biliminin gelişimini sağlamış ve olguya dair daha iyi açıklamalar geliştirilmesine olanak tanımıştır. Bu alternatif açıklamaların yansımaları günümüz modern iktisat düşüncesinde de devam etmektedir.

Örneğin, Quesnay ve Turgot tarafından Fransa Devrimi öncesi geliştirilen Fizyokrasi düşüncesine göre iktisadi zenginliğin ana kaynağı tarımsal üretimdir. Fizyokratlara göre insan ve hayvan gücüne dayalı tarımsal üretimden oluşan fazlalık mal ve hizmet mübadelesini de sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, belirli bir miktar arazinin üretiminden elde edilen ürün hem toprak sahibinin, hem kölelerin hem de zanaatkârın ekonomik refahının belirleyicisi olmaktadır (Gudeman, 1980, s.245).

Fizyokratlara göre ekonomideki arz/talep dengesizlikleri geçicidir ve bundan ötürü müdahaleye gerek yoktur. Fizyokratlara göre nasıl ki evrende ilahi bir doğal düzen var ise, piyasada da doğal bir düzen vardır belirli bir süre sonra sorunlar kendiliğinden çözülecektir (Alkin, 1975, s.26; aktaran: Güngör, 2007, s.4).

Merkantalistler ise ekonomik zenginliğin kaynağını Fizyokratlar gibi toprağa ve tarımsal üretime bağlamamaktaydılar. Onlara göre bir ülkenin ekonomik zenginliğinin temel kaynağı dış ticaret fazlalığına dayanmaktaydı. Dış ticarete bağlı büyümenin en önemli ayağını da kıymetli madenlerin ülkeye getirilmesi oluşturmaktaydı. Bunu sağlamak için de güçlü bir devlet ve donanma gerekiyordu. Güçlü bir devlet ve donanmaya sahip ülkeler deniz ticareti yoluyla kolonileri üzerinden ekonomik zenginliklerini sağlamış olacaktı (Tekelioğlu, 1993, s.18; aktaran: Güngör, 2007, s.4).

Fizyokratların aksine Merkantalistler, ekonomik zenginliğin ana kaynağı olan dış ticareti arttırmak adına devlet müdahalesinin gerekli olduğunu düşünmekteydiler (Savaş, 1997, s.138; aktaran: Güngör, 2007, s.3). Fizyokratlar ve Merkantalistler örneğinde görüldüğü gibi ekonomik zenginliğin kaynağı toprak ve tarımsal üretim olabileceği gibi dış ticarete dayalı büyümeyle de ekonomik zenginlik sağlanabilmekteydi. Ulusların ekonomik zenginliğine ilişkin bu farklı açıklamalar devlet müdahalesinin gerekli olup/olmadığı tartışmalarına da zemin oluşturmaktadır. Bu tartışmalar günümüzde de sürmektedir.

Modern iktisat düşüncesinde halen devlet müdahalesinin gerekli olup olmadığı, müdahalenin sınırları ve müdahale durumunda hangi sektörlerle ve hangi araçlarla gerçekleştirilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Bu olguya ilişkin Parasalcı ve Keynesyen iktisatçıların alternatif açıklamaları güncelliğini korumaktadır. Bu tartışmaları 2008 Finansal Krizi sonrası da görmek mümkündür. Örneğin Rodrik, devlet müdahalesinin piyasayı etkisizleştireceği düşüncesinden ötürü krizin yaşandığını belirtmektedir (Rodrik, 2009). Rodrik'e göre “*kriz tahmin edilebilirdi ancak etkin piyasa, piyasanın kendi haline bırakılmasının en iyi sonucu üreteceği ve devlet müdahalesinin zararlı olacağı şeklindeki anlatılar iktisatçıları ve bürokratları körleştirdi*” ve piyasaya zamanında müdahale edilmemesi krizin yaşanmasına sebep oldu (Saffin, 2013, s.1).

İktisattaki çokluğu göstermek için diğerk bir örneği talep/arz tartişmaları üzerinden vermek mümkündür. Ekonomik büyümenin kaynağı kadar nasıl sağlanacağı da iktisadın önemli bir tartişma konusudur. “Klasik düşünceinin farklı bir versiyonu olarak adlandırılan arz yönlü iktisat, ekonomik büyümenin ve yüksek verimliliğin sağlanması için arzın önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır” (Aktan, 2012). Buna göre şahsi ve kurumsal vergilerin indirilmesi, üretimi gerçekleştiren kesime dönük serbestleşme politikaları ve kamu harcamalarındaki azalma uzun dönemde hem ekonomik büyümeyi hem de toplanan vergi miktarını arttıracaktır (Aktan, 2012).

Keynesyen düşünceyle birlikte anılan talep yönlü iktisat anlayışı ise ekonomik büyümeyi ve tam istihdamı sağlamak için tüketicilerin talebini arttırmak gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünceye göre devlet yatırımlarının ve harcamaların artması beraberinde tüketicilerin gelirlerini arttıracak bu da genel talebi arttırarak ekonomik büyümeyi sağlayacaktır (Aktan, 2012).

Keynesyenlerin aksine ekonomideki sorunların talep eksikliğinden değil, üretimin yetersiz olmasından kaynaklandığını düşünen arz yönlü iktisat anlayışı klasik anlamda Say Kanunu olarak bilinen düşünceinin devamı niteliğindedir. Bu düşünceye göre “talebin kaynağı üretimdir” ve “üretim olmadan satın alma gücü ortaya çıkamaz” (Horwitz, 2003, s.84). Say’ın dışında Laffer ve P.C. Roberts gibi isimleri arz yönlü iktisatçılar arasında saymak mümkündür (Aktan, 2012).

Talep yönlü iktisat ve arz yönlü iktisat tartişmalarından da benzer olguların nasıl farklı şekillerde açıklanabileceği görölmektedir. Talep/arz tartişmaları aynı zamanda günümüz modern iktisadında vergi, asgari ücret, tasarruf oranları, tüketim, kalkınma gibi konularda da kendisini hissettirmektedir.

İktisattaki çokluğu sadece ekonomik büyüme ve ekonomik büyümenin kaynakları açısından değil, iktisada dair hemen hemen her konuda görmek mümkündür. Bununla ilgili son örneği işsizlik olgusu üzerinden vermek mümkündür.

İşsizlik olgusu iktisatçıların üzerinde önemle durdukları konuların başında gelmektedir. Ekonomik olduğu kadar toplumsal ve siyasi bir öneme sahip olan işsizlik olgusu iktisatçılar tarafından birbirlerine alternatif teorilerle açıklanmaktadır.

Neoklasiklere göre, insanlar asgari ücret veya fiyat mekanizmasının sonuçları itibariyle oluşan dengeden ötürü işsiz kalmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre serbest piyasa mekanizmasına dış etmenlerle (minimum ücret, sendikalaşma vs.) müdahale edilmesi işsizlik sorununu çözmez, çözüm piyasanın kendi iç mekanizmasındadır.

Keynesyen düşünceye göre işsizlik toplam talebin potansiyel üretim kapasitesinin altında olmasından ötürü ortaya çıkmaktadır (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre devletin doğrudan iş yaratıcı müdahalesi, para arzının artması gibi araçlarla işsizlik azaltılabilir.

Marksistlere göre ise sermaye birikimini sağlamak amacıyla kapitalist sistemin sürekli elinin altında bulundurması gereken bir gruba ihtiyaç duymasından dolayı işsizlik vardır ve işsizlik kapitalist sistemin doğal bir parçasıdır. Sermaye sahipleri, işsizliği mevcut çalışanlarının maaşlarını yükseltmemeye veya aşağı çekme baskısı aracı olarak kullanılmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43).

Sonuç olarak, Fizyokrasi/Merkantalizm, Arz yönlü/Talep Yönlü İktisat ve Neoklasikler/Keynesyenler/Marksistler örneklerinde görüldüğü gibi iktisadi düşünceler tarihi benzer olgulara getirdiği farklı açıklamalarla çoklu bir yapıyı barındırmaktadır. İktisatçılar benzer olgulara dair farklı açıklamalar getirerek iktisadi büyümenin kaynağı, iktisadi büyümenin nasıl sağlanacağı, işsizlik vs. olgularının daha kapsamlı (olguların daha kapsamlı anlaşılması konusu tezin 3. Bölümündeki *Tamamlayıcı & Rakip Açıklamalar* kısmında ele alınacaktır) anlaşılmasına zemin hazırlamaktadırlar. İktisattaki bu çokluk, iktisat tarihinin bir parçası olmaktan öte günümüz modern iktisadında da kendisini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Modern iktisadı oluşturan Ortodoks ve Heterodoks ekoller iktisat tarihindeki benzer alternatif açıklamaları günümüzde sürdürmektedirler. Bu açıdan bakıldığında iktisattaki çokluk geçmişten günümüze iktisadın yadsınamaz bir gerçeğidir.

2.1.b İktisatta Ortodoksi ve Heterodoksi

İktisadi düşünceler tarihinin barındığı çokluk yani olgulara dair alternatif açıklamaların varlığı “*günümüz modern iktisadında artan bir şekilde devam etmektedir*” (Dow, 2007, s.447). Modern iktisat içerisindeki çokluğu görmek için günümüz iktisadını oluşturan Ortodoks ve Heterodoks olarak adlandırılan ekolleri anlamak gerekmektedir.

Klasik anlamda Ortodoks ve Heterodoks ayrımı üniversitelerdeki iktisat eğitiminde ana akım iktisadın baskınlığını göstermek için kullanılmaktadır (Chick, 2003). Buna ilaveten, iktisattaki yöntemsel farklılıkları vurgulamak için de bu ayrım kullanışlıdır (Dow, 2007). Hem Ortodoks ekol hem de Heterodoks ekol kendi içerisinde farklılaşarak iktisadi olguyla ilgili alternatif açıklamalar geliştirebilmektedir. Dolayısıyla bu ekollerin nasıl bir yöntem içerisinde iktisadi analiz yaptıklarını, birbirlerinden hangi yönleriyle ayrıldıklarını ve birbirlerini nasıl etkilediklerini görmek faydalıdır.

Bu kısımda öncelikle literatürdeki Ortodoks ve Heterodoks iktisat tanımlamaları aktarılacaktır. Daha sonra hem Ortodoks hem de Heterodoks ekoller içerisindeki çokluktan örnekler verilecektir. Ardından davranışsal iktisat ve davranışsal finans örnekleri temel alınarak, Ortodoks ve Heterodoks ekollerin birbirlerine katkıları ve iktisadın gelişiminde oynadıkları role yer verilecektir. Son olarak, Ortodoks ve Heterodoks ekollerin iktisat biliminin gelişmesinde rol oynamalarına rağmen, aynı ortamda eşit şartlara sahip olamaması durumu ele alınacaktır.

Literatürde Ortodoks ve Heterodoks dualizmi çeşitli açılardan tanımlanmaktadır. Örneğin Lee’ye göre; Ortodoks iktisat teorisi, “*sınırsız isteğe sahip asosyal (sosyal olmayan), ahistorik (tarih dışı) bireylerin belirli amaçlara ulaşmak için kıt kaynaklar arasından yaptıkları tercihleri açıklamaya çalışırken, Heterodoks iktisat ise kültürel ve sosyal bir düzleme oturttuğu insanın yer aldığı iktisadi aktivitelerin kaynaklar, üretim, dağıtım, tüketim ve ideolojiyle olan ilişkilerini teorize etmeye çalışmaktadır*” (Lee, 2011, s.541).

Ortodoks iktisat Arnsperger ve Varoufakis tarafından 3 temel özellik; “*bireyselcilik (individualism), araçsalcılık (instrumentalism) ve dengeyle (equilibrium)*” açıklanmaktadır. *Ortodoks iktisat, 19.yy liberal bireyselciliğini*

yansıtan bir şekilde sosyal yapı ile aktörün yani bireyin keskin ayırımına gitmiştir. Kullanılan modellerde bu ayırım halen devam etmekte ve açıklama yükü bireyin üzerinde kalmaktadır” (Arnsperger ve Varoufakis, 2008, s.14-15).

Arnsperger ve Varoufakis’e göre Ortodoks düşüncenin dayandığı diğer aksiyom ise araçsalcılıktır. *“İktisadi teoriler gerçekliğin kendileri yoluyla anlaşılmaya çalışıldığı birer araç olarak görülmektedirler. Burada iktisat teorilerinin veya modellerinin gerçekliği doğru bir şekilde tasvir edip etmemeleri önemli değildir. Teoriler ve modeller kendi gerçekliklerini kuran faydalı araçlardır”* (Demir, 1995, s.144-145). Örneğin, fayda fonksiyonu ve alternatif kümesi belirli olan rasyonel iktisadi aktörün tercih yaptığı model (Arnsperger ve Varoufakis, 2008, s.16). Model bizatihi kendi gerçekliğini kurmaktadır. *“Tüm davranışlar inançlardan, anlamlardan bağımsız tercihler tarafından şekillenmektedir”* (A.g.e., s.17). Arnsperger’e göre, *“son dönemlerde tercihlerin belirlenmesinde psikoloji ve inancın etkili olduğu modeller geliştirilmiş olsa da bu durum ana akım iktisadın araçsal olmadığı anlamına gelmemektedir”* (Arnsperger ve Varoufakis, 2008, s.17). Ortodoks iktisadın dayandığı diğer bir aksiyom ise dengedir. Bireysellik ve araçsalcılık beraberinde nasıl bir sonuca ulaşılacağını yani dengeyi belirlemektedir. Örneğin, çevresinden arındırılmış, alternatif kümesi ve fayda fonksiyonu belirli olan rasyonel bir iktisadi aktörün ne yapacağı yani nasıl bir sonuca ve dengeye ulaşacağı bellidir (Arnsperger ve Varoufakis, 2008, s.19).

Arnsperger ve Varoufakis’e göre *“Ortodoks ekolle uyumsuzluğa sahip iktisatçılar olarak tanımlanan Heterodokslar, bu 3 temel aksiyomun bireysellik, araçsalcılık ve dengenin sorgulanması gerektiğini düşünerek iktisadi aktörü kültürel, tarihsel bir zemine oturtarak sistemi açıklamaya çalışmaktadır”* (Arnsperger ve Varoufakis, 2008, s.21).

Literatürde Heterodoks ile Ortodoks iktisat arasındaki dualizm açık ve kapalı sistem mukayesesıyla de yapılmaktadır. Matematiksel denklemlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan sistemlere kapalı denilmektedir ve kapalı sistemler şu özelliklere sahiptir: *“Denklemdaki tüm değişkenler tanımlanmıştır. Sistemin sınırları çok net bir şekilde belirtilmiştir ve hangi değişkenlerin içsel ve hangilerinin dışsal olduğu bilinmektedir. Sadece belirli dışsal değişkenler sistemi etkileyebilmektedir. Belirli dışsal değişkenlerin etkilemesi de önceden belirlenmiş bir şekilde*

gerçekleşmektedir. Denklemi bir araya getiren değişkenler başka parçalara ayrılabilir (atomistik)” (Dow, 2002, s.139-140; aktaran: Chick, 2003, s.2).

Lawson’a göre, *“kapalı sistemlerde modelin içerisinde yer almayan faktörler tamamen etkisizmiş gibi kabul edilerek analiz yapılmaktadır. İşleyen tek bir mekanizma, denklemler sistemi vardır ve bu mekanizma diğer mekanizmalardan etkilenmemektedir” (Lawson, 1997, s.203).* Kapalı sistem modeli şu imkânı vermektedir: *“Değişkenler ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri net bir şekilde bilinebilir. Bu bilinebilirlik, basit bir şekilde matematiksel sistemle modellenabilir” (Dow, 2000, s.158).*

Bütçe kısıtı altında tüketici tercihi modelleri kapalı sistemlere örnek olarak verilebilir. Bu tarz modellerde, tüketicinin belirli bir gelir seviyesinde iki mallı dünyada hangi maldan kaç tane tüketeceği belirlenmektedir. Gelir seviyesinin artması veya mal fiyatlarının artması veya azalması tüketimi nasıl değiştirir sorusunun cevabı bu tarz modeller üzerinden açıklanmaktadır.

Bütçe kısıtı modeli, gelir seviyesi ve mal fiyatlarının tüketimi nasıl etkileyebileceğini göstermesi açısından gayet kullanışlıdır. Ancak, tüketimi etkileyen faktörler sadece gelir seviyesi ve malın fiyatı değildir. Reklam, pazarlama, kredi kartı, alışveriş sırasındaki psikoloji gibi tahmin edilen veya edilemeyen faktörler tüketim miktarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu örnek iktisadın konusu olan dünyanın kompleks bir yapıya sahip olduğunu ve açık sistem düşüncesinin önemini göstermektedir.

Açık sistem düşüncesinde ekonominin ve ekonomik aktörün bulunduğu çevrenin kompleks ve tahmin edilemeyen bir yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir (Lawson, 1997). Açık sistem şu özelliklere sahiptir: *“Kompleks bir sistemde tüm değişkenler net bir şekilde tanımlanamayabilir. Sistemin sınırları net olmayabilir ve zamanla değişebilir. Sistemin sınırlarının net olmaması dışsal değişkenlerin de belirgin olmaması anlamına gelebilir. Gözden kaçan veya kullanılmayan birçok değişken sistemi etkileyebilir ve bunların etkisi tahmin edilemeyebilir. Sistemdeki değişkenler arasındaki ilişki tam olarak bilinemeyebilir ve bu ilişkiler sabit değildir. İktisadi aktörler arasında ilişki olabilir ve aktörler birbirlerinden öğrenebilir” (Dow, 2002, s.140; aktaran: Chick, 2003, s.3).*

Dolayısıyla açık sistem anlayışına göre, ekonomiyi ve ekonomik aktörü izole edilmiş kapalı bir sistemin içerisinde modelleyip, değişkenler arasında net ilişkileri ortaya koymak mümkün değildir. *“Tüm değişkenler ve bunların birbiriyle olan ilişkileri tam olarak bilinemez. Bundan ötürü değişkenler ve değişkenler arasındaki ilişkiler farklı yöntemler kullanan kısmi sistemlerle açıklanabilir. Bu ilişkilere dair bilgiyi basit matematiksel modellemelerin ifade etmesi tek başına yeterli değildir”* (Dow, 2000, s.158).

Ana akım iktisadın yani Ortodoks ekolün ekonomiye dair modellemeleri kapalı sistem özelliği taşıırken, Heterodoks düşüncenin iktisadi olguları analiz etmesi açık sisteme dayalıdır (Lawson, 1997; Chick, 2003; Dow, 2007). Ana akım iktisat, kapalı sistem modellerini matematiksel bir dille inşa etmektedir. *“Teori ve modeldeki değişkenler matematiksel birimlere dönüştürülerek denklemler oluşturulmakta ve bu denklemler matematiksel tekniklerle çözümlenerek sonuç elde edilmektedir. Bu durum matematiksel formalizm olarak ifade edilmektedir”* (Dow, 2007, s.462). Heterodoks iktisatçılar ise matematiksel formalizm dışında yöntemsel yaklaşımları kullanan grup şeklinde tanımlanmaktadır (Dow, 2007, s.464). Bu tanımlama Heterodoksların çalışmalarında matematikten yararlanmadıkları anlamına gelmemelidir. İktisat dışındaki sosyoloji, psikoloji, tarih gibi diğer bilimlerin yaklaşımları Heterodokslar tarafından kullanılmaktadır.

Her ne kadar ana akım iktisat, kapalı sistem modeller kullanarak matematiksel yöntemlerle iktisadi analiz yapsa da, bu ana akım iktisadın içerisinde çokluğun yani alternatif açıklamaların olmadığı anlamına gelmemektedir (Dow, 2007). Heterodokslar da Ortodokslar gibi kendi içlerinde farklılaşmaktadırlar.

Örneğin; Chicago, Parasalcılar, Yeni Klasikler, Keynesyenler vs. Ortodoks ekolün bünyesinde yer alırken, Neo-Marksistler, Evrimci İktisat, Amerikan Kurumsalcı Okul, Feministler, Ütopikler vs. Heterodoks düşüncenin çatısı altında bulunmaktadır (Güngör, 2007). Ortodoks iktisat içerisinde Amerika’daki üniversiteler temel alınarak şu şekilde ayrımlar da yapılmaktadır. Chicago, Minnesota gibi göl kenarındaki okullarda görev yapan iktisatçılara tatlı su, Harvard, Berkeley, Princeton gibi okyanus kenarına yakın okullardaki iktisatçılara ise tuzlu su iktisatçıları tabiri kullanılmaktadır (Krugman, 2009, s.4). Tatlı su iktisatçıları daha çok serbest piyasa vurgusu yaparlarken, tuzlu sular ise Keynesyen düşünce

doğrultusunda serbest piyasaya devlet müdahalesinin gerekli olabileceğini belirtmektedirler (Krugman, 2009).

Ortodoks iktisat ile Heterodoks iktisadı Arnsperger ve Lee gibi birbirinden bağımsız düşünce ekolleriymiş şeklinde ele alan ve tanımlayan görüşlerin tersine Garnett (2011) gibi Ortodoks iktisat ile Heterodoks iktisadın sınırlarının net olmadığını ve bazı yönleriyle iç içe geçtiklerini savunanlar da vardır. Buna ek olarak, Ortodoks ve Heterodoks ayrımının günümüz iktisadının sahip olduğu çeşitliliği ve çokluğu tanımlamak açısından uygun düşmediğini belirten Colander (2009), Dow (2007) gibi iktisatçılar da vardır.

Dow da bu ayrımın iktisattaki çokluğu vurgulamak için yeterli olmadığını belirtmekte fakat “*Ortodoks ve Heterodoks dualizminin iktisattaki yönetsel farklılıkları ortaya koymak açısından uygun olduğunu ifade etmektedir*” (Dow, 2007, s.461). Buna ilaveten, Chick’e göre Ortodoks ve Heterodoks ayrımı üniversitelerdeki iktisat eğitiminin (detaylı bir şekilde *İktisatçı Yetiştirme Süreci ve Çoğulculuk* başlıklı 4. Bölümde incelenecektir) ana akım tarafından domine edildiğini vurgulamak için de kullanılabilir (Chick, 2003). Diğer türlü, Ortodoks ve Heterodoks ayrımından yola çıkarak Ortodoksların tek tarz iktisat yaptıklarını söylemek yanlıştır. Ortodoks iktisatçıların Heterodoksların çalışmalarından etkilenmediklerini düşünmek ve teorik anlamda çokluğu sahip olmadıklarını söylemek hata olur (Colander, 2009; Dow, 2007).

Ana akım içerisindeki oyun teorisi, davranışsal finans, deneysel iktisat vs. gibi alanlarda Heterodoks ekolden kaynaklanan etkileri ve farklılıkları görmek mümkündür (Dow, 2012; Dow, 2007). Örneğin davranışsal finans teorisi; “*geleneksel finans teorisi ile duyguların, psikolojinin insan davranışlarını etkileyebileceği ve insanların irrasyonel davranabileceği düşüncesini bir araya getiren bilişsel modeller*” kurmaktadır (Phung, 2010). Davranışsal finans tarzında yeni modellerin kurulması iktisattaki çokluktan yani birbirine alternatif açıklamaların var olup, birbirlerini etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

Geleneksel finans teorisinde, finansal piyasadaki “*aktörlerin mantıklı ve rasyonel bir şekilde refahlarını maksimize edecek şekilde davranacakları varsayımına dayalı bir model*” vardı (Phung, 2010). Heterodoks iktisatçıların insan davranışlarının “*irrasyonel olabileceği ve psikolojinin davranışları etkileyebileceği*

şeklindeki çalışmaları zaman içerisinde etkisini geleneksel finans teorisinde hissettirerek davranışsal finans teorisinin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur” ve “kurulan bilişsel modellerde insanların irrasyonel olabileceği de göz önüne alınmıştır” (Phung, 2010).

Sonuç olarak, Ortodoks ve Heterodoks ekol içerisindeki bu farklılıklar iktisat tarihinde gördüğümüz çokluğun devamı niteliğindedir. Modern iktisadın iki önemli ayağını oluşturan ana akım ve Heterodoksların sahip oldukları bu çoklu yapı olguların daha kapsamlı anlaşılmasını sağlamakta (bu konu 3. bölümdeki *Tamamlayıcı & Rakip Açıklamalar* kısmında ele alınacaktır) ve davranışsal finans örneğinde görüldüğü gibi iktisat biliminin gelişimine ilham kaynağı olabilmektedirler.

Ayrıca, Ortodoks iktisatçıları homojen bir grup olarak görmek büyük hata olur (Colander, 2009). Ortodoks iktisatçıları yöntemsel açıdan monist ancak iktisadi olgulara dair yaptıkları teorik açıklamaların çeşitliği açısından çok sesli bir yapıya sahiptirler (Dow, 2012, s.73).

Ortodoks ve Heterodoks ayrımı üniversitelerdeki iktisat eğitiminde ana akımın sahip olduğu gücü resmetmesi açısından anlamlıdır. Bu durum iktisattaki çokluğu oluşturan alternatif yaklaşımların aynı ortamda ve eşit şartlarda var olmadığını göstermekte ve iktisatta çoğulculuk tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır.

2.1.c Çoğulculuk ve İktisatta Çoğulculuk

Ortodoks/Heterodoks ayrımı ekoller arasındaki yöntemsel farklılıkları ve üniversitelerdeki iktisat eğitiminin içeriğini vurgulamak açısından halen anlamlıdır (Dow, 2007). Ancak, bu ayrım modern iktisadın yaşadığı hızlı değişimi ve barındırdığı çokluğu göstermek açısından yeterli gelmemektedir. Hem Ortodoks hem de Heterodoks ekoller arasındaki iç içe geçmişlikler, açıklamaların çokluğu günümüz modern iktisadının öne çıkan bir gerçeğidir (Dow, 2007). Modern iktisadın sahip olduğu bu çeşitlilik ve çokluk olguların daha kapsamlı anlaşılmasına olanak vermekte ve iktisat biliminin gelişimi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

İktisadın barındırdığı bu çeşitlilik ve çokluğa nasıl yaklaşmalıyız? Herhangi bir iktisadi olguyla ilgili alternatif açıklamalardan hangisini tercih etmeliyiz? Ortodoks iktisatçıların iktisadi bir olguyu açıklamasıyla, Heterodoks iktisatçıların

iktisadi bir olguyu açıklaması arasındaki yöntemsel farklılıklar olgunun daha kapsamlı anlaşılması açısından problem teşkil eder mi? şeklindeki sorular beraberinde iktisatta çoğulculuk tartışmalarını getirmektedir.

Tezin bu kısmında, öncelikle çoğulculuk kavramı tanımlanıp, çoğulculuk türleri aktarılacaktır. Daha sonra yöntemsel çoğulculukla ilgili tanımlamalar ve tartışmalar yapıldıktan sonra iktisatta çoğulculuk kavramına ve çoğulculuk ekseninde Ortodoksi ve Heterodoksi tartışmalarına yer verilecektir.

Çoğulculuk kavramı “*çoklu durumu desteklemek, çokluğun olmasını savunmak*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dow, 2007, s.447). Çokluk yani benzer olgularla ilgili alternatif açıklamalar geçmişten günümüze iktisadın bir parçası idi. Çoğulculuk ise bu çokluğun meşrulaştırılması, olmasını talep etme durumudur. Çoğulculuk sayesinde çokluğu meydana getiren unsurlar, farklılıklar “*ayrımıcılığa maruz kalmadan eşit yaşama imkânı*” bulmaktadırlar (Eck, 2013).

Literatürde ontolojik çoğulculuk, epistemolojik çoğulculuk, teorik çoğulculuk vs şeklinde çeşitli çoğulculuk türleri bulunmaktadır (Turkle ve Papert, 1990; Caplan, 2011). Bu çalışma yöntemsel çoğulculuk merkezinde ilerletileceği için diğer çoğulculuk türlerine yer verilmeyecektir. Peki yöntemsel çoğulculuk nedir?

Bu çoğulculuk türünde konu edinilen olgunun kompleks olduğu ve tek bir yöntemle açıklanamayacağı düşüncesi vardır. Her bir yöntem olgunun belirli yönlerini ele almaktadır ve olguyu tüm yönleriyle ele alan tek bir yöntem yoktur. “*Tek olan gerçeklikle ilgili kısmi, sınırlı ve birçok bakış yani yöntem vardır*” (Watson, 1990, s. 354). Yöntemsel çoğulculuğa göre bilimsel çalışmalarda farklı yöntemlerin kullanılması meşrudur (Holcombe, 1989, s.45; aktaran: Demir, 1990, s.34). Yöntemsel çoğulculuk sadece “*bilimsel bilgi üretiminde farklı yaklaşımların meşruluğunu öngörmekle kalmayıp, aynı zamanda bilime alternatif her türlü bilgi üretimine de fırsat eşitliği tanınmasını savunmaktadır*” (Blaug, 1988, s.40; aktaran: Demir, 1990, s.34). Yöntemsel çoğulculuğa göre, “*farklı teorilerin eleştirilebileceği bağımsız ve ortak bir dilin olmaması hangi tür bilginin başarılı olacağını önceden gösteremez. Bunun için alternatif tüm bilgilerin yarışabileceği bir ortama ihtiyaç vardır*” (Demir, 1990, s.36).

Yöntemsel çoğulculuk bir önceki kısımda yer verdiğimiz açık sistem tartışmalarını da hatırlatmaktadır. Açık sistem yaklaşımında ekonominin ve

ekonomik aktörün kompleks bir yapıya sahip olduğu ve bunun neticesinde kapalı sistem modellerin iktisadın konusu olan dünyayı tam olarak yansıtamayacağı düşüncesi vardı. Yöntemsel çoğulculukta da ele alınan iktisadi olguların çok boyutlu olmasından ötürü tek bir yönetime dayalı açıklamaların yetersiz kalacağı düşüncesi vardır.

Yöntemsel çoğulculukla ilgili literatür aktarımının ardından iktisatta çoğulculuk tartışmalarına yer verilecektir. İktisat biliminin konu edindiği benzer olgularla ilgili çok sayıda alternatif açıklamalar barındırdığını ve bu anlamda çokluğun iktisadın bir parçası olduğunu belirtmiştik. İktisatta çoğulculuk ise (pluralism in economics) iktisadi yaklaşımların çok olmasını savunmak, bir konu veya olguyla ilgili farklı iktisadi teorilerin aynı ortamda var olmasını desteklemek anlamına gelmektedir (Colander, 2009; Mearman, 2010; Maki, 1997; Backhouse, 1997).

İktisatta çokluk ile iktisatta çoğulculuk ayrımı önemlidir. İktisat bilimi benzer olgularla ilgili çok sayıda alternatif açıklamalar içerdiği için çoklu bir yapıda olabilir ancak bu alternatif veya rakip açıklamalar aynı ortamda var olmayabilir. İktisatta çoğulculuk alternatif veya rakip açıklamaların aynı ortamda var olmasını savunmaktadır. Diğer türlü, tek tarz bir yöntemle iktisadi olguların açıklanması ve farklı yöntemlerin dışlanması iktisatta çoğulculuğun ruhuna aykırıdır.

İktisatta çoğulculukla ilgili literatürdeki diğer tanımlamalar şu şekildedir: *“Karşılıklı hoşgörü içerisinde tamamen birbirleriyle uyumlaşmalar bile diğerlerinin varlığına ve bilimsel araştırmalarına saygı duyarak”* farklı iktisat teorilerinin yaşamasına imkân vermektir (Lee, 2011, s.546).

Lee'nin tanımlaması akademik ortamda farklı teorik ve yöntemsel çalışmaların özgür bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaya dönüktür. Bir iktisadi yaklaşım diğer farklı yaklaşımlardan tamamen zıt bir sonuca varabilir. Lee (2011)'ye göre böyle bir durumda, birbirlerinden tamamen farklı sonuçlara ulaşan farklı teorilerin varlığını kabul etmek ve saygı duymak iktisatta çoğulculuğun önemli bir koşuludur.

“Çoğulculuk böyle bir ortamda fikirlerin çatışması olarak değil de karşılıklı değiş-tokuşu şeklinde ele alınırsa iktisat bilimi açısından anlamlı ve faydalı

sonuçlar” doğabilecektir (Van Dalen, 2003, s.4). Bir önceki bölümde ele aldığımız davranışsal finans teorisi bu konuya iyi bir örnektir.

Yukarıdakinin aksine, iktisatta çoğulculuğun iktisat biliminin gelişimine ve olguların daha kapsamlı anlaşılmasına değil de, belirsizliğe ve karmaşıklığa yol açacağına dair görüşler de bulunmaktadır. Van Dalen(2003)’e göre, günümüzde sınırları olmayan bir şekilde birçok teori, metot, görüş ortaya çıkmaktadır ve bunlardan hangilerinin doğru olduğu veya tüm bunların hangi kritere göre değerlendirileceği önem ihtiva etmektedir.

İktisatta yöntemsel çoğulculuk tüm farklı yöntem ve teorilere aynı ortamda var olma imkânı vermektedir. Bu durum Van Dalen’in bahsettiği, sınırları belli olmayan çok sayıda görüşün ortaya çıkmasına yol açabilir ve bunların doğruluğunun hangi kritere göre değerlendirileceği sorununu beraberinde getirebilir. Bu sorunu aşmak için *“iktisatçılar arasında ortak bir kriter inşa etme düşüncesi çözüm gibi gelse de, her ekolün olguyu ele alış biçimi, kendine özgü yöntem ve teorisi ekoller arasında ortak bir kriterin var olmasını imkânsız hale getirmektedir”* (Dow, 2007, s.462). Buna ilaveten, literatürde bilimsel bilginin sınırları nerede başlar ve nerede biter sorusu (demarcation problem) bilim felsefesinin halen cevap aradığı bir konudur. İktisadın nasıl bir bilim türü (doğal veya sosyal) olduğu konusunda net bir cevabın olmadığını düşündüğümüzde, iktisadi bilginin sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiğiyle ilgili kolay bir cevap vermek mümkün değildir.

Çoğulcu ortamda çok sayıda açıklamanın neye göre değerlendirileceğiyle ilgili olarak *“nedensellik ilkesi”* kullanışlı olabilir. Ele alınan olgu nedensellik ilkesine uygun bir şekilde açıklandıysa yani ele alınan olgu ile o olguya sebep olduğu düşünülen başka olgu arasında sebep/sonuç ilişkisi ortaya konulduysa çoğulcu ortamın kaosa yol açacağı düşüncesi ortadan kalkabilir.

Ayrıca, iktisadi bir olguyla ilgili herhangi bir yöntem ve teorinin yanlış bir açıklamada bulunduğu karar vermek için o olguyla ilgili alternatif yöntem ve açıklamaya ihtiyaç vardır ki, karşılaştırma yapma olanağı olsun. Bu da çoğulculuğun sağladığı dinamik zemin sayesinde gerçekleşebilir. (Tez çalışmamızın 3.bölümünde yer vereceğimiz tamamlayıcı ve rakip açıklamalar kısmında çok sayıda yöntemsel yaklaşım sonucu ortaya çıkan alternatif açıklamaların doğruluğu veya yanlışlığıyla ilgili düşüncelerimizi aktaracağız)

Literatürde Ortodoks ve Heterodoks ekoller arasında iktisatta çoğulculuk merkezinde de tartışmalar yaşanmaktadır. Örneğin, “*Ortodoks ile Heterodoks iktisadı birbirlerinden bağımsız iki küme şeklinde ele alan Lee gibi iktisatçılar her iki ekolün birbiriyle kıyaslanmamaları gerektiğini düşünüp, her iki tarafın da diğerinin yaşam alanına hoşgörü ve saygı göstermesine vurgu yapmaktadırlar*” (Garnett, 2011, s.566). Heterodoks ile Ortodoks ekolleri iki ayrı kilise gibi ele alan Lee (2011, s.545), bu “*ikisi birbirinin karşıtı değil, alternatifidir şeklinde düşünmektedir*”. Durumu kilise ve farklı dini düşüncelerle özdeşleştiren Lee (2011, s.543) şöyle bir analogi yaparak analizine devam etmektedir: “*Zulme uğramış dini azınlıklar ile Heterodoksların durumları aynıdır. Bundan ötürü Heterodokslara kendi kiliselerini kurma ve seçme hakkı tanınmalıdır ve merkezi kilisenin baskısı olmamalıdır*”. Lee (2011, s.543)’ye göre nasıl ki “*Katolik düşünce zamanla devlet dini haline geldiyse, Ortodoks iktisat düşüncesi de benzer şekilde merkezileşti ve kendi kurumlarıyla Heterodoks düşünceyi azınlık haline getirdi.*”

Lee’nin bu düşüncesi ana akım iktisadın üniversitelerde ve iktisat eğitiminde baskın olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Garnett (2005) de Heterodoksların çoğulculuk çağrısını ana akımın sahip olduğu şartlarda ve standartlarda bir ortam istemelerine dayandırmaktadır. Yöntemsel çoğulculuk açısından Heterodoksların böyle bir talepte bulunmaları en doğal haklarıdır. “*Çoğulcu ortamın avantajlarına rağmen, bu çağrının ana akım tarafından yok sayılmasından ötürü bazı Heterodokslar ana akım iktisatçıları çoğulcu olmamakla, kapalı zihinli ve ideolojik takıntılı kişiler olmakla suçlamaktadırlar*” (Colander, 2009, s.1). “*Buna karşın Heterodoksların çoğulculuk çağrıları, ana akım tarafından hakiki bir çoğulculuktan öte Heterodoksların kendilerini dinletme çabası için uygun bir ortam hazırlama olarak algılanmaktadır.*” (Colander, 2009, s.1).

Ancak bir önceki kısımda ele aldığımız Ortodoksi ve Heterodoksi konusunda şunu gördük ki, Ortodoks ve Heterodoks ayrımı yöntemsel farklılıkları vurgulamak açısından halen geçerliliğini korumakla beraber bu iki ekol karşılıklı birbirlerini beslemektedirler. Ortodoksların tek bir tarzda iktisat yaptıklarını iddia etmek ve Heterodoksların bilgi birikiminden istifade etmediklerini söylemek yanlış olacaktır (Colander, 2009).

Nitekim, Colander (2009)’a göre günümüz iktisat literatüründe Ortodoks düşüncenin bu şekilde gelişmiş olmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi

Heterodoksların yaptığı eleştirilere cevap üretmeleridir. Ana akım olarak adlandırılan iktisatçıların oyun teorisi, davranışsal finans, deneysel iktisat vs. alanlarındaki çalışmaları Heterodoksların katkılarıyla gelişmiştir. Bu açıdan Lee'nin kilise benzetmesi mevcut duruma uygun düşmemektedir.

Lee'nin bu görüşüne katılmayanların tezi şu şekildedir: Lee'nin birbiriyle iletişim içerisinde olmayan iki kapalı kilise analogisi sürdürülemez (Mearman, 2010). Bu tezi savunanlara göre çoğulculuğun bir boyutu da şudur: *“Kişinin dürüstlük ve açık fikirlilikle, ideolojik ve metodolojik olarak aynı düşünceleri paylaşmadığı birinden öğrenme isteğidir”* (Garnett, 2011, s.565). Bu anlamda *“Lee'nin iki kapalı kilise analogisi, tarafların birbirlerinden karşılıklı beslenme zeminini yok etmektedir”* (Garnett, 2011, s.566).

Bundan ötürü Mearman (2011), Garnett (2011) gibi iktisatçılar Ortodoks ile Heterodoks ekoller kıyaslanamaz görüşüne katılmamaktadırlar. Bu iktisatçılara göre, Ortodoks iktisat ile Heterodoks iktisat arasında kıyas yapılamaz şeklindeki görüş, her iki ekol arasında karşılıklı beslenmenin önüne engel olabilir. *“Heterodokslar arasında ana akımla iyi ilişkiler içerisinde olan diyaloga açık iktisatçılar olduğu gibi yöntemsel olarak en iyi yaklaşıma sahip olduklarını düşünen monistler de bulunmaktadır. Ortodokslar arasında da aynı şekilde diyaloga açık karşılıklı öğrenme sürecinin içerisine girmeye hazır iktisatçılar olduğu gibi tam tersi eğilimde olanlar da mevcuttur”* (Colander, 2009, s.1). Dolayısıyla, *“çoğulcu bir ortam için her iki ekolün de iletişim kanallarını açık tutması gerekmektedir”* (A.g.e., s.1).

Colander (2009, s.2)'a göre, *“Ortodoks iktisatta yöntem ve alana dair kısıtlamalar olduğu için birçok şey ekonominin dışında kalabilmektedir”*. Buna dayanarak, *“Heterodoksların, bizler ana akımın iskaladıkları ve görmedikleri iktisadi konuları ortaya koymaya ve anlamaya çalışıyoruz şeklindeki açıklamaları çoğulculuk için gerekli olan diyalogu engellemektedir.”* (Colander, 2009, s.2)

Yine Colander (2009)'a göre, iktisadi sistemi açıklamaya yönelik bu ikili yapı (yöntemsel farklılıklar) iktisatta çoğulculuk kavramının önemini bir kat daha arttırmaktadır. Çoğulculuk sayesinde farklı yöntemsel ve teorik yaklaşımların eşit yaşama imkânlarına sahip olduğu bir ortamda iktisadi olgular daha kapsamlı (3.Bölümdeki *Tamamlayıcı & Rakip Açıklamalar* kısmında ele alınacaktır)

açıklanmış olur ve iktisatçılar arasında karşılıklı öğrenme isteğiyle iktisat bilimi gelişimine devam eder.

Sonuç olarak, geçmişten günümüze iktisat bilimi içerisinde benzer olgulara dair alternatif açıklamalar bulunmaktadır. Bu duruma iktisatta çokluk denilmektedir. Merkantalistlerden, Fizyokratlara; Klasik iktisatçılardan, Keynesyen iktisatçılara aynı veya benzer iktisadi olgularla ilgili çok sayıda alternatif açıklama yapan gruplar vardır.

Klasik anlamda Ortodoks ve Heterodoks ayrımı günümüz iktisadındaki çokluğu göstermek açısından yeterli gelmemektedir. Ekoller arasındaki yönetsel farklılıkları vurgulamak ve iktisat eğitiminde ana akımın baskın olduğunu göstermek açısından bu ayrım halen geçerliliğini korusa da, bu ekoller arasında iç içe geçmişlikler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu ekoller de kendi içlerinde farklı teorik modellerle iktisadi analizler yapmaktadırlar. Bu ekollerin iktisadi olgulara dair alternatif açıklamaları yani iktisattaki çokluk deneysel iktisat, davranışsal finans, oyun teorisi vs gibi alanlarda yeni gelişmelere ilham olmuştur.

İktisatta çokluğun yani alternatif açıklamaların olması iktisatta çoğulculuğun olduğu anlamına gelmemektedir. Çoğulculuk, çokluğu oluşturan farklı yönetsel ve teorik yaklaşımların aynı ortamda eşit olanaklara sahip olmasını savunmaktır. Dolayısıyla iktisatta çokluk vardır ama çoğulculuk olmayabilir. İktisatta çoğulculuğun olması iktisattaki farklı yönetsel ve teorik yaklaşımların aynı şartlara sahip olmasını sağlayacağından karşılıklı öğrenmeyi, farklılıklar arasında karşılıklı empati kurmayı teşvik edecektir. Bu durum da iktisadi olguların farklı yönleri açıklanarak, olguların daha kapsamlı anlaşılmasıyla beraber iktisadın gelişmesine de katkı sağlanmış olacaktır.

3.1 İKTİSADIN AÇIKLAMA GÜCÜ ve ÇOĞULCULUK

“Farklı şeylermiş gibi görünebilirler. Bazı teoriler farklı olgulara veya benzer olguların farklı yönlerine değinebilirler. Bazıları gerçekten rekabet içindeler, bazıları diğerleriyle birlikte uyum içindeler, bazıları farklı sorulara cevap vererek diğerlerini geçmekte. Tüm bunları bir araya getirdiğimizde karmaşık ve çok katmanlı bir geometri meydana gelmektedir” (Garfinkel 1981; aktaran: Marchionni 2005, s.1).

İktisatta yöntemsel çoğulculuğun olduğu bir ortamda benzer olgularla ilgili birbirlerine rakip veya alternatif çok sayıda yöntem ve teorik yaklaşım bulunmaktadır. Birbirlerine rakip veya alternatifmiş gibi gözükken yöntemsel ve teorik yaklaşımlar iktisadi olgunun belirli yönlerine ışık tutmaktadırlar. Peki benzer olgularla ilgili birbirlerine rakip gibi gözükken çok sayıda yaklaşımı bir araya getirdiğimizde ele alınan olgu daha kapsamlı açıklanabilir mi? Bu alternatif veya rakip yaklaşımları nasıl ele almak gerekir ki olgu daha kapsamlı açıklanabilsin?

Marchionni (2005)'e göre, birbirlerinin rakibi olan yöntem ve teoriler açıklama açısından çoğu zaman birbirlerini tamamlayabilmektedirler. Dolayısıyla, iktisatta çoğulculuğun egemen olduğu bir atmosferde benzer iktisadi olgularla ilgili çok sayıda alternatif yaklaşım, açıklama açısından birbirlerini tamamlayarak, iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sunacaktır.

Tezin bu bölümünde, iktisatta çoğulculuk ile iktisadın açıklama gücü arasındaki ilişki incelenecektir. İktisatta çoğulculuğun açıklamaların rakipliği ve tamamlayıcılığı açısından olguların daha kapsamlı anlaşılmasını sağlayacağı ve dolayısıyla iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sunacağı savunulacaktır.

Öncelikle yöntem, model, varsayımlar ve iktisadi olguların açıklanması arasındaki ilişki incelenecektir. Ardından, *tamamlayıcı & rakip açıklamalar* kısmında ise açıklama kavramıyla ilgili literatür aktarımı yapıлып, açıklanan, açıklayan ve açıklayan ile açıklanan arasındaki ilişki incelenecektir. Daha sonra rakip

ve tamamlayıcı açıklamalarla ilgili tanımlamalar yapıp, örnekler verilecektir. Çoğulcu ortamda çok sayıda açıklamanın ya birbirlerini tamamlayarak ya da rakip olarak iktisadın açıklama gücünü geliştireceği vurgulanacaktır.

3.1.a Yöntembilim, Yöntem ve Model

Yöntem tartışmaları iktisatçılar arasında genelde pek fazla rağbet görmese de, Hicks, Samuelson, Friedman, Hayek gibi iktisatçılar yöntembilimle ilgili eserler verme yolunu tercih etmişlerdir (Demir, 1995). Ana akım iktisat ekolünün dışında yer alan Marksist, Post Keynesyen ve Kurumsalcılar da ana akıma dair eleştirilerini yöntembilimle ilgili çalışmalarına dayandırarak yapmaktadırlar (Caldwell, 1985, s.233).

İktisadi bir olgunun ne şekilde açıklanacağı ve analiz edileceği kullanılacak yöntem ve modeli belirlemektedir. İktisatçı, belirli bir gelir seviyesine sahip bir kişinin gelirindeki artışın tüketim miktarını ne kadar arttıracığı analiz etmek istiyorsa kapalı sistem modelleme içerisinde matematiksel bir dil kullanacaktır. Eğer ki iktisatçı, insanların tüketim alışkanlıklarını analiz etmek istiyorsa psikoloji, sosyoloji vs. yaklaşımları kullanarak olguyu açıklamaya çalışacaktır. Dolayısıyla yöntem ve model olgunun nasıl açıklanacağına bir neticesidir. Bundan dolayı yöntem, model ve açıklama doğrudan birbiriyle ilişkilidir. Peki yöntem, teori, model ve açıklama ne demektir?

Yöntem; *“mevcut bilimsel sorunlara paradigmatik cevaplar verme kaygısıyla zamanla geliştirilen bilinçli bilme süreci”* şeklinde açıklanabilir (Dow, 2000, s.161). Demir’e (1995, s.22) göre ise yöntem, *“bir amacın gerçekleştirilmesi için takip edilen yoldur”*.

Teori ise *“gerçekliğin belirli bir kısmını veya tamamını açıklamaya çalışan, olay, olgu ve nesnelere arasındaki düzenli ilişkilerden genel sonuçlar çıkaran ve bu sonuçlara göre gelecekle ilgili öngörülerde bulunan, geçerliliği temel aldığı varsayımlarla sınırlı kalan sistematik bilgi çerçevesidir”* (Demir, 1995, s.37). Cevizci (2002,s.1021)’ye göre *“konusunun bir bölümüne veya tamamına ilişkin olarak sistematik bir görüş geliştiren soyut, genel ve açıklayıcı ilke”*; *“doğa veya toplumdaki düzenlilikleri ifade eden, kendisine dayanılarak olguların açıklandığı doğru kabul edilen hipotez veya yoruma”* teori denilmektedir.

Yöntemin ilgi alanı içerisindeki değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyan teorik ve matematiksel basitleştirmelere de model denilmektedir. Modeller kompleks sistemlerin basite indirgenmiş halidir (Demir, 1995, s.38). Modellerde basitleştirmeler birtakım varsayımlar kullanılarak yapılmaktadır. Modeller teorileri temsil ederek, bir açıdan teorilerdeki aksiyomların yorumlanmasını sağlamaktadırlar (Stanford Encyclopedia, “Models in Science”, 2013).

Yöntembilim ise isminden de anlaşılacağı gibi “*yöntemin bilimidir yani belirli disiplinler özelinde gerçekliğin anlaşılması ve açıklanması için takip edilecek yol, yöntem vs. inceleyen araştırma alanıdır*” (Demir, 1995, s.23). Yöntembilim sadece yöntem tartışmalarını içermez. “*Kavramların biçimlendirilmesinden, modellerin kurulmasına, teorilerin sınanmasından hipotezlerin formüle edilmesine kadar çeşitli işlem kurallarını destekleyen veya eleştiren iddiaları*” da barındırmaktadır (Demir, 1995, s.23).

Yöntembilim literatüründe bireycilik/bütüncülük ile tekçilik/çoğulculuk ekseninde yoğun bir tartışma bulunmaktadır. Sosyal olguların bireylerin eylemlerinden kaynaklandığını iddia eden *yöntembilimsel bireycilik*, olguları bireylerin eylemlerine yol açan motivasyonlarla açıklamaya çalışmaktadır (Stanford Encyclopedia, “Methodological Individualizm”, 2013). Yöntembilimsel bireyciliğin karşıtı olan *yöntembilimsel bütüncülük* ise sosyal olgulara dair bilginin toplumdaki organizasyonları, grupları, güçleri, devleti vs. anlayarak elde edileceğini iddia etmektedir (Parker, 2013, s.1).

Yöntembilimsel bireyciliğe göre devletler, vatandaşlar, bürokratlar, memurlar vs.’den önce bireyler vardır. Bireylerin inançları, motivasyonları, verilen rolleri oynama arzusu devleti, bürokrasiyi meydana getirmektedir. Yöntemsel bütüncülüğe göre bütün, sadece kendisini oluşturan parçaların toplamı veya bir araya gelmesi değildir (Demir, 1995). Bütüncülük, bireyin sadece birey olmadığını dışarıdan birtakım roller aldığını ve bu role göre algılandığını ve oynadığını iddia etmektedir (List ve Spiekermann, 2013). Örneğin, para sadece bir kağıt parçası değildir. Bankacılık sistemi içerisinde bir anlamı ve değeri vardır. Merkel sadece birey değildir. Bütün içerisinde bir pozisyona ve role sahiptir ve ona göre davranmaktadır.

Yöntembilimsel tekçilik (monism) ise “*özde doğal bilimleriyle sosyal bilimler arasında bir ayrım olmadığını ve doğal bilimlerinde kullanılan yöntemin sosyal*

bilimler için de kullanılabileceğini” savunmaktadır (Demir,1995, s.25). Ortodoksi ve Heterodoksi kısmında da belirttiğimiz gibi ana akım iktisatçılar tek bir yöntemle iktisadi olguları açıklamaya çalışmaktadır: İçsel ve dışsal değişkenlerin tanımlı olduğu matematiksel denklemler veya kapalı sistem modellemeler. *Yöntemsel çoğulculuk* ise tekçiliğin aksine “*ekonomi disiplinin konusu gereği tek bir yöntemle açıklanamayacak kadar kompleks olduğunu*” iddia etmektedir (Dusek, 2008, s.28). Yöntemsel çoğulculuğa göre, “*her araştırma açıklamaya çalıştığı olgunun doğasına göre kendi yöntemini belirlemelidir*” (Dusek, 2008, s.28).

Ana akım iktisat, yöntemsel tekçilik çerçevesinde iktisat yaparken modellerinde varsayımlar, aksiyomlar ve matematiksel bir dil kullanmaktadır. Kullanılan varsayımların gerçeğe uygunluğu ve iktisadi kavramların matematiksel ifadelere dönüştürülmesi literatürde yoğun bir şekilde tartışılmaktadır (Benton, 1990; Stiglitz, 2010; Maki, 1996; Blaug, 1992; Marchionni, 2005).

3.1.b Matematiksel Formalizm ve Varsayımların Gerçeğe Uygunluğu

“Görebildiğim kadarıyla iktisatçılar, etkileyici bir görünüşe sahip matematik formüllerinin oluşturduğu güzelliğe dalarak hakikat adına aldandılar. Büyük Buhran’a kadar çoğu iktisatçı kapitalizmi kusursuz veya kusursuza yakın bir sistem olarak görüyordu. Büyük Buhran hafızalardan silinince iktisatçılar tekrardan eski düşüncelerine gönül kaptırıp, ekonomiyi piyasadaki rasyonel bireylerden oluşan ve süslü denklemlerle renklenmiş ideal bir yapıya büründürdüler. Ekonomi bilimi, iktisatçıların romantik ve sterilize edilmiş ortamda matematiksel hünerlerini sergiledikleri ve dolayısıyla yanlış giden şeylerin göz ardı edildiği bir şov sahnesidir.” (Krugman, 2009, s.2).

Matematik iktisat disiplini içerisinde kullanılmaya daha da yoğun olarak Neoklasikler ile birlikte başlamıştır. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra iktisat teorisi tamamen matematikle iç içe geçmiştir denilebilir. (Demir, 1995, s.64)¹

İktisat disiplininde matematiğin yerindeki değişimi görmek için iktisat teorisi dergilerine bakmak yeterli olacaktır. *American Economic Review*’deki makalelerde 2. Dünya Savaşı öncesi matematiksel ifadeler az görülüyorken, 1970’lerden sonraki dönemde hemen hemen her makalede matematiksel ifadeler görülebilmektedir (Demir, 1995, s.64; Mc Closkey, 1983).

¹ Ömer Demir’in İktisat ve Yöntem isimli kitabındaki tartışmalar sürdürülmektedir.

İktisatta matematiğin yoğun bir şekilde kullanılmasını savunanlara göre “*matematik iktisat teorisindeki işlemleri kısaltmakta, iktisattaki birimler arasındaki temel ilişkiyi ve toplamları göstermesi açısından büyük imkânlar*” sunmaktadır (Demir, 1995, s.66). Aynı zamanda matematiksel dil sayesinde, iktisat içerisindeki kanunlar, birtakım düzenlilikler çok net bir şekilde gösterilmektedir.

Ancak, matematiğin iktisat bilimi içerisindeki konumu bu şekilde kalmamaktadır. İktisat bilimi açısından matematiğin sunduğu araçlar ve imkânlar hiç şüphesiz iktisat biliminin gelişmesinde çok önemli roller oynamıştır (Chiang, 1984). Matematik iktisat biliminin gelişmesinde rol oynasa da, yapısı gereği sadece ve sadece matematiksel olarak ifade edilebilecek değişkenleri ve olguları konu edinebilmektedir. Bundan ötürü, “*iktisadı matematiğin sunduğu imkânlarla yapma isteği sadece bir tercih olmaktan çıkıp, iktisat biliminin nasıl yapılması gerektiğini ifade edip, sınırlarını belirleyen bir hüviyet kazandırmaktadır*” (Demir, 1995, s.67).

Demir (1995)’e göre, iktisadı tabiat bilimi olarak görenler matematiksel ifadelerin evrensellik özelliğine vurgu yaparak, matematiksel olarak ifade edilemeyen bir olgu başka türlü de açıklanamaz şeklinde düşünmektedirler. Bu şekilde düşünenlere göre matematiksel ifadeler kesinlik içerdiği için iktisadı tabiat bilimi yapmanın kaçınılmaz yoludur. Görüldüğü gibi matematik iktisat bilimi içerisinde belirli amaçları gerçekleştirmek için kullanılan bir araç olmaktan öte, iktisadının sınırlarını belirleme rolünü de üstlenmiştir.

İktisat disiplininde matematiğin kullanılması birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. İktisadi bir gerçeklik, matematiksel bir ifadeye dönüştürülürken, matematiksel ifadelerin doğası gereği bir eksiltmeye uğrayabilir (Demir, 1995, s.67). Ayrıca, iktisatta matematiğin gereğinden fazla kullanılmasının iktisadi gerçekliğin kaybedilmesine neden olacağı düşünülmektedir (Mc Closkey, 1983, s.491).

Herhangi bir iktisadi mesele matematiksel bir modelle ifade edildiğinde ortaya çıkan kompleks bir denklem ve o denklemin çözüm aşamaları asıl problemin unutulmasına yol açabilir. Problemi çözmeye çalışan kişi, bir süre sonra soruyu iktisadi bir meseleden ziyade matematik sorusu gibi algılayabilir. Zira yaptığımız anket ve mülakat çalışmasında öğrenciler iktisat değil matematik yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, matematiksel dilin kesinlik ifade etmesi, o konuyla ilgili kesin

bir sonuca varıldığı izlenimi verdiği için diğer farklı yaklaşımlara başvurulma ihtimalini düşürebilmektedir (Mc Closkey, 1983, s.491).

İktisat biliminde matematiksel formalizmle birlikte modellerde gerçeğe uygun olmayan varsayımların kullanılması, iktisadi modellerin gerçeklikle ilgisi, modellerin ortaya çıkardığı sonuçlar, modellerin doğası ve işlevi tartışma konusudur (Maki, 2011, s.48-49). Maki(2011)'ye göre girift sosyal yapının basite indirgenme süreci kaçınılmaz birtakım karmaşıklıkları yok saymayı gerektirmektedir. Bu açıdan, *“teoriler ve modeller temsili, doğası gereği kısmi ve tahminidir”* (Marchionni, 2005, s.9). Modellerin basitleştirilmesi sürecinde varsayımlara ve aksiyomlara ihtiyaç duyulmaktadır (Demir, 1995).

Varsayımlar ile aksiyomlar arasındaki temel fark *“aksiyomların kanıtlanma ihtiyaç duyulmaksızın doğru olarak kabul edilmesidir. Varsayımlar ise modellerin basitleştirilmesi için kullanılan doğru veya yanlış olabilecek önermelerdir”* (Demir, 1995, s.40-41).

Örnek vermek gerekirse iktisat teorisinde fayda maksimizasyonu bir aksiyomdur. İktisadi analiz yapabilmek için bireyler veya şirketler faydalarını maksimize edecek şekilde kurgulanıp, bu temel üzerinde oturtulur. Bireylerin veya şirketlerin faydalarını maksimize edip, etmeyecekleri tartışılmaz doğrudan kabul edilir diğer türlü analiz yapılamaz. Varsayımlar ise sürekli değiştirilebilir (Demir, 1995, s.41). *“Ancak bazen aksiyomlar ile varsayımların benzer durumlar için kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin rasyonellik ilkesi”* (Demir, 1995, s.41).

Modeller *“temsili ve ideal yapılar oldukları için olguları birtakım gerçek dışı varsayımlarla soyutlamaya”* tabi tutmaktadırlar. Bu şekilde, *“olgunun açıklanmasıyla ilgili kafa karıştırıcı veya belirsizliği arttırıcı faktörler devre dışı bırakılmakta ve olguların belirli yönlerine odaklanılmaktadır”* (Marchionni, 2005, s.9). Bu durum yani modellerde gerçek dışı varsayımların kullanılması modellerin gerçek olmadığı ve dolayısıyla modellerden hareketle gerçekliğin anlaşılamayacağı tartışmalarına yol açmaktadır (Psillos, 2011). Başka bir ifadeyle, modellerde gerçek dışı varsayımların var olması modellerle gerçek dünyayı nasıl anlayabiliriz tartışmasını beraberinde getirmektedir.

Psillos (2011, s.4)'a göre modellerin soyut objeler olması veya gerçek dışı varsayımlar içermesi onları tamamen soyut matematiksel ifadelere dönüştürmez.

Modeller tanımlı bir gerçekliği veya somut davranışları soyutladıkları için gerçekliğin kurgulanmış halidir.

Ayrıca, soyutlama yapılmadan teori ve model geliştirilemez. Teller'e göre *"fizikteki tüm temel teori ve modeller ideal yapılardır. Ele alınan olgunun veya fiziksel objenin soyutlanması bilim yapmanın kaçınılmaz bir parçasıdır"* (Teller, 2008, s.437;aktaran: Psillos, 2011, s.7). Fiziksel objelerle ilgilenen bir bilim dalında bile soyutlamanın olması iktisatta soyutlamayı kaçınılmaz kılmaktadır. Zira iktisat fizik gibi sadece fiziksel objeleri değil aynı zamanda insan davranışlarını da açıklama iddiasında olan bir bilim dalıdır. İnsan davranışlarının arkasındaki motivasyonlar, inançlar, istekler vs ve bunların diğer insanlar, devlet, para, güç vs. ile olan ilişkilerini analiz etmek, anlamak ve açıklamak soyutlamayı gerekli kılmaktadır.

Modeller gerçek dışı varsayımlar barındırsa da, ele aldığı olguyu belirli ve basit bir mekanizma içerisinde açıklayabilmektedir. Modeller sayesinde açıklanmaya çalışılan olguyla, o olguyu etkileyen değişkenler arasındaki temel ilişkiler ortaya çıkarılmış olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında *"modeller kullanışlıdır"* (Psillos, 2011, s.9) ve gerçekliği belirli bir perspektiften açıklayabilmektedir.

Krugman (2009, s.2)'in *"süslü denklemlerle renklenmiş ideal yapıdaki modellerin"* krize giden yolu açtığı şeklindeki düşüncesi modellerin gerçekliği ne kadar yansıtabildiği noktasında temel bir eleştiridir. Ancak modellerden ziyade ana akım iktisadın tek bir yönleme dayalı modellerinin sanki gerçekliğin tek göstergesiymiş şeklinde algılanması krizi anlamayı engellemiştir demek daha doğru olur. Zira kapitalist sistemin işleyişinin belirli periyotlarla krizlerin yaşanmasına neden olabileceğini belirten Marksist görüşler vardır. Örneğin, Paul Sweezy, ABD'nin GSYİH'daki finans, gayrimenkul ve sigorta sektörlerinin 1980 sonrası ciddi bir şekilde artması sonucu reel ekonomiyle finans sektörü arasındaki makasın artmasını yangın ateşine benzeterek her an bir kırımın yaşanabileceğini belirtmiştir (Akman, 2010, s.299). Dolayısıyla herhangi bir iktisadi olguyla ilgili modelleri alternatif yönleme sahip yaklaşımlarla beraber ele almak iktisat bilimi açısından daha sağlıklı sonuçlar doğurabilir.

Aşırı soyut modellerin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili literatürde model ailesi şeklinde tabir edilen bir kavram da bulunmaktadır (Aydınolat ve Ylikoski, 2013). Model ailesi tezine göre, herhangi bir soyut model kendisiyle ilişkili diğer

modellerle yani model ailesiyle birlikte ele alındığında modelin ele aldığı olgu daha kapsamlı anlaşılabilir (Aydinonat ve Ylikoski, 2013). Zira her model, birtakım varsayımlarla o olgunun çeşitli yönlerini ve ilişkiler ağını açıklamaya çalıştığı için aynı olguyla ilgili çok sayıdaki model, olgunun daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir. Çünkü, bir modelde kullanılan bir varsayım başka bir modelde kullanılmıyor olabilir veya modeller olgunun değişik yönlerini açıklamaya çalışıyor olabilirler.

Aşırı soyut modelleri anlamamın ve onlarla gerçek dünya arasında ilişki kurmanın yolu modellere çeşitli sorular sormaktan geçmektedir. Literatürde “karşıtsallık yaklaşımı” olarak yer alan bu yöntemdeki amaç modelin ele aldığı olguyla ilgili potansiyel açıklamaları ortaya çıkartabilmek ve açıklamalar arasındaki ilişkiyi (rakip veya tamamlayıcı) göstermektir (Marchionni, 2005, s.13). “Eğer X durumu yerine Y olsaydı” (“*why X rather than Y*”) tarzındaki sorulara (Ylikoski, 2001; aktaran: Marchionni, 2005, s.107) model üzerinden cevaplar vermek modelin daha iyi anlaşılmasını beraberinde getirmektedir. Bu tarz sorular sayesinde oluşturulan “*alternatif açıklamalara olası açıklama menüsü*” denilmekte ve model ele aldığı olgu açıklama menüsüyle birlikte anlaşılmaya çalışılmaktadır (Aydinonat ve Ylikoski, 2013).

Tüm bunlardan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Benzer iktisadi olgularla ilgili yöntemler, modeller ve modellerin içerisinde kullanılan varsayımlar çeşitlendikçe ve çoğaldıkça ele alınan olgu daha kapsamlı anlaşılabilir. Diğer türlü, model ve modeldeki varsayımlar olgunun sadece ve sadece çok sınırlı bir yönünü açıklayabilmektedir. Halbuki iktisadi olgular tek bir yöntem ve modelle kavranamayacak kadar çok yüzlüdürler.

Krugman (2009, s.2)’ın iktisat bilimi için “*romantik ve sterilize ortamda matematiksel hünerlerin sergilendiği şov sahnesi*” şeklindeki tabiri matematiksel formalizm ile gerçeğe uygun olmayan varsayımların beraber kullanılması durumunu eleştirmektedir. Gerçeğe uygun olmayan varsayımlar olguyu kontrol edilebilir, modellenebilir seviyeye çekerken, matematiksel formalizm ise gerçek dışı varsayımlar sonucu oluşan durumu kesin bir denkleme dönüştürmektedir. Buradaki sorun matematiksel formalizmden öte ana akım iktisadın tek bir yöntemle dayalı matematiksel dilinin egemen olması sonucu gerçekliğin eksik yansıtılmasıdır.

Bu konuyla ilgili Krugman'ın CAPM (Capital Asset Pricing Model) örneğini verebiliriz. Krugman'a göre 1970'ler sonrası itibarı artan finansal piyasalardaki riskleri ve belirsizlikleri ve varlık artışlarını tahmin edebilmek için üst düzey fizik bilgisine sahip profesörler tarafından geliştirilen ve sahiplerine Nobel ödülü kazandıran bu model içerdiği matematiksel tekniklerden ötürü çok az kişi tarafından anlaşılmaktaydı. Krugman'a göre, bu modelin varlık artışlarını ve riskleri göstereceğine dair iman derecesine varan bir güven oluşmuştu. Bu iman 2008 finansal kriziyle birlikte altüst oldu (Krugman, 2009, s.4).

Krugman'ın ifade ettiği CAPM, riskleri ve fiyat artışlarını göstermek açısından çok kullanışlı bir teknik model olabilir. Uzun bir dönem bu modelin sağladığı öngörüler üzerinden riskler ve varlık artışlarının gidişatı izlenilmiş olabilir. Ancak bu modelin finansal varlıklardaki fiyat artışını ve riskleri öngörme açısından tek başvuru kaynağı olarak kabul edilmesi modelde yer almayan faktörlerin etkisinin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

CAPM modelinde *“getirinin ve riskin simetrik dağıldığı, hisse sahiplerinin homojen bir şekilde tam bilgiye sahip oldukları, riskler ve beklenen getiriler açısından aynı düşündükleri, düşük riskleri yüksek risklere tercih ettikleri”* vs. varsayılmıştır (Shapiro, 2013, s.5). Bu varsayımlar altında matematiksel olarak modellenen CAPM modelinin tek başına gerçekliği tam olarak açıklaması mümkün değildir.

Zira risk ve getiri varsayıldığı gibi homojen dağılmayabilir. Piyasadaki aktörlerle ilgili tam bilgiye sahip olunmayabilir. Bazı aktörler yüksek riski düşük riske tercih edebilir vs. Tüm bunları bir araya getirdiğimizde iktisadi olguları tek bir yönleme dayalı modeller içerisinde ele almanın handikaplarını görmekteyiz. Nitekim iktisattaki çokluk; olgulara dair alternatif açıklamalar neticesinde geliştirilen davranışsal finans, CAPM'teki bazı varsayımları kaldırarak *“insanların irrasyonelliğini ve psikolojilerini de hesaba katan modeller”* ortaya koymuştur (Phung, 2010, s.3).

Sonuç olarak, modellerde gerçeğe uygun olmayan varsayımların kullanılması veya ana akım iktisadın matematiksel formel yaklaşımı iktisadi olguların belirli yönlerini net bir şekilde ortaya koymak açısından önemli olanaklar sunmaktadır. Ancak bu tarz modellerin gerçeklikle olan ilişkisi veya gerçekliğin ne kadarını

açıklayabildiği sorusu önemlidir. Herhangi bir iktisadi olgu, kendisini konu edinen tek bir modelle değil de, hem aynı yöntemi kullanan farklı modellerle, hem de farklı yöntemi kullanan modellerle birlikte ele alındığında daha kapsamlı açıklanabilir mi? Başka bir ifadeyle, ana akım iktisatçıların açıklamalarıyla Heterodoks iktisatçıların açıklamalarını aynı ortamda beraberce ele aldığımızda olguyu daha iyi anlayabilir miyiz?

3.1.c Açıklama: Tamamlayıcı & Rakip

Benzer olguları konu edinen alternatif yaklaşımlar birbirleriyle rekabet ederek kullandıkları yöntem, model ve varsayımlarla olguların değişik yönlerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Alternatif açıklamalara çoğulcu yaklaşılması durumunda iktisadi olguların daha kapsamlı anlaşılacağı görülecektir.

Çalışmanın bu bölümünde, alternatif açıklamalar ile iktisadın açıklama gücü arasındaki ilişki ele alınacaktır. Açıklama kavramı analiz edilip, tamamlayıcı ve rakip olma durumları incelenecektir. Detaylı bir şekilde bakıldığında, benzer olguya ilgili alternatif açıklamaların çoğu zaman tamamlayıcı oldukları görülecektir. Alternatif açıklamalar ya birbirlerini tamamlayarak ya rakip olarak iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sağlamaktadırlar.

Yöntem, teori ve ona bağlı geliştirilen modeller ve kullanılan varsayımlar iktisadi olgunun hangi yönünün ne şekilde açıklanacağını belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında yöntem, teori ve ona bağlı modellerin temel işlevi veya görevi iktisadi olgulara dair açıklamalar yapmaktır (Marchionni, 2005, s.11)².

Açıklama kavramı literatürde ayrı bir analiz birimi olarak ele alınmakta ve bu alanla ilgili “*açıklamanın doğasından, açıklama türlerine*” kadar yoğun bir literatür bulunmaktadır (Psillos, 2002, aktaran: Marchionni, 2005, s.11). Literatürde, açıklama analiz birimi 3 parçadan oluşmaktadır: “*Açıklanan (explanandum), açıklayan (explanan) ve açıklanan ile açıklayan arasındaki ilişki*” (A.g.e., s.12).

Açıklanılmak istenilen iktisadi olgunun K, K ile ilgili 2 farklı açıklayanın da L ve M olduğunu kabul ettiğimizde, L ile M'nin aynı anda doğru olamama durumuna *açıklamanın rakipliği* denilmektedir. Bu durumda L ve M açıklayanları “*birbirleriyle uyumsuzluk halindedirler ve aynı anda ikisinin de doğru olması mümkün*” değildir.

² Bu kısımda, Caterina Marchionni'nin Unity, Plurality and Explanation başlıklı doktora çalışmasındaki tartışmalar sürdürülmektedir.

“Eğer ki açıklamalar rakipse, açıklamalardan en az bir tanesi yanlıştır.”
(A.g.e,s.105).

Tablo 1.1

	AÇIKLAMA	
AÇIKLANAN (K)	AÇIKLAYAN (L,M)	TAMAMLAYICI& RAKİP
K Olgusu	L,M olguları aynı anda K'yı açıklamaktadır	Tamamlayıcı Açıklama
K Olgusu	L olgusu M'yi, M olgusu da K'yı açıklamaktadır	Tamamlayıcı Açıklama
K Olgusu	M olgusu L'yi, L olgusu K'yı açıklamaktadır	Tamamlayıcı Açıklama
K Olgusu	L olgusu M'yi hızlandırarak, M'nin K'yı açıklamasına neden olmaktadır	Tamamlayıcı Açıklama
K Olgusu	L ve M olguları aynı anda doğru olamazlar	Rakip Açıklama
K1 ve K2	L farklı bir koşul altında K1'i, M farklı bir koşul altında K2'yi açıklamaktadır	Tamamlayıcı Açıklama

Kaynak: Marchionni, 2005, s.105

İki farklı açıklayan rakip değilse, şu ihtimaller söz konusudur: a) İki farklı açıklayan birbiriyle ilişkilidir. b) İki farklı açıklayan beraberce açıklanana sebep olmaktadırlar. c) İki farklı açıklayan farklı şartlar altında devreye girerek açıklanana sebep olmaktadırlar.

Açıklayanların rakip olmama durumuna, *açıklamanın tamamlayıcılığı* denilmektedir. Yukarıdaki 3 durumda da açıklamalar tamamlayıcı olarak kabul edilmektedir. Kimi durumlarda modellerin aynı olguyu açıkladıkları düşünülse de, detaylı bir şekilde incelendiğinde aynı olgunun farklı yönlerini (farklı “explanandum”lar) açıkladıkları görülecektir. Bu durumda da açıklamalar tamamlayıcıdır (Marchionni, 2005).

Örneğin, Marchionni (2005) çalışmasında firmaların kümelenmesiyle ilgili literatürdeki farklı teorilere yer vererek, alternatif yaklaşımlar sonucu ortaya çıkan açıklamalar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır: Firma kümelenmesini rekabet, bilgi, kültür vs. faktörleriyle açıklayan farklı teoriler bulunmaktadır (Marchionni, 2005).

Bu teorilerin, detaylı bir şekilde karşıtsal olarak analiz edildiğinde aynı olgunun farklı yönlerini (farklı explanandumlar) açıkladıkları görülmektedir ve bu açıklamalar belirli noktalarda birbirlerini tamamlamaktadır. Örneğin, Porter

“kümelenmiş firmaların rekabetçiliğini yeni bilgiye erişim, verimlilik artışı, yüz yüze iletişim, ara malların daha ucuza temin edilmesi, daha az risk” vs. gibi faktörle açıklamaya çalışmaktadır (Marchionni, 2005, s.111).

Saxenian ise kümelenmiş firmaların devam eden veya azalan rekabetçiliğini kültürel faktörlerle açıklamaya çalışmaktadır. Saxenian’a göre Silikon Vadisi’ndeki *“rekabetçiliğin devam etmesinin sebebi yeniliğe açık olmak, kurumsal esneklik, sürekli öğrenme”* isteği gibi faktörlerdir (A.g.e., s.112). Malmberg ve Maskell ise firma kümelenmesinin nedenini bilgi ekonomisiyle açıklamaktadır. *Firmalar kümelendikçe geniş bir bilgi ağına dahil olmaktadır ve bu bilgi ağı beraberinde maliyetlerin azalmasını, etkinliği ve dolayısıyla rekabetçiliği de sağlamaktadır* (Marchionni, 2005, s.112).

Görüldüğü gibi firmaların kümelenmesi olgusu rekabet, bilgi ve kültür temelli açıklanabilmektedir. Aynı olgunun aynı yönünü açıklıyormuş gibi gözükken kümelenme teorilerini detaylı bir şekilde incelediğimizde aynı olgunun farklı yönlerini açıkladıkları görülecektir. Bir açıklama, firma kümelenmesinin neden rekabetçiliği arttırdığını ortaya koyabilirken; diğer bir açıklama firmaların neden kümelendiği sorusuna cevap verebilmekte, diğer bir açıklama ise kümelenmiş firmaların devam eden rekabetçiliğinin sebebini vurgulayabilmektedir (Marchionni, 2005).

Firma kümelenmesi olgusuyla ilgili bu farklı açıklamalar (açıklayanlar) aynı anda doğru olabilecekleri gibi, birbirlerinin sebebi olarak da kümelenmeye ve rekabetçiliğe yol açabilmektedirler. Bundan ötürü kümelenmeyle ilgili bu farklı açıklamalar tamamlayıcıdır.

Marchionni’nin çalışması rakip gibi görünen açıklamaların esasta tamamlayıcı açıklamalar olabileceğini açık ve net bir biçimde göstermektedir. Bu tezde bu türden detaylı bir çalışma yapmayı amaçlamamıza rağmen, bir örnekle böyle bir çalışmanın nasıl bir sonuç verebileceği ile ilgili fikir yürütmemiz faydalı olabilir. Bu amaçla, politika önerileri açısından rakip gibi görünen üç farklı okulun işsizlik olgusunu ele alış şekillerini tartışabiliriz. Tartışmamıza temel olacak soru şu: Marksist, Neoklasik ve Keynesyen yaklaşımların işsizlikle ilgili teorik açıklamaları birbirini tamamlayıcı özellikler sergileyebilir mi?

Yukarıda bahsi geçen bu üç okulun işsizlikle ilgili politika önerilerine ve işsizlikle ilgili temel fikir ayrılıklarına bakıldığında bu yaklaşımların rakip yaklaşımlar olduğu sonucunu çıkarmak zor değildir. Ne var ki, özellikle iktisadi politika önerileri ile bu önerilere temel oluşturan modeller arasında sorunlu bir ilişki olduğu kolaylıkla söylenebilir. Örneğin, serbest ticaret politikalarına temel olan modellere bakıldığında bu modellerin her koşul ve durumda serbest ticaretin faydalı olacağını söylemediği kolaylıkla görülebilir. Bu konuda Dani Rodrik'in Tek Ekonomi Çok Reçete ve Akıllı Küreselleşme kitaplarında yaptığı tartışmalar çok öğreticidir (Rodrik, 2007; Rodrik, 2010).

Benzer bir durumun işsizlikle ilgili tartışmalarda da olabileceğini düşünmek mümkündür. Keynesyenlerin devlet müdahalesini öneren yaklaşımıyla, Neoklasiklerin işlerin piyasaya bırakılmasını öğütleyen bakış açısının birbirlerine rakip oldukları açık. Peki bu bakış açıları birbirini tamamlayıcı teorik açıklamalara dayanıyor olabilir mi? Benzer bir şekilde Marksist açıklamanın bu iki okulun açıklamalarını tamamlıyor olması mümkün müdür?

Literatürde işsizlik olgusuyla ilgili pek çok soru bulunmaktadır (Furth ve diğerleri, 1978; Guerrazzi, 2010). Her soru işsizlik olgusunun belirli yönlerini açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, Marxist literatür "*işsizlik neden kapitalist sistem için gereklidir?*" sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır? (Hardcastle, 1971). Keynesyen ve Neoklasik düşünce ise işsizlik nasıl ortaya çıkmaktadır ve nasıl azaltılabilir? sorularını sormaktadır (Guerrazzi, 2010; Stilwell, 2006). Ne var ki, Keynesyen ve Neoklasik yaklaşımlar işsizlikle ilgili aynı soruyu soruyor gibi gözükseler de yaptıkları varsayımlara bakıldığında açıklamalarının işsizliğin farklı koşullar altındaki durumuna odaklandığı görülebilir. Dolayısıyla, açıklama felsefesinin bakış açısıyla bu iki yaklaşım esasta farklı sorulara yanıt aramaktadır. Marksist yaklaşımı ele alarak bu argümanları biraz daha tartışalım. Marx'a göre "*istihdam miktarı doğrudan sermaye miktarına ve kullanılan üretim tekniklerine bağlıdır*" (Robinson, 1941, s. 238). Üretimde kullanılan teknikler geliştikçe sermayenin emeğe olan ihtiyacı azalacak ve dolayısıyla emeğe olan talep düşecektir. Aynı zamanda, endüstrileşmeyle birlikte şehirlere olan göç artacak ve böylelikle kapitalist sistem için "*yedek işgücü ordusu*" meydana gelmiş olacaktır (Robinson, 1941, s. 238).

Marx'a göre belirli dönemlerde üretim ve sermaye miktarındaki artıştan ötürü istihdam edilen emek miktarı artmakta ve bu durum reel ücretlerin yükselmesine ve kapitalistlerin kârının azalmasına yol açmaktadır (Robinson, 1941, s. 238). Kapitalistlerin kârı azaldıkça *emek tasarrufunu ve emeğin verimliliğini yükselten yeni üretim teknikleri* geliştirilmekte ve bu durum tekrardan işsizliğin artmasına yol açmaktadır (Furth ve diğerleri, 1978 s.276). Marx'a göre kapitalistler kârlarını maksimum seviyede tutmak için maaş maliyetlerini arttırmama eğilimindedirler ve bu yüzden yedek işgücü ordusuna yani işsizlere ihtiyaç duyarlar (Furth ve diğerleri, 1978; Robinson, 1941). Marksistlere göre, işsizlik kapitalist sistemin doğal bir parçasıdır. Sermaye sahipleri, işsizliği mevcut çalışanlarının maaşlarını yükseltmeme veya aşağı çekme baskısı aracı olarak kullanmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43).

Neoklasiklere göre ise, insanlar asgari ücret veya piyasaya müdahale sonucu oluşan dengeden ötürü işsiz kalmaktadırlar (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre serbest piyasa mekanizmasına dış etmenlerle (minimum ücret, sendikalaşma vs.) müdahale edilmesi işsizlik sorununu çözmez, çözüm piyasanın kendi iç mekanizmasındadır. Buna göre, işgücü piyasasına müdahale, reel ücretin piyasayı dengeye getiren ücretten daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Çalışanların serbest piyasa içerisinde birbirleriyle rekabet etmeleri halinde reel ücretler, piyasa denge fiyatına kadar düşecektir. Bu durum, üretim maliyetlerinin azalmasına ve dolayısıyla üretimin artmasına yol açacaktır. Üretimin artması ise yeni işgücü ihtiyacını doğuracak ve işsizlik azalacaktır (Guerrazi, 2010). Neoklasiklerin istihdam açıklamalarındaki temel varsayım ücretlerin tam esnekliğine ve istihdam miktarının doğrudan reel ücretle belirlendiğine dayanmaktadır (Apergis ve Theodosiu, 2008, s.40).³ Dolayısıyla, Neoklasiklerin teorik modelleri ücretlerin tam esnek olduğu ve istihdam miktarının doğrudan reel ücretler tarafından belirlendiği durumda işsizliğin nasıl azaltılabileceğini sormaktadır. Neoklasik açıklama bu spesifik soruya cevap vermektedir. Elbette farklı Neoklasik modeller incelendiğinde bu modellerin farklı varsayımlardan yola çıktığı ve bu nedenle çok daha spesifik teorik sorulara yanıt aradıkları ve sundukları teorik açıklamanın bu bağlamda ele alınması gerektiği

---

³ Neoklasik düşünceye göre belirli bir ücret seviyesinin altında çalışmak istemediği için işsiz kalan kişi gönüllü işsizdir. Bu düşünceye göre serbest piyasa şartları içerisinde tam rekabetin olduğu durumda uzun vadede oluşan işsizliğe doğal işsizlik denilmektedir. Doğal işsizliğin uzun vadeli azaltılması ancak uzun vadeli sermaye, ham madde, işgücünün niteliği vs. faktörlerindeki artışlarla sağlanabilir.

görülebilecektir. Bu türden bir çalışma bu tezin kapsamı dışındadır ancak Marchionni'ninkine benzer sonuçlar vereceğini görmek zor değildir.

Şimdi politika önerileri açısından Neoklasik yaklaşıma rakip gibi görünen Keynesyen yaklaşıma bakalım. Keynesyen düşünceye göre işsizlik toplam talebin potansiyel üretim kapasitesinin altında olmasından ötürü ortaya çıkmaktadır (Stilwell, 2006, s.43). Bu düşünceye göre devletin doğrudan iş yaratıcı müdahalesi, para arzının artması gibi araçlarla işsizlik azaltılabilir. Keynes'in işsizliğin azaltılmasına yönelik politika önerileri Büyük Buhran döneminde başarılı sonuçlar verdiği için daha çok "*kriz ekonomisi*" veya "*kriz çözümleri*" şeklinde anılmaktadır (Tcherneva, 2009, s.3).

Keynesyen düşünce işsizlik olgusuyla ilgili açıklamalarında Neoklasiklerin ücretlerin tam esnekliği varsayımının aksine katı veya esnek olmayan ücretler varsayımını kullanmaktadır (Corden, 1978). Buna ilaveten, Keynesyen düşüncede tüketimin doğrudan hane halkının kullanılabilir gelirinine bağlı olduğu varsayılmaktadır (Miller, 1996). Dolayısıyla Keynesyen düşünce hem esnek olmayan fiyat ve ücretler hem de tüketimin doğrudan hane halkının kullanılabilir gelirinine bağlı olduğu varsayımı altında işsizlik nasıl azaltılabilir sorusuna cevap vermektedir. Bu daha önce ele aldığımız Neoklasiklerin sorduğu teorik sorudan farklı bir sorudur. Bu iki yaklaşım işsizlik olgusunu farklı varsayımlar altında incelemektedir. İşsizlikle ilgili sordukları sorular da yaptıkları varsayımlar nedeniyle farklılaşmaktadır. Bu sebeple sundukları teorik açıklamaların tamamlayıcı bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Her iki teorik açıklamanın da doğru olduğunu varsayarsak, Neoklasik varsayımların hüküm sürdüğü durumlarda Neoklasik açıklamanın, Keynesyen varsayımların hüküm sürdüğü durumlarda ise Keynesyen açıklamanın geçerli olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, bu iki yaklaşım, işsizlik olgusunun farklı koşullar altında nasıl anlaşılması gerektiğini ve hangi koşullarda ne gibi politika araçlarının kullanılabileceğini göstererek birbirini tamamlamaktadır.

Bunlardan yola çıkarak bu farklı ekollerin politika önerilerinin neden rakip olarak algılandığını da düşünebiliriz. Teorik açıklamalardan politika önerileri üretilmesi süreci, hangi modelin veya yaklaşımın varsayımlarının gerçek dünyada geçerli olduğu tartışmasını da beraberinde getirir. İktisatçı alet çantasındaki modellerden hangisi veya hangileri ele aldığı duruma daha uygunsa, politika önerisini bu modeli veya modelleri kullanarak yapabilir. Dolayısıyla, Keynesyen

varsayımların gerçeğe daha uygun olduğu bir durumda Neoklasik politika önerilerinin yapılması veya Neoklasik varsayımların geçerli olduğu durumda Keynesyen politika önerilerinin yapılması uygun olmayacaktır. Keynesyenler ile Neoklasikler arasındaki rakipliğin – diğer pek çok düşünce okulunda olduğu gibi – gerçek dünyada hangi koşulların geçerli olduğu ile ilgili bir anlaşmazlığa dayandığı söylenebilir. Öte yandan, çoğulculuk perspektifinden bakıldığında farklı durumlar için geliştirilmiş farklı açıklamaların, gerçekliği daha iyi anlamamızı sağlayacak tamamlayıcı bakış açıları olduğunu söylemek hala mümkündür. Bu yaklaşımlardan hangisinin gerçek dünyayı daha iyi resmettiği ve hangisinin politika önerilerine temel oluşturması gerektiği konusundaki tartışmalar elbet sürecektir. Ne var ki, bu konuda son söz söylenene kadar her iki yaklaşımı da iktisatçının alet çantasının birer parçası olarak görmek sağlıklı bir bakış açısı olacaktır.

Tablo 1.2

AÇIKLANAN (İşsizlik)	SORULAR (Marksist, Keynesyen, Neoklasik)⁴
Yedek işgücü ordusu Kapitalizmin doğal Parçası	İstihdam miktarı sermayeye ve üretim tekniklerine bağlıken işsizlik neden kapitalist sistem için gereklidir? İşsizliğin kapitalist sistem içerisindeki işlevi nedir?
Devlet müdahalesi Etkin talebin arttırılması	Tüketim, hane halkının kullanılabilir gelirin e bağlıken ve esnek olmayan fiyat ve ücretlerin geçerli olduğu durumda işsizlik nasıl azaltılabilir?
Serbest Piyasa Asgâri ücretin kaldırılması vs.	İstihdam miktarı doğrudan reel ücret e bağlıken ve ücretler tam esnek iken işsizlik nasıl azaltılabilir?

Özetlemek gerekirse, yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi işsizlik konusundaki görüşlerini ele aldığımız üç düşünce okulu, işsizlik olgusunun farklı yönlerine odaklanan sorular sormaktadır. Marksistler işsizliğin işlevine odaklanırken, Neoklasikler ve Keynesyenler ise işsizliğin farklı koşullar altında nasıl ele alınması gerektiğini sorgulamaktadır. Sundukları teorik açıklamalar farklı teorik sorulara cevap aradıkları için tamamlayıcı olarak görülebilir. Politika önerileri söz konusu olduğunda ise bu tamamlayıcılık, gerçek dünyada karşılaştığımız tikel olgular için bu açıklamalardan hangisinin kullanılabileceği ile ilgili bir “rakipliğe” dönüşmektedir. Çünkü politika önerisi ve tikel açıklamalar söz konusu olduğunda teorik

⁴ Bu tabloda sayılan koşullar elbet temsildir. İlgili yaklaşımlar pek çok farklı varsayım yapmaktadır. Tablo sadece sorulan soruların bu varsayımlar nedeniyle spesifikleştirdiğini ve farklılaştığını göstermek için hazırlanmıştır.

yaklaşımlardan hangisinin kullanılması gerektiği (yani model veya yaklaşımlardan hangisinin ilgili duruma ve soruya en uygun yaklaşım veya model olduğu) sorusu ön plana çıkmaktadır.

Açıklamaların rakipliği durumunda açıklamalardan en az bir tanesinin hatalı olduğunu belirtmiştik. Örneğin A açıklananın tek sebebi B'dir şeklindeki bir açıklayan ile A açıklananın sebebi C'dir şeklindeki açıklayan aynı anda doğru olamaz. Çünkü ilk açıklayan A'nın "tek" sebebinin B olduğunu, 2. açıklayan ise C olduğunu belirtmiştir. Eğer ki, A olgusunun tek sebebi B açıklayanı ise C açıklayanı A'ya sebep olamaz. Tam tersi, eğer C açıklayanı A'ya sebep oluyorsa o zamanda B açıklayanı A'nın "tek" sebebi olamaz. Dolayısıyla bu iki açıklayan aynı anda doğru olamayacağı için en az bir tanesi yanlıştır.

Marchionni rakip açıklamalarla ilgili örneği firma kümelenmesi üzerinden vermektedir. "*Kümelenmenin tek nedeni maliyetlerin azaltılmasıdır*" tarzındaki bir açıklama ile firma kümelenmesinin nedeni kolay bilgi ve teknoloji transferidir şeklinde bir açıklama birbirleriyle uyumsuzdur yani ikisi de aynı anda doğru olamaz (Marchionni, 2005, s.105).

Sonuç olarak, yöntem, teori ve modellerin temel işlevi olgulara dair açıklamalar getirmektir. Açıklama kavramının açıklanan (explanandum), açıklayan (explanan) şeklinde 2'ye ayrılarak analiz edilmesi iktisat bilimi açısından kullanışlı ve faydalıdır. Benzer olgulara dair çok sayıda alternatif açıklama açıklanan ve açıklayan şeklinde detaylı bir şekilde incelendiğinde açıklamaların birbirlerini tamamladıkları ya da rakip oldukları görülecektir. İktisattaki çoğulculuk neticesinde; tamamlayıcı açıklamalar olgunun değişik yönlerine ışık tutarak olgunun daha kapsamlı anlaşılmasına imkân verirken, rakip açıklamalar ise açıklamalardan en az bir tanesinin hatalı olma ihtimalini ortaya çıkardığı için yöntem, teori veya modelin tekrardan gözden geçirilmesini sağlamaktadır.

3.1.d Çoğulculuk ve İktisadın Açıklama Gücü

Benzer iktisadi olgulara dair alternatif açıklamaların çok olmasına iktisatta çokluk, bu çokluğu savunmaya ve çokluğu oluşturan yöntem, teori ve modellerin aynı ortamda eşit imkâna sahip olmasına ise iktisatta çoğulculuk denilmektedir. Çokluk iktisat biliminin geçmişten günümüze bir parçasıdır. Ancak çoğulculuk için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Günümüz modern iktisadını oluşturan Ortodoksi ve Heterodoksi ayrımı ekoller arasındaki yöntemsel farklılıkları göstermek açısından anlamlıdır. Evet, hem Ortodoksi hem de Heterodoksi içerisinde çokluk vardır. Ancak ana akım iktisadın yöntemsel yaklaşımı Heterodokslara kıyasla iktisat eğitimi daha baskındır. Heterodoksların alternatif yaklaşımları ana akım iktisatla aynı ortamda ve eşit bir şekilde var olma olanağına sahip değildir. Bu açıdan iktisatta çokluk vardır ama çoğulculuk yoktur veya çoğulculuğun eksikliği hissedilmektedir denilebilir.

İktisatta çoğulculuğun olması yani benzer olgularla ilgili alternatif yöntem, teori ve modellerin eşit bir şekilde aynı ortamda var olması iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sağlamaktadır. Bir önceki tamamlayıcı ve rakip açıklamalar kısmında gördüğümüz gibi, yöntem, teori ve modelin amacı ele aldıkları olguları açıklamaktır. Her yöntem, teori ve model ele aldığı “*olgunun kompleks yapısını daraltarak belirli yönlerini açıklamaya çalışmaktadır*” (Marchionni, 2005, s.88).

Birbirleriyle rekabet halinde olan çok sayıda farklı açıklamanın detaylı bir şekilde incelendiğinde çoğu zaman açıklama açısından tamamlayıcı oldukları görülebilir. Tamamlayıcı açıklamaları bir araya getirerek ele alınan olgunun daha iyi açıklandığını yani iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı yaptığını söyleyebiliriz. Örneğin, işsizlik olgusunun sadece Neoklasiklerin görüşü etrafında piyasa mekanizmasıyla açıklanması ve diğer alternatif açıklamaların göz ardı edilmesi olgunun sınırlı bir yönüne bakmamıza neden olurdu.

İktisatta çoğulculuk sayesinde var olan çok sayıda açıklamanın aynı ortamda var olması durumu her zaman tamamlayıcı açıklamalarla sonuçlanmamaktadır. Kimi durumlarda açıklamalar rakip olabilmektedir. Açıklamaların rakip olması durumunun iktisada şöyle bir katkısı vardır: Rakip olan açıklamalardan en az bir tanesi hatalı olduğu için olguyla ilgili açıklamaların tekrardan gözden geçirilmesi ve hatanın

nereden kaynaklandığının bulunması gerekliliği ortaya çıkar. Rakip açıklamaların varlığı doğru açıklamayı bulma sürecinde bir gerekliliktir.

Sonuç olarak, iktisatta çoğulculuk her durumda ister tamamlayıcı ister rakip açıklamalar olsun, iktisat bilimi açısından kullanışlı ve dinamik bir ortam sağlamaktadır. Açıklamaların tamamlayıcılığı olgunun daha kapsamlı anlaşılmasını sağlamakta, rakipliği ise bir filtreleme görevi üstlenerek açıklamaların hatalarını ortaya çıkarmaktadır.

İktisatta yöntemsel çoğulculuğun yerine tekçiliğin (monizm) olması durumunda olgular çok daha sınırlı bir şekilde açıklanacaktır. İktisatta yöntemsel tekçiliğin egemen olduğu atmosferde, iktisadi modellere ve teorilere yapılan eleştiriler artacaktır. Zira olgular çok yüzlüdür yani çok sayıda açıklanana sahiptirler. Tek bir yöntem ve o yöneme bağlı teori ve modellerle yapılacak kısmi açıklamalar olgunun tek bir açıklananına vurgu yapacaktır. Girişte belirttiğimiz gibi, “*İktisatçının yaptığı, zifiri karanlıkta yol bulmak için elinde el feneri olan kişiye benzer. Işığın gösterdiği yerler, göstermediği yerlere kıyasla denizde nokta şeklindedir.*” (Erdem, 1992, s.56; aktaran: Demir, 1995,s.8-9). Bu açıdan farklı yöntemsel yaklaşımları el fenerine benzetecek olursak, karanlığın içerisindeki noktaları aydınlatmak için çok sayıda el fenerine ihtiyaç duyulacaktır. Bundan ötürü, tüm el fenerlerine yani yöntemsel yaklaşımlara var olma hakkı tanınması en uygun yoldur

4.1 İKTİSATÇI OLMA SÜRECİ ve ÇOĞULCULUK

Bir önceki bölümde iktisatta çoğulculuğun iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sunacağını belirtmiştik. Çoğulcu atmosferin olmasının iktisadi olguların daha kapsamlı anlaşılması ve iktisat biliminin gelişimi sağlaması kadar diğer önemli katkısını iktisatçı yetiştirme sürecinde görmek mümkündür.

İktisatçı yetiştirme süreci doğrudan iktisat eğitimiyle ilgilidir. İktisat eğitimi, öğrencilerin iktisadi olgu ve konuları analiz etmelerini, anlamalarını ve araştırma yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. İktisadi olgu ve konuların kompleks yapısını düşündüğümüzde iktisat eğitiminin nasıl bir yöntem içerisinde verilmesi gerektiği daha da önem kazanmaktadır.

Sadece ana akım iktisat ekolüyle iktisat eğitimi alan bir öğrenci ileride kaçınılmaz olarak ana akım iktisadın araçlarıyla iktisadi olguları anlamaya ve açıklamaya çalışacaktır. Dolayısıyla, ekonomi bölümlerindeki öğrencilere aktarılan iktisat ders müfredatı öğrencilerin nasıl birer iktisatçı olacağını belirlemektedir. İktisat eğitiminin tekçi veya çoğulcu bir müfredatla gerçekleştirilmesi öğrencilerin nasıl birer iktisatçı olacağını doğrudan etkilemektedir.

Tezin bu bölümünde iktisatçı olma süreci ile ders müfredatlarının çoğulculuk esasına göre hazırlanmasından yola çıkılarak tartışma geliştirilecektir. İktisat ders müfredatının çoğulcu bir şekilde hazırlanması iktisatçıların olgu, olay ve süreçleri daha kapsamlı anlamalarına yol açacağı için daha iyi iktisatçı yetiştirilmesine imkân verecektir tezi savunulacaktır⁵.

---

⁵ Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasında da İktisatçı Yetiştirme Süreci ve Çoğulculuk ilişkisine değinilecektir.

4.1.a İktisat Eğitimi ve İktisatçı

“İktisat bilimi açısından hangi konular önemli ve çalışılmaya değer, bu konuların hangi yöntemle ve nasıl çalışılması gerektiği iktisat eğitiminin kaçınılmaz bir parçasıdır.” (Klamer ve Colander, 1987, s.95). İktisat yüksek lisans ve doktora programından geçen ve ardından uzman veya doktor unvanı alan iktisatçılara bu süreç boyunca verilen yöntem, aktarılan müfredat doğrudan bu kişilerin nasıl birer iktisatçı olacaklarını da belirlemektedir (Klamer ve Colander, 1987, s.95).

Dolayısıyla iktisat ders programlarının nasıl ve neye göre hazırlanması gerektiği daha da önem kazanmaktadır. Örneğin, sadece Neoklasik öğretinin egemenliğinde hazırlanan ders müfredatlarından oluşan iktisat bölümlerinden mezun olan iktisatçılar kaçınılmaz olarak Neoklasik ekolün araçlarıyla iktisat yapacaklardır.

Bu örnek üzerinden konuyu biraz daha genişletelim. Neoklasik öğreti, ileri derece matematiksel araçlarla iktisadi problemlerin modellenebileceğini düşünüyordu. İktisat ders müfredatlarında özellikle mikro ve makro derslerindeki ileri seviye matematiksel denklemler ve ispatlar öyle bir boyut kazandı ki, öğrenciler arasında iktisat yapmaktan çok matematik yaptıkları şeklinde bir hava oluşturdu⁶.

Ders müfredatlarında matematiğin ağırlığı arttıkça matematik ve fizik mezunlarının iktisat yüksek lisans programlarından kabul almaları da kolaylaştı. Zaman içerisinde, iyi bir iktisatçı olmanın yolunun iyi bir matematikçi veya fizikçi olmaktan geçtiği şeklinde bir kanaat oluştu⁷.

Van Dalen’e göre iktisadın matematiksel formalizmle ele alınması zaman içerisinde şu tabloyu doğurdu: “İktisatçıların üstün bir zeka ve matematiksel araçlarla tüm iktisadi problemlerin çözülebileceğine olan inancı herhangi bir ekonomik sorun tahtada ispatlandığı ve çözüldüğü zaman doğrudur şekline dönüştü” (Van Dalen, 2003, s.16).

Bu durum yani iktisat yüksek lisans ve doktora programlarında yoğun bir şekilde matematik eğitimi verilmesi öğrenciler için “*aptal dahi*” tabirinin kullanılmasına sebep oldu (Klamer ve Colander, 1987, s.95). Zira bu öğrenciler üst

⁶ İktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasında bu durum ifade edildi.

⁷ Anket ve mülakat çalışmasında iktisat yüksek lisans ve doktora programlarındaki öğrencilerin mezun oldukları lisans bölümleri yer almaktadır.

düzy matematiksel denklemleri ve modelleri çözümede oldukça başarılı olmalarına rağmen, ekonomik gerçekliği fark etme ve modellerin uygulanması noktasında zorlanmaktadır (Klamer ve Colander, 1987, s.95).

Yukarıdaki Neoklasik iktisat eğitimi örneğinde görüldüğü gibi, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine matematiksel ekonomiye dayalı bir müfredat aktarılmasının etkileri sadece okulla sınırlı kalmamakta nasıl iktisat yapılacağından hangi bölüm mezunlarının daha iyi iktisat yapabileceğine kadar birçok konu üzerinde belirleyici olmaktadır.

Örneğin, iktisat eğitimi sürecinde, kendisine sürekli tam rekabet piyasası modeli aktarılan bir öğrenci gerçek hayata kaçınılmaz olarak o şekilde bakacak ve çok sayıda firmanın olduğu piyasaların sosyal refah açısından en iyi sonucu üreteceğine inanacaktır. Hâlbuki, tam rekabet piyasası modelinin kullandığı varsayımlarla (sonsuz sayıda firma, firmalar fiyatları etkilememektedir vs.) gerçek hayatta karşılaşılması mümkün değildir (Raveaud, 2009, s.47).

Mikro ekonomideki bu tarz modeller gözlemlerden bağımsız ve aşırı hipotetik olduğu için gerçek hayatı anlamlandırmada yanlışlara götürebilmektedir (Becker, 2000, s.111). Örneğin arz-talep eğrileri hipotetik olarak denge fiyatını ve denge miktarını kağıt üzerinde vermektedir. Öğrenciler haberlerde gördükleri fiyat artışlarını arz-talep eğrileriyle analiz etmeye çalıştıklarında gerçek hayatta karşılaştıkları problemleri çözüme noktasında sıkıntılar yaşamaktadırlar (Becker, 2000, s.111).

İktisat ders müfredatlarıyla ilgili eleştiriler sadece iktisatçılardan gelmemektedir. İş dünyası da bu durumdan şikâyet etmektedir. Örneğin, Morgan Stanley eski Küresel Ekonomi Bölümü Başkanı Stephen Roche'un işe *"başlayanlarımızı lisansüstü programlarındaki beyin yıkamalarından arındırmak için 3 ila 4 yıl uğraşyoruz"* şeklindeki ifadesi iktisat müfredatı ile gerçek iktisadi yaşam arasındaki farkı özetlemesi açısından önemlidir (Cassidy, 1996, s.51-52; aktaran: Michagen University Press, "Economics as a Social Science", 2012, s.1).

İktisat eğitimin sadece ve sadece ana akım iktisat ekolüyle aktarılması öğrencilerin iktisada olan meraklarını da azaltmaktadır. Post Autistic İktisat hareketinin öğrenciler arasında hızlı bir şekilde büyümesindeki en temel faktör iktisat eğitiminin tekçi bir yöntemle verilmesidir (Stilwell, 2006, s.43; Mearman ve

diğerleri, 2009, s.51). İktisat eğitiminin sadece ana akım iktisadın yöntemiyle verilmesi öğrencilerin teorik ve aşırı soyut modeller içerisinde kaybolmasına yol açmakta ve modellerle iktisadi gerçeklik arasında ilişki kurmalarını zorlaştırmaktadır.

Nitekim aşağıdaki sözler Paris'teki okuyan iktisat öğrencilerinin ders müfredatlarının değiştirilmesini talep ettikleri dilekçeden alıntılanmıştır:

“Çoğumuz, günümüz insanların karşılaştıkları iktisadi kavramları derin bir şekilde anlamak için ekonomi bölümünde okumayı tercih ettik. Ama çoğunluğunu Neoklasik teorinin veya ondan türetilen yaklaşımların oluşturduğu okullardaki ekonomi ders programlarında bu beklentimize genel olarak cevap verilemiyor.” (Fullbrook, 2008, s.1).

İktisat ders müfredatlarına ve dolayısıyla iktisatçı yetiştirme sürecine dair tüm bu eleştirileri bir araya getirdiğimizde çoğulcu yaklaşımın eksikliği görülmektedir.

İktisatta çoğulculuğun egemen olduğu ders müfredatında çok sayıda yöntem ve teori olacağı için herhangi bir iktisadi olgu sadece tek bir yöntem veya teori üzerinden açıklanmaya çalışılmayacaktır. İktisadi olguya dair alternatif açıklamalar öğrencilerin olguyu çeşitli yönleriyle analiz etmelerine, anlamalarına imkân verecektir.

4.1.b İktisat Eğitimi ve Çoğulculuk

Eğitimin amacı öğrencileri dünyayı anlamaya ve analiz etmeye hazırlamak ve bu konuda araştırma yeteneklerini geliştirmektir (Mearman ve diğerleri, 2009). *“Dünyanın kompleks bir sistem olduğunu ve herhangi bir teoriyi değerlendirecek tek bir standardın olmadığını”* düşündüğümüzde iktisat eğitiminin çoğulcu bir pedagojiyle hazırlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Mearman ve diğerleri, 2009, s.51).

Eğitimin amacı nedir sorusu biraz daha açıldığında eğitim ile çoğulculuk ilişkisi daha net görülecektir. *“Eğitimin amacı, kişinin edindiği bilgiyi eleştirel bir şekilde analiz ederek, geniş alternatifleri de değerlendirip hayatına dair özgür kararlar almasını sağlamaktır.”* Başka bir ifadeyle *“eleştirel, analitik ve mukayeseli düşünme yetisi”* kazandırmaktır (Mearman ve diğerleri, 2009, s.52).

Analitik düşünme elbette ana akım iktisat öğretisindeki matematiksel modellemelerle de sağlanmaktadır. Ancak Keynesyen veya Avusturya iktisat ekolleri de farklı modeller etrafında analitik düşünme yetisini kazandırabilmektedir (Mearman ve diğerleri, 2009). Dolayısıyla, kişinin daha “*geniş bir küme içerisinde analitik düşünme yetisini elde etmesine imkân verecek*” çoğulcu bir eğitim müfredatı gereklidir (Mearman ve diğerleri, 2009, s.52).

Eğitimin diğer amacı olan eleştirel düşünme, alternatif teorilerin var olduğu bir ortamda daha kolay kazanılabilmektedir. Ana akım ve Heterodoks iktisatçıların olgulara dair alternatif açıklamalarının farkında olan iktisat öğrencileri kaçınılmaz olarak tekçi bir yapıya göre daha eleştirel olacaklardır (Mearman ve diğerleri, 2009, s.52-53).

Analitik, eleştirel ve mukayeseli düşünmeyi kazandırmak dışında iktisat eğitiminin diğer önemli bir amacı da “*belirli teknik ve modeller oluşturup veya kullanıp, soyut kavramlar etrafında problem çözme yeteneği*” geliştirmektir (Mearman ve diğerleri, 2009, s.53).

İktisat eğitimi sırasında tekçi bir yaklaşımla soyut düşünme ve uygulama yeteneği kazandırmak mümkündür. Ancak dünyanın kompleks olduğunu kabul ettiğimizde alternatif teknik yaklaşımların ve soyutlamaların da olabileceğini unutmamak gerekmektedir. Dolayısıyla, alternatif yöntem ve teknikleri kullanabilecek öğrenciler dünyayı anlama, analiz etme konusunda daha başarılı olacaklardır. Diğer türlü, tek bir teknik ile donatılmış öğrenciler “*robotik problem çözen*” bir sürece dâhil olacaklardır (Mearman ve diğerleri, 2009, s.54).

Literatürde iktisat eğitiminin çoğulcu bir şekilde gerçekleştirilmesinin birtakım problemlere yol açacağına dair eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştirileri çoğulcu eğitimin faydaları ve riskleri konusunda öğrencilerle mülakat tarzında yapılan odak grup çalışması üzerinden görebiliriz.

İngiltere’de yapılan odak grup çalışmasına göre, iktisatta çoğulcu bir ortamda yani herhangi bir konuyla ilgili alternatif teorilerin ve olguların aktarımı aşamasında “*öğrencilerin zaman içerisinde kafa karışıklığına ve belirsizliğe sahip olmaları en sık görülen durumdur*” (Mearman ve diğerleri, 2009, s.58).

Bundan ötürü, çoğulcu bir müfredatla iktisat eğitiminin verilmesi sırasında öğretmenlere çok büyük görevler düşmektedir. “*Öğreticiler, sık sık tam olarak ne yapmaya çalıştıklarını, amaçlarını öğrencilere net bir şekilde ifade etmelidir*” ki çoğulcu ortam tersi bir durum ortaya çıkarmasın (Mearman ve diğerleri, 2009, s.59).

Öğrencilerin kafa karışıklığına sahip olmasının diğer bir sebebi de herhangi bir teori veya yaklaşımın “*ya tamamen doğru ya da tamamen yanlış*” şeklinde algılanmasıdır. Çoğulcu müfredatta her teorinin, gerçekliği kısmen de olsa açıkladığı vurgusu yapılmalı, önemli olan noktanın analiz, eleştiri ve kıyas yeteneklerini geliştirmek olduğu belirtilmelidir (Mearman ve diğerleri, 2009, s.58).

Kafa karışıklığı, belirsizlik vs. gibi faktörleri düşündüğümüzde iktisat eğitiminde çoğulcu müfredat öğrencilere nasıl aktarılabilir? Scheineder’e göre çoğulcu müfredat ya belirli derslerde tamamen Heterodoks materyaller, ya da ana akım ve Heterodoksların yöntemleri mukayeseli bir şekilde aktararak gerçekleştirilebilir (Scheineder, 2013, s.130). Derslerde hem ana akım hem de Heterodoksların yöntemlerinin mukayeseli aktarılması öğrenciler açısından belirsizliği ve karışıklığı arttırma ihtimali barındırdığından öğretmenlere büyük görevler düşmektedir.

Sonuç olarak, iktisat eğitimi öğrencilerin nasıl birer iktisatçı olacağını belirlemektedir. Öğrencilerin iktisadi olguları açıklama biçimleri iktisat eğitimi sırasında şekillenmektedir. Bu yüzden iktisat eğitiminin çoğulcu bir perspektifle hazırlanmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Belirsizlik, kafa karışıklığı vs. birtakım riskler kontrol altına alındığı takdirde iktisat ders programlarının çoğulcu bir pedagojiyle hazırlanması öğrencilerin analiz etme, kıyaslama ve eleştirme yeteneklerini daha da fazla geliştirecektir. Bu da daha başarılı iktisatçıların yetişmesine olanak sağlayacaktır. Zira çoğulcu bir ortamda olgulara dair alternatif açıklamalar arasında kıyaslama yaparak teorilerin olguyu nasıl bir şekilde açıkladıklarını görmek, buna göre eleştiri geliştirmek daha kolaydır. Diğer türlü tek bir ekole göre aktarılan iktisat eğitimi, öğrencileri belirli biçimde analitik düşünmeye sevk edecek ve diğer alternatif açıklamalardan mahrum bırakacaktır.

5.1.ÇOĞULCULUĞUN TÜRKİYE İKTİSAT DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİ

Tezin bu bölümünde Türkiye’deki belli başlı üniversitelerdeki ekonomi yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasının çıktıları tezin diğer bölümleriyle ilişkilendirilip, değerlendirilecektir.

5.1.a Anket ve Mülakat Sorularının Hazırlanması

Anket sorularının hazırlanması aşamasında Klamer ve Colander’in “The Making of An Economist”, Frey, Pommerehne, Gilbert ve Schneider’in “Consensus and Dissension Among Economist”, Rubinstein’in “A Sceptic’s Comment on the Study of Economics”, Stock ve Hansen’in “Ph.D. Program Learning and Job Demands: How Close Is the Match?” ve Colander’in “The Making of a European Economist” isimli çalışmalarından yararlanılmıştır.

Bunların dışında Türkiye’nin kültürel şartlarına uygun sorulara da yer verilmiştir (Anket ve mülakat soruları için Tablo 1’e bakınız). Anket ve mülakat çalışması şu şekilde gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle Türkiye’de iktisat lisans eğitimi veren üniversitelerin bir listesi çıkartılıp, bu üniversiteler 2011 ÖSYS iktisat yerleştirme tavan puanına göre en yüksekten en düşüğe sıralanmıştır. Devlet üniversiteleriyle vakıf üniversiteleri aynı sıralamaya tabi tutulmuş ancak vakıf üniversitelerinin tam burslu puanları dikkate alınmıştır. Sıralamanın ardından ilk 14 üniversiteden iktisat yüksek lisans veya doktora programı bulunan 13 üniversite ile bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir (Tablo A.2’ye bakınız). Bu 13 üniversiteden 12 tanesiyle de çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma 2012 yılının Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin bulunduğu sınıflara dersin bitiminde gidilip, yapılacak anket ve mülakat çalışmasının amacından bahsedildikten sonra sorular öğrencilere dağıtılmıştır. Sınıfta bulunmayan öğrencilerin bir kısmıyla okul içerisindeki farklı mekânlarda (ofis, kantin) anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Yaklaşık 10 dakikalık anket cevaplandırma süresinden sonra anketi dolduran gönüllü öğrencilerin bir kısmıyla bazı sorular üzerinden yaklaşık 3 dakikalık 1-1 mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Mülakat çalışmasının yapılmasının ana sebebi öğrencilerin belirli sorularla ilgili neden o şekilde düşündüğünü ortaya koymaktır. Anketi dolduran öğrencilerin yaklaşık % 60 ile 1-1 mülakat gerçekleştirilmiştir.

Genel istatistiklere geçmeden önce, Klamer ve Colander'ın "The Making of An Economist", Rubinstein'ın "A Sceptic's Comment on the Study of Economics" ve Ferraro ve Taylor'un "Do Economists Recognize an Opportunity Cost When They See One?" makalelerinden bahsetmek yaptığımız çalışmanın daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır.

Klamer ve Colander (1987), iktisatçı olma sürecini analiz etmek ve sürece dair birtakım sayısal veriler elde etmek amacıyla 1987 yılında ABD'deki 6 üniversitedeki iktisat lisansüstü öğrencileriyle anket ve mülakat çalışması gerçekleştirdi. Harvard, MIT, Yale, Stanford, Columbia ve Chicago üniversitesinden toplam 212 öğrenciyle yapılan çalışmada öğrencileri tanıtıcı, iktisat disiplini ve iktisatçı olma süreçleriyle ilgili sorular yöneltildi. Öğrenciler, yapılan çalışmada iktisat eğitimine dair en az sevdikleri şeyleri ağır matematik ve öğrendikleri teorilerinin gerçek yaşamla alakasızlığı olarak belirttiler.

Klamer ve Colander (1987)'in çalışmasına göre, doktora eğitimi süreci öğrencilerin iktisada dair entelektüel ilgilerini daraltmaktadır. Öğrenciler doktora eğitim sürecinin diğer bölümlerle inter-disipliner bir diyaloga girmelerine imkân vermediğini düşünmektedirler.

Rubinstein (2006) ise, iktisat eğitimi sürecinin öğrencilerin düşünce ve görüşlerini ne kadar etkilediğini ölçmek için İsrail'deki iktisat, hukuk, işletme, felsefe ve matematik lisans ve Harvard Üniversitesi'ndeki iktisat doktora öğrencileriyle bir çalışma gerçekleştirdi.

Öğrencilere CEO'su oldukları bir şirketin kârını maksimum seviyeye çıkarmak için toplam işçilerin yarısını mı, yoksa kârı daha düşük seviyede tutup, daha az işçi mi çıkartırsınız tarzında bir soru iletildi. Bu şekilde öğrencilerin kâr maksimizasyonu yaparak şirketin kârlılığını mı yoksa işçilerin durumunu mu dikkate alacakları ölçülecekti (Rubinstein, 2006).

E-mail üzerinden ulaşılan öğrencilere bu çalışmanın sınav olmadığı ve soruların tek doğru cevabı bulunmadığı açık bir şekilde belirtildi. Ayrıca sorulara cevap veren her 6 öğrenciden 1 tanesinin \$33 değerinde kitap kuponu hediyesi kazanacağı da e-mailde vurgulandı (Rubinstein, 2006).

Toplamda 764 lisans öğrencisiyle yapılan bu çalışmada iktisat öğrencilerinin % 49'u en fazla kârı verecek sayıda işçi çıkarmayı tercih ederken, felsefe öğrencilerinin ise sadece % 13'ü en fazla kârı verecek sayıda işçi çıkarmayı tercih ettiler. Rubinstein benzer çalışmayı Harvard'daki iktisat lisansüstü öğrencileriyle de gerçekleştirdi. Oradaki öğrencilerin % 41'i en fazla kârı verecek sayıda işçi çıkarmayı tercih etti (Rubinstein, 2006).

Rubinstein aynı çalışmasında benzer soruyu bu sefer matematiksel denklem şeklinde sorduğunda aldığı cevaplar diğerine kıyasla farklıydı. Matematiksel bir formülle aktarılan soruda öğrencilerin yaklaşık % 75'i kâr maksimizasyonu yapan sayıda işçi çıkarmayı tercih etmişlerdi.

Sonuç olarak, Rubinstein'a göre iktisadi bir problemin matematiksel olarak ifade edilmesi ile sözlü veya yazılı şekilde aktarılması iktisadi gerçeğin algılanmasını değiştirmektedir. Ayrıca iktisatçılar ile felsefeciler arasındaki fark iktisatçı yetiştirme sürecinde öğrencilerin düşüncelerinin etkilendiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Ferraro ve Taylor (2005), ABD'deki iktisat doktora öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin iktisatçı gibi düşünüp, düşünmediklerini test etmek için temel ekonomiye giriş dersinde anlatılan alternatif maliyet sorusunu sordu. Normal şartlar altında ekonomiyle ilgili yüzlerce eser okumuş ve teknik anlamda donanımlı iktisat doktora öğrencilerinin bu kavramla ilgili soruya pratikte doğru cevap vermeleri beklenirdi.

Ferraro ve Taylor (2005)'un, 2005 yılında Philadelphia'da düzenlenen bir toplantıya katılanlarla gönüllülük esasına göre yaptıkları anket çalışmasında ilginç sonuçlar çıktı. 200 kişiyle yapılan anket çalışmasında, katılımcıların % 61'i üniversite seviyesinde temel ekonomiye giriş dersi öğretmiş veya halen öğreten doktora öğrencisi veya doktora unvanına sahip kişilerden oluşmaktaydı. Alternatif maliyet sorusuna doğru cevap verenlerin oranı ise % 22 civarında gerçekleşmişti.

Ferraro ve Taylor (2005) yaptıkları çalışma ile iktisat doktora öğrencisi veya doktor unvanına sahip olmanın temel bir kavram olan alternatif maliyet sorusuna doğru cevap vermek anlamına gelmeyeceğini gösterdi. Bu sonuçlar beraberinde iktisatçı yetiştirme süreçlerinin sorgulanmasını da getirmektedir.

Anket ve mülakat sorularının hazırlanmasında yararlanılan kaynaklardan kısaca bahsettikten sonra Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yaptığımız çalışmanın istatistiklerine geçelim.

5.1.b Genel İstatistikler

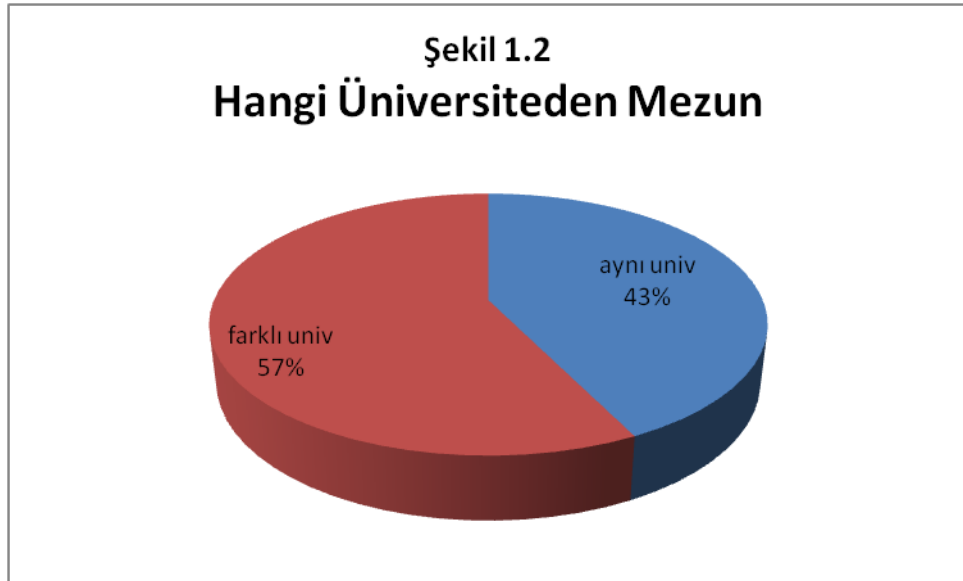
İstanbul, Ankara ve İzmir'den sıralamaya giren toplam 14 üniversiteden iktisat yüksek lisans veya doktora programı bulunan 12'si ile anket ve mülakat çalışması gerçekleştirilmiş, 164 iktisat yüksek lisans veya doktora öğrencisine ulaşılmıştır. 96 öğrenciyle de 1-1 mülakat çalışması yapılmıştır.

Listede İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat yüksek lisans programındaki öğrenciler yer alsa da, çeşitli zamanlarda üniversiteye yapılan ziyaretlerde öğrencilere ulaşma imkânı olmadığı için İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat yüksek lisans öğrencileriyle anket ve mülakat çalışması yapılamamıştır. Ayrıca Bahçeşehir Üniversitesi'nde anket ve mülakatların yapıldığı dönem iktisat yüksek lisans veya doktora programı bulunmadığı için çalışma gerçekleştirilmemiştir. Bundan ötürü listedeki 14 üniversiteden 12'si ile bu çalışma yapılmıştır.

Bu üniversitelerdeki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin toplam sayısı yaklaşık 300 civarındadır. Anket ve mülakat çalışması, derslere katılmayan öğrencilere ulaşma imkânı olmadığından ve tez aşamasındaki bazı öğrenciler üniversitede bulunmadığından 164 öğrenciyle yapılmıştır. Dolayısıyla toplam popülasyonun yaklaşık % 54'üne ulaşma imkânı bulunmuştur. Bu oran genel popülasyonun eğilimini ortaya koyması açısından yüksektir.

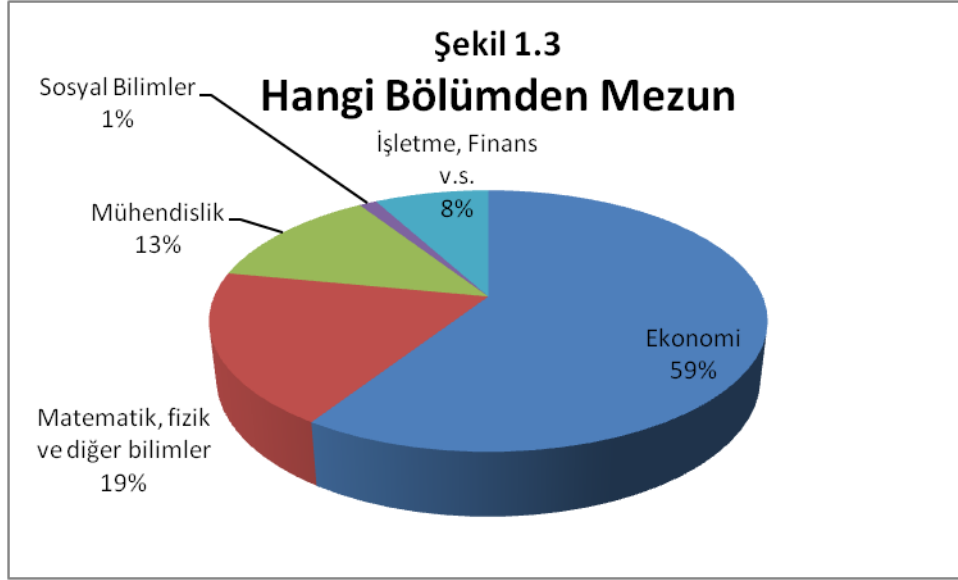

Gerçekleştirdiğimiz çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin % 64'ü erkek, % 36'sı kadınlardan oluşmaktadır. Bu oran ABD ve Avrupa'da ortalama % 70 erkek, % 30 kadın şeklindedir (Colander, 2009, s.8).

Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin % 43'ü lisans mezunu oldukları üniversitelerde lisansüstü eğitimlerine devam etmektedirler. İktisatçı olma sürecinde öğrencilerin farklı hocalardan ve ekollerden istifade etme eğilimini göstermesi açısından bu oran önemlidir. Lisansüstü eğitiminde yaklaşık her 2 öğrenciden 1 tanesi lisans eğitimi sırasında karşılaştığı hocalardan ders almaktadır.

Lisans öğrencilerinin lisansüstü eğitimi esnasında farklı iktisatçılardan ders almaları çoğulculuğun amaçları açısından daha faydalıdır.

Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin mezun olduğu bölümleri gösteren tablo yukarıdadır. Buna göre, öğrencilerin yaklaşık % 60'ı ekonomi, % 19'u matematik ve fizik, % 13'ü ise mühendislik bölümü mezunu durumundalar. Farklı disiplinlerden gelen öğrencilerin iktisat lisansüstü programlarında yer alması çoğulculuğun sağlanmasında önemli bir faktördür. Sosyal bilimler mezunu bir öğrenci ile mühendislik mezunu bir öğrencinin sahip olduğu farklı formasyonlar iktisada yaklaşımlarını da farklılaştıracak ve iktisadi olguların daha kapsamlı açıklanabilmesi açısından fırsat sunabilecektir.

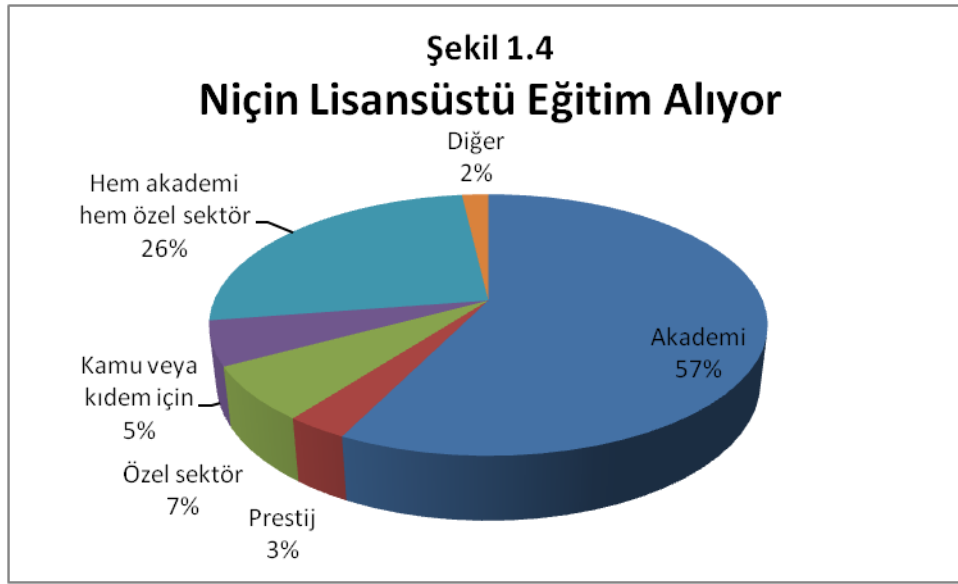
Avrupa'daki iktisat yüksek lisans programlarındaki öğrencilerin % 75'i ekonomi, sadece % 7'lik bir kesim matematik bölümü mezunudur (Colander, 2009, s.8).

Klamer ve Colander (1987)'in çalışmasındaki 212 öğrenciden oluşan örneklemin ise % 28'ini matematik bölümü mezunları (çift ana dal veya yan dal) oluşturmaktadır. Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora programlarındaki öğrencilerin % 30'unun matematik ve mühendislik lisans mezunu olması önemli bir göstergedir.

Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yaş ortalaması 26'dır. Bu ortalama ABD'dekine benzer, Avrupa'dakinden ise 1,5 yaş düşüktür

(Colander, 2009). Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yaklaşık % 20'si evli iken, geri kalan kısım bekârdır.

Anket ve mülakata katılan öğrencilerin yaklaşık % 70'i araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Bu oranın yüksek olmasındaki en önemli faktör vakıf üniversitelerindeki öğrencilerin aynı zamanda burs karşılığı asistan olarak görev yapmalarıdır. Katılımcıların % 10'u kamuda, % 4'ü özel sektörde, % 14'ü ise çalışmamaktadır.

Öğrencilerin aile gelirleriyle ilgili sonuçlar ise şu şekildedir. Katılımcıların % 31'inin ailesinin geliri 1000 ila 2000 TL, % 26'sının geliri ise 2000 ila 3000 TL arasındadır. Katılımcıların ailelerinin ortalama geliri 3300 TL civarındadır.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi öğrencilerin % 57'si akademisyen olmak, % 25'i ise hem akademi de hem de özel sektörde çalışmak için lisansüstü eğitim almaktadırlar.

Anket ve mülakat çalışmasında öğrencilere kendinizi nasıl tanımlamaktasınız şeklinde bir soru da yöneltilmiştir. Öğrencilerin % 18'i kendilerini tanımlamamakta veya kendilerini seçeneklerdeki kimliklerin dışında tanımlamaktadırlar (Müslüman, kararsız, hümanist, tanımlamak istemiyorum vs. gibi). Katılımcıların % 14'ü kendilerini sosyal demokrat, laik ve Kemalist, % 12'si sosyalist, % 11'i sosyal demokrat, % 11 liberal ve % 11 muhafazakâr şeklinde tanımlamaktadırlar.

Öğrencilerin kendi kimlikleriyle ilgili yukarıdaki tanımlamaları iktisadi olgulara bakışlarını ve açıklamalarını da etkileyebilir. Örneğin, kendisini sosyalist

olarak tanımlayan bir öğrencinin işsizlik olgusunu açıklamasıyla, liberal olarak tanımlayan bir öğrencinin işsizlik olgusunu açıklaması farklılaşabilir. Bu da çoğulcu bir ortamın sağlanması açısından önemlidir.

5.1.c İktisat ve İktisat Bölümüyle İlgili İstatistikler

Bu kısımdan itibaren Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve mülakat çalışmasındaki bazı soruların sonuçlarına yer verilip, analiz edilmeye çalışılacaktır (Çalışmanın tüm sonuçlarını Ekler bölümündeki Tablo A.3'te görebilirsiniz). Sorulara geçmeden önce öğrencilerin bölümleriyle ilgili olarak mülakatlarda bahsettikleri olumsuzlukları genel olarak bir paragrafta ifade etmek faydalı olacaktır.

Öğrencilerle yapılan mülakatlar esnasında en çok şikâyet edilen konu bölümlerde aşırı matematiğe yer verilmesi ve çalışmaların gerçek hayattan kopukluğu oldu. Genel olarak Türkiye'deki iktisat eğitiminin kalitesizliğinden bahsedildi. Türkiye'de çok sayıda gereksiz iktisat bölümü olmasının iktisadın imajını zedelediği de vurgulandı. Lisans ile yüksek lisans eğitimi arasında ciddi farklılıklar olduğu da öğrencilerin değindiği diğer olumsuzluklar arasında yer aldı.

Şimdi çalışmanın iktisatla ilgili olan sonuçlarına geçelim. 39. soruda yüksek lisans öğrencilerinin temel bir kavram olan alternatif maliyet konusuna hâkim olup, olmadıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Bu soruda öğrencilerin sadece ve sadece % 32'si doğru cevap olan 10 TL şikkını işaretlemişlerdir.

Ferraro ve Taylor(2005)'un yaptıkları benzer bir çalışma da ise bu soruya doğru cevap verme oranı yaklaşık % 22 olarak gerçekleşmiştir. Ferraro ve Taylor (2005)'e göre, iktisat alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin temel ekonomik kavramları bilip, daha derinlemesine analizler yapması beklenmektedir. Alternatif maliyet gibi temel bir kavramın farkında olunmaması ekonomi eğitiminin problemlerini ortaya koymaktadır.

Bu problemler daha çok iktisat teorisi araçları ve kavramlarının gündelik hayatta kullanılması sırasında çıkmaktadır. Dolayısıyla yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin temel kavram ve araçları gündelik hayata uygulama imkânlarını geliştirecek çalışmalar yapılmalıdır. Diğer türlü Klammer ve Colander (1987)'in

belirttiği gibi matematik anlamında dahi fakat gündelik hayatı anlama noktasında donanımsız iktisatçılara sahip olunacaktır.

Diğer önemli bir soru iktisat eğitiminde farklı düşüncelere yer verilip, verilmediği noktasında öğrencilerin düşüncelerini almaya yönelikti.

Öğrencilerin % 31'i iktisat lisansüstü eğitimlerinde farklı düşüncelere ve ekollere yer verildiğini, % 32'si kısmen, % 36'sı ise nadiren veya hiç verilmediğini düşünmektedirler. Bu soruda farklı ekollerden kastedilen Heterodoks okullar değildir. Bu soru, ana akım iktisat içerisindeki farklı açıklamalara ne kadar yer verildiğini test etmek için sorulmuştur.

Tezin “İktisadın Açıklama Gücü ve Çoğulculuk” ile “İktisatçı Olma Süreci ve Çoğulculuk” kısımlarında belirtildiği gibi iktisatta alternatif yöntem ve teorilerin açıklamalarına yer vermek iktisadi olguların daha kapsamlı anlaşılmasına ve iktisat biliminin gelişimine sebep olmaktadır. Ayrıca, iktisat eğitiminde tek bir ekol yerine çoğulcu bir perspektifle alternatif ekollere yer verilmesi daha başarılı iktisatçıların yetişmesine zemin hazırlayacaktır.

İktisadi modellerin gerçek hayattaki olguları açıklama konusunda başarılı olup, olmadığı sorusuna katılımcıların sadece ve sadece % 5'i başarılı şekilde cevap vermiştir. Öğrencilerin iktisadi modellerin gözlemlenen olguları açıklamada kısmen başarılı olduğunu düşünmeleri (% 75) yöntem-model-gerçek dışı varsayımlar kısmında yaptığımız tartışmaları hatırlatmaktadır. Her bir yöntem ve model iktisadi bir gerçekliğin kurgusudur. Modeller birtakım gerçek dışı varsayımlarla iktisadi gerçekliği kısmen açıklasalar bile kullanışlıdır. Burada önemli olan, tek bir yöntem veya teori yerine benzer olgularla ilgili alternatif yöntem, teori ve modellerin aynı ortamda var olarak olguların daha kapsamlı anlaşılmasına olanak sağlanmasıdır.

Öğrencilere Heterodoks iktisat ve sosyal bilimler/iktisat ilişkisine dair sorular da yöneltildi. İktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin % 95'i tarih, sosyoloji, psikoloji vs. tarzı bilimlerin iktisat açısından değerli ve kullanışlı bilgiler sunduğunu düşünmektedirler. % 85'i ise bir konuyu hem ana akım hem de Heterodoks iktisat açısından ele almanın konunun daha kapsamlı anlaşılmasına imkân vereceğini ifade etmişlerdir.

İktisat biliminde matematiğin önemi, işlevi ve yeri konusunda tezin 3. bölümünün 3. kısmında bazı tartışmalar yapılmıştı. Bunun önemine binaen, öğrencilerin matematik ve iktisat ilişkisine dair yaklaşımlarını görmek açısından "Sosyal bir bilim olan iktisatta matematiğin ağırlığı azaltılmalıdır" önermesine katılıp, katılmadıkları soruldu.

Öğrencilerin % 33'ü iktisat ders programlarında matematiğin ağırlığının azaltılması gerektiğini düşünürken, % 66'sı bu önermeye katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrencilerle 1-1 mülakatlar esnasında en çok gündeme gelen konu matematiğin iktisat bilimi içerisindeki yeri olmuştur. Bazı öğrenciler aşırı matematiksel modeller içerisinde iktisadi unuttuklarını belirterek, bu durumdan rahatsız olduklarını ifade ettiler. Bir kısım öğrenci ise iktisat bilim ise bu durumu matematiğe borçludur şeklinde görüş bildirerek, matematiğin iktisat bilimi içerisindeki ağırlığından memnun olduklarını aktardılar. Tüm bunları bir araya getirdiğimizde iktisadi analiz, araştırma ve açıklamalarda bir araç olarak matematikten şikâyet olmadığını ancak matematikle birlikte sosyoloji, tarih gibi alanların da iktisat eğitimine katılması gerektiğini söyleyebiliriz.

İktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket çalışmasında iktisat nasıl bir bilimdir şeklinde soru da sorulmuştur. İktisat nasıl bir bilimdir sorusuna öğrenciler şu şekilde cevap vermişlerdir.

Öğrencilerin yaklaşık % 12'si iktisat fizik gibi bir bilimdir şeklinde düşünmektedirler. İktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin % 27'si iktisat matematik gibi bir bilimdir derken, % 36'sı sosyoloji gibi sosyal bilimdir seçeneğini işaretlemişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin % 20'si ise iktisadın hem matematik hem de sosyoloji gibi bir bilim olduğunu net bir tanımlama yapılamayacağını belirttiler. % 5'lik bir kesim ise iktisadı anatomiye benzeterek, biyoloji gibi bir bilimdir seçeneğini işaretledi.

İktisat nasıl bir bilimdir sorusuna verilen cevapların çeşitliliği ve ankete katılanların % 36'sının iktisadı sosyoloji gibi bir bilim olarak görmeleri önemli bir göstergedir. Bu veri iktisadı tanımlamanın zorluluğunu ve iktisadi olguları açıklamak için alternatif bilimlerin yöntemlerinden (sosyoloji, biyoloji) yararlanılabileceğini yani iktisada inter-disipliner yaklaşımın önemini göstermektedir. İktisadi olguları sadece tek bir yöntem ve o yöntemle bağlı modellerle açıklamanın yetersizliğini yani iktisatta yöntemsel çoğulculuğun olması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerine Rubinstein'in çalışmasından esinlenerek kriz zamanında işçi çıkarma politikasıyla ilgili bir soru yöneltilmiştir. Bu sorudaki amaç öğrencilerin kâr maksimizasyonu yaparak en fazla kâr durumunu mu yoksa başka seçenekleri mi işaretleyeceklerini görmektir.

Rubinstein (2006)'ın yaptığı çalışmada Tel Aviv ve Hebrew üniversitelerindeki iktisat öğrencilerinin % 45 ila % 49'u en fazla kârı getirecek

şekilde işçi çıkarmayı tercih etmektedir. Yaklaşık % 10'u en düşük kârı veren, en az işçi çıkartmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 1.3

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid işçi çıkartmam 50000 TL zarar	33	20,1	20,1	20,1
20 işçi çıkartırım 20000 TL kâr	78	47,6	47,6	67,7
50 işçi çıkartırım 100000 TL kâr	21	12,8	12,8	80,5
100 işçi çıkartırım 400000 TL kâr	30	18,3	18,3	98,8
150 işçi çıkartırım 100000 TL kâr	2	1,2	1,2	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Öğrencilerin % 48'i en düşük kârı veren sayıda işçi çıkarmayı tercih etmektedirler. Kâr maksimizasyonu yaparak işçi çıkarmayı işletleyenlerin oranı yaklaşık % 18 civarındadır.

Öğrencilerle yapılan 1-1 mülakatlarda neden kâr maksimizasyonu yapmadıkları sorulduğunda daha çok işçi haklarından bahsettiler. “Şirket işçisiyle beraber şirkettir” ve “CEO'nun görevi sadece şirketin kârı olmamalı aynı zamanda şirketin çalışanlarını da hesaba katarak karar vermelidir” şeklinde ifade ettiler.

Rubinstein (2006) bu soruyu tablo olarak değil de, matematiksel formüllerle sorulması durumunda sonucun değişeceğini de göstermiştir. Örneğin CEO'ya şirketin kâr durumunu çıkarılacak işçi sayısı değişkeni üzerinden gösteren bir denklem (tablodakiyle benzer sonuçlara götüren) verildiğinde iktisat öğrencilerinin yaklaşık % 75'i en fazla kârı veren durumu seçmektedirler.

Normal şartlar altında, iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin bu tür durumda en fazla kârı veren seçeneği işaretlemesi beklenmektedir. (Rubinstein, 2006) Bir “fizik doktora öğrencisine saniyede 20 metre düşen balon ne zaman zemine çarpar şeklinde bir soru sorulduğunda tüm fizik öğrencilerinin aynı cevabı vermesi beklenmektedir”. İktisat doktora veya yüksek lisans öğrencilerinin temel bir soruya

farklı cevaplar vermesi iktisadi modellerde önerilen sonuçlarla pratikte uygulananlar arasında ciddi farklılıklar olabileceğini göstermektedir (Rubinstein, 2006, s.8).

Rubinstein'e göre, iktisatçıların matematiksel araçlarla bu tür kararları veriyor olması teknik anlamda farklı çıkar gruplarının göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla iktisatçı olma sürecinde öğrencilere gerçek yaşam problemleriyle ilgili daha geniş bir bakış açısı kazandırmak gerekmektedir (Rubinstein, 2006, s.9).

İşçi çıkarma sorusuna verilen cevaplar iktisadi olguların tek bir yöntem ve teoriyle açıklanamayacak kadar kompleks olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki iktisat öğrencileriyle İsrail'deki iktisat öğrencilerinin farklı cevaplar vermesini de kurumsal iktisat yaklaşımıyla açıklayabilmek mümkündür. Türkiye'nin sahip olduğu kültürel, sosyal yapı ve öğrencilerin işçi çıkarma konusundaki düşünceleri farklı cevapların verilmesinde etkili olmuş olabilir.

Bu konuyla bağlantılı olarak Stock ve Hansen'in çalışmasını hatırlatmak faydalı olacaktır. Stock ve Hansen (2004) iktisat doktora eğitimi gerçek yaşamın problemleriyle ilgilenmiyor tezinden hareketle ABD'deki doktora öğrencileriyle çeşitli yıllarda (1996-1997 ve 2000-2001) anket ve mülakat çalışması yapmıştır. Ortalama 350 kişiyle yapılan çalışmanın sonucunda, her iki yıldaki öğrencilerin en az yarısı doktora eğitimleri süresince iktisat teorisinin gerçek yaşam problemlerine uygulanmasına, ekonomik kurumlara, tarihe ve iktisadi düşünceler tarihine çok az vurgu yapıldığını düşünmektedir (Stock ve Hansen, 2004, s.7).

Anket çalışmamızda, iktisatta başarılı olmak için hangi özelliklere sahip olunması gerektiğine dair sorulan bir soruda "problem çözmede yetenekli olmak" ile "matematikte çok iyi olmak" başarıyı en fazla etkileyen faktörler çıktı. Öğrencilere göre "iktisat lisans geçmişinden geliyor" olmak iktisat yüksek lisans veya doktora programında başarılı olmak için diğer faktörlere kıyasla daha az etkili durumdadır.

Klamer ve Colander (1987)'in çalışmasında da belirtildiği gibi ekonomiyle ilgili kapsamlı ve entelektüel bilgiye sahip olmak öğrenciyi iyi bir iktisatçı yapmamaktadır. Stock ve Hansen (2004)'in yaptıkları çalışmada da benzer bir şekilde doktora eğitiminde başarılı olmak için matematiksel araçları çok iyi kullanarak problemleri çözmek en fazla işaretlenen seçenek oldu.

Son olarak, Türkiye’deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerine iktisatta çoğulculuk nedir şeklinde açık uçlu bir soru yöneltildi. Katılımcıların yaklaşık olarak % 32’si iktisatta çoğulculuk kavramının farkında iken, % 62’lik kısım kavramı yanlış bilmekte ya da bilmemektedir. % 6’lık bir grup ise iktisatta çoğulculuk kavramı hakkında kısmi bir bilgiye sahiptir. Örneğin bir katılımcı iktisatta çoğulculuk nedir? sorusuna “çok sayıda insanın aynı şeyi düşünmesidir” şeklinde cevap verdi.

Sonuç olarak, iktisat nasıl bir bilimdir sorusuna verilen fizik, sosyoloji, matematik vs gibidir şeklindeki cevaplar iktisadın konusu olan dünyanın ve olguların tek bir yöntem yerine alternatif yaklaşımlarla açıklanabileceğini göstermektedir. Alternatif yaklaşımlar sayesinde olguların çeşitli yönleri açıklanarak olguların daha kapsamlı anlaşılması sağlanabilir.

Öğrencilerin, modeller gerçek hayatı açıklamada başarısız şeklindeki cevabı modellerin ve gerçek dışı varsayımların nasıl anlaşılması gerektiği tartışmasını gündeme getirmektedir. Zaten modeller gerçek dışı varsayımlar kullanarak kompleks olan iktisadi gerçekliği basit bir hale dönüştürmektedir. Başka bir ifadeyle modeller iktisadi gerçekliğin kurgulanmış halidir. Modeller temsili oldukları için modellerin gerçekliği tamamen açıklamalarını beklemek hatalı olur. İşte bundan ötürü iktisatta çoğulculuk gereği tek bir yöntem ve teori yerine, alternatif yöntem, teori ve modellerin aynı ortamda var olması gerekir ki, açıklamalar çoğu zaman birbirini tamamlayarak olguların daha kapsamlı anlaşılması sağlansın.

İşsizlik sorusunda en çok kârı veren seçenekte değil de, en az işçi çıkartan seçenekte yoğunlaşılması iktisadi olguların çok yüzlü olduklarını göstermektedir. İşsizlik olgusu tek başına kâr maksimizasyonu veya firma maliyetiyle açıklanamayacak kadar komplekstir ve bundan dolayı olguların daha kapsamlı açıklanabilmesi için çoğulculuğun egemen olduğu bir ortam gereklidir.

6.1 SONUÇ

Bu tez çalışmasında, iktisada çoğulcu yaklaşımın iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sağlayacağı ve iktisat eğitiminde çoğulcu müfredatın daha başarılı iktisatçıların yetişmesine imkân verebileceği savunulmuştur.

Kriz dönemlerinde iktisat bilimine yönelik yoğun bir eleştiri vardır. İktisadi olguların veya gerçekliğin iktisatçılar tarafından ortaya konulan yöntem, teori ve modeller tarafından başarılı bir şekilde açıklanmadığı ifade edilmektedir (Krugman, 2009). Hâlbuki, geçmişten günümüze iktisat bilimi içerisinde herhangi bir olguyla ilgili sadece tek bir yöntem veya model yoktur. Aksine iktisatta çoklu bir yapı mevcuttur.

İktisadi düşünceler tarihi içerisinde belirli dönemlerde Merkantalistler, Fizyokratlar, İskoç Aydınlanmacıları, Klasikler, Marksistler, Marjinalistler, Faydacılar vs. şeklinde birbirinden farklı okul mensupları bulunmuştur (Güngör, 2007). İktisadi düşünceler tarihinin içerisinde barındırdığı çoklu yapı günümüzde Ortodoksi ve Heterodoksi şeklinde devam etmektedir. Klasik anlamda Ortodoks/Heterodoks ayrımı iktisattaki yöntemsel farklılıkları ve ekollerin iktisat eğitimindeki ağırlıklarını belirtmek açısından halen kullanışlı olsa da, modern iktisadın mevcut durumunu göstermek açısından yeterli gelmemektedir (Dow, 2007). Hem Ortodoks hem de Heterodoks ekoller arasındaki iç içe geçmişlikler, artan çeşitlilik ve açıklamalar günümüz modern iktisadının hızlı bir değişim yaşadığını göstermektedir (Dow, 2007).

İktisadın barındırdığı bu çokluğa, çeşitliliğe nasıl yaklaşılması gerektiği konusu beraberinde iktisatta çoğulculuk tartışmalarını getirmektedir. Evet iktisatta çokluk vardır, ama çokluğu oluşturan yöntemler ve teoriler aynı ortamda eşit olarak var olma şansı bulamamaktadır.

Literatürde çeşitli çoğulculuk türleri vardır. Bu çalışmada, tek olan gerçeklikle ilgili çok sayıda kısmi ve sınırlı yöntemin ve bakış açısının var olduğu anlamına gelen yöntemsel çoğulculuk tercih edilmiştir (Watson, 1990).

Yöntemsel çoğulculuk sadece bilimsel bilgi üretiminde farklı yaklaşımların meşruluğunu öngörmekle kalmayıp, aynı zamanda bilime alternatif her türlü bilgi üretimine de fırsat eşitliği tanınmasını savunmaktadır (Demir, 1990). Yöntemsel çoğulculuğa göre, farklı teorilerin eleştirilebileceği bağımsız ve ortak bir dilin olmaması hangi tür bilginin başarılı olacağını önceden gösteremez. Bunun için alternatif tüm bilgilerin yarışabileceği bir ortama ihtiyaç vardır (Demir, 1990).

İktisatta çoğulculuk ise (pluralism in economics) iktisadi yaklaşımların çok olmasını savunmak, bir konu veya olguyla ilgili farklı iktisadi teorilerin aynı ortamda var olmasını desteklemek anlamına gelmektedir (Backhouse, 1997; Colander, 2009; Mearman, 2010).

Her bir iktisat ekolünün yönteminin ve teorik yaklaşımının diğerleriyle birlikte aynı ortamda var olmasını desteklemek iktisatta çoğulculuğun olmazsa olmazlarından. Diğer türlü, tekçi bir yaklaşımla sadece bir yöntem ve teoriyle iktisadi bir olgunun açıklanması iktisatta çoğulculuğun ruhuna aykırıdır. İktisatta çoğulculuk sayesinde ortaya çıkan çok sayıda farklı yöntem ve teori kullandıkları model ve varsayımlarla aynı iktisadi olgunun farklı yönlerini açıklamaya çalışmaktadırlar.

İktisatta çoğulculuğun var olduğu bir ortamda çok sayıda farklı yöntem ve teoriye nasıl yaklaşılması gerektiğiyle ilgili olarak açıklamaların tamamlayıcılığı ve rakipliği önemli bir analiz imkânı sunmaktadır (Marchionni, 2005). Birbirlerine alternatif açıklamalar ya tamamlayıcı ya da rakiptirler (Marchionni, 2005). Tamamlayıcı açıklamalar olguların daha kapsamlı açıklanılmasını sağlayarak, o olguyla ilgili en iyi açıklamaya ulaşmamızı kolaylaştırmakta ve iktisadın açıklama gücünü arttırmaktadırlar. Açıklamaların rakip olması durumunda ise açıklamalardan en az bir tanesi yanlış olacağı için açıklamayı yapan teori veya modelin tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Böylelikle çoğulculuk iktisadın açıklama gücüne pozitif katkı sağlayabilmektedir.

İktisatta çoğulculuk ya tamamlayıcı açıklamalarla olgunun daha kapsamlı açıklanılmasını ya da rakip açıklamalarla teori ve modelin tekrardan gözden geçirilmesi sağlamakta ve ayrıca davranışsal finans örneğinde görüldüğü gibi iktisat biliminin gelişimine de zemin hazırlayabilmektedir. İktisatta çoğulculuğun diğer önemli katkısını iktisat eğitimi üzerinde görmek mümkündür.

İktisat bilimi açısından hangi konular önemli ve çalışılmaya değer, bu konuların hangi yöntemle ve nasıl çalışılması gerektiği iktisat eğitiminin kaçınılmaz bir parçasıdır. İktisat yüksek lisans ve doktora programından geçen ve ardından uzman veya doktor unvanı alan iktisatçılara bu süreç boyunca verilen yöntem, aktarılan müfredat doğrudan bu kişilerin nasıl birer iktisatçı olacaklarını da belirlemektedir (Klamer ve Colander, 1987).

İktisat ders müfredatlarının çoğulcu bir yaklaşımla belirlenerek farklı ekollerin ve yöntemlerin öğrencilere aktarılması, öğrencilerin iktisadi olgu ve süreçlere dair anlama, eleştiri, analiz, mukayese yeteneklerini daha fazla geliştirerek onları daha iyi birer iktisatçı yapabilecektir.

Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle yapılan anket ve 1-1 mülakat çalışmasının çıktılarına göre iktisat yüksek lisans ve doktora programlarında başarılı elde etmek için en önemli faktörler matematikte çok iyi ve problem çözmeye yetenekli olmaktan geçmektedir. Öğrencilere göre iktisat lisans geçmişinden geliyor olmak başarıyı en az etkileyen faktördür. Bu durum iktisat eğitiminde ana akım iktisadın egemenliğini göstermektedir. Türkiye'deki iktisat yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin % 67'si iktisatta matematiğin ağırlığının azaltılması gerektiği önermesine katılmazken, geriye kalan kısım iktisatta matematiğin ağırlığının azaltılması gerektiğini düşünmektedir.

İktisat nasıl bir bilimdir sorusuna ise öğrencilerin % 36'sı sosyoloji, % 27'si matematik, % 20'si hem sosyoloji hem matematik, % 12'si ise fizik gibi bir bilimdir şeklinde cevap vermişlerdir. Türkiye'deki iktisat öğrencilerinin % 95'i tarih, sosyoloji v.s. bilimlerin iktisat açısından önemli bilgiler sunduğunu, % 85'i ise bir konuyu sadece ana akım iktisatla değil aynı zamanda Heterodoks iktisatla ele almanın daha kapsamlı bilgiye erişme imkânı vereceğini düşünmektedir.

Bu cevaplar iktisadı tanımlamanın zorluğunu ve alternatif yaklaşımlarla iktisadi olguların açıklanabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla iktisat bilimine monist tarzda tek bir yöntem ve tek bir teori biçimiyle yaklaşmak yerine çoğulcu bir perspektifle alternatif ekollerin, yöntemlerin aynı ortamda var olabileceği tarzda iktisadi olgu, süreç ve olayları analiz etmek, anlamaya çalışmak daha başarılı sonuçlar verecektir.

Bu tez çalışmasını en başta tasarlarken, Türkiye'deki iktisat öğretim üeleriyle de belirli sorular üzerinden çoğulculuk üzerine mülakat çalışması yapılması öngörölmüştü. Fakat birtakım sebeplerden (zaman, maliyet) ve çekincelerden (öğretim üelerinin kendilerini test ettiğimizi düşünecek olmaları) ötürü bunu gerçekleştirme imkânı olmadı. Bu çalışmanın ilerleyen bir aşamada daha da geliştirilerek, öğretim üeleriyle yapılması anlamlı bulgular sunabilir.

Ayrıca, Türkiye'deki belli başlı üniversitelerdeki iktisat öğrencileri arasında belirli konularda fikir birliği veya ayrılığı var mı tarzında yapılacak çalışma Türkiye'deki çoğulculuk literatürüne önemli bir katkı yapacaktır.

7.1 KAYNAKÇA

Akman, Cüneyt. *Marksist Kriz Teorileri Işığında Küresel Kriz*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010.

Aktan, Can. “Arz Yönlü İktisat.” *Can Aktan Kitaplığı*. 9 Eyl. 2012.
<<http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/arz-iktisat.htm>>.

Aktan, Can. “İktisat Okulları.” *Can Aktan Kitaplığı*. 7 Eyl.2012.
<<http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/anasayfa-iktisat-okullari.htm>>.

Apergis, Nicholas ve Theodosiou, Ioannis. “The Employment –Wage Relationship: Was Keynes right after all?” *American Review of Political Economy*. 6.1(2008): 40-50.

Arnsperger, Christian ve Varoufakis, Yanis. “Neoclassical Economics Three Identifying Feature.” *Pluralist Economics*. Der. Edward Fullbrook. London: Zed Books. 2008. 13-25.

Aydinonat, Emrah ve Ylikoski Petri. “Understanding With Theoretical Models.” *Çalışma Metni*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2013.

Backhouse, Roger, E. “A Review of Antoine d'Autume and Jean Cartelier Is Economics Becoming a Hard Science? and Andrea Salanti and Ernesto Screpanti Economics and Pluralism: New Perspectives in History and Methodology.” *Journal of Economic Methodology*. 4.2(1997): 315-320.

Becker, William E. “Teaching Economics in the 21 st Century.” *The Journal of Economic Perspectives*. 4.1(2000): 109-119.

Blaug, David. *The Methodology of Economics or How Economists Explain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Buğra, Ayşe. *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.

Caldwell, Bruce. “The Case For Pluralism.” *The Popperian Legacy in Economics Konferans Tebliği*, Amsterdam, 1985. 6 Kas. 2012.
<<http://public.econ.duke.edu/~bjc18/docs/The%20Case%20for%20Pluralism.pdf>>.

Caplan, Ben. “Ontological Superpluralism.” *Philosophical Perspectives*. 25.1(2011): 79-114.

Cevizci, Ahmet. “Teori.” *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

Chiang, Alpha. *Fundamental Methods of Mathematical Economics*. Singapore: McGraw-Hill International Editions,1984.

Chick, Victoria. "The Future is Open: On Open-System Theorising in Economics." *Cambridge Journal of Economics Konferans Tebliği*, Cambridge, 17-19 Eyl. 2003. 21 May. 2013. <<http://www.econ.cam.ac.uk/cjeconf/delegates/chick.pdf>>.

Colander, David. *The Making of A European Economist*. UK: Edward Elgar Publishing Limited. 2009.

Colander, David. "Moving Beyond the Rhetoric of Pluralism: Suggestions for an Inside-the-Mainstream Heterodoxy." *Middlebury College*. Middlebury College Department of Economics, 20 Ara. 2012. <<http://cat2.middlebury.edu/econ/repec/mdl/ancoec/0915.pdf>>.

Colander, David. "Retrospectives: The Lost Art of Economics." *The Journal of Economic Perspectives*. 6.3(1992): 191-198.

Colander, David ve Klamer, Arjo. "The Making of an Economist." *The Journal of Economic Perspectives*. 1.2(1987): 95-111.

Corden, W. M. "Keynes and the Others: Wage and Price Rigidities in Macroeconomic Models." *Oxford Economic Papers*. 30.2(1978): 159-180.

Demir, Ömer. *İktisat ve Yöntem*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.

Dow, Sheila C. "Policy in the Wake of the Banking Crisis: Taking Pluralism Seriously." *International Review of Applied Economics*. 26.2(2012): 161-175.

Dow, Sheila C. "Variety of Methodological Approach in Economics." *Journal of Economic Surveys*. 21.3(2007): 447-465.

Dow, Sheila C. "Prospects for the Progress of Heterodox Economics." *Journal of the History of Economic Thought*. 22.2(2000): 157-170.

Dusek, Tamas. "Methodological Monism in Economics." *The Journal of Philosophical Economics*. 1.2(2008): 26-50.

Eck, Diana. "What is Pluralism." *Harvard University Pluralism Project*. 07 Şub. 2013. <http://www.pluralism.org/pages/pluralism/what_is_pluralism>.

Ferraro, Paul ve Taylor, Laura. "Do Economists Recognize an Opportunity Cost When They See One? A Dismal Performance from the Dismal Science." *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*. 4.1(2005): 1-14.

Frey, Bruno S. ve Pommerehne, Werner W. ve Schneider, Friedrich ve Gilbert, Guy. "Consensus and Dissension among Economists: An Empirical Inquiry." *The American Economic Review*. 74.5(1984): 986-994.

Fullbrook, Edward, der. *Pluralist Economics*. London: Zed Books, 2008.

Furth, D. ve Heertje, A. ve Van Der Veen, R. J. "On Marx's Theory of Unemployment." *Oxford Economic Papers*. 30.2(1978): 263-276.

Garnett, Robert F. "Pluralism, Academic Freedom and Heterodox Economics." *Review of Radical Political Economics*. 43.4(2011): 562-572.

Garnett, Robert F. "Sen, McCloskey, and the Future of Heterodox Economics." *Post-Autistic Economics Review*, 2005. 15 Kas. 2012.
<<http://www.paecon.net/PAERreview/issue35/Garnett35.htm>>.

Gudeman, Stephen F. "Physiocracy: A Natural Economics." *American Ethnologist*. 7.2(1980): 240-258.

Guerrazzi, Marco ve Meccheri, Nicola. "From Wage Rigidities to Labour Market Rigidities: A Turning-Point in Explaining Equilibrium Unemployment?" *University of Pisa Department of Economics Çalışma Metni, No. 94*. 16 Tem. 2013.
<<http://www.dse.ec.unipi.it/fileadmin/pdf/2009-94.pdf>>.

Güngör, Kamil. "İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantalizmden Günümüze İktisadi Düşünceler." *Afyon Üniversitesi İ.İ.B.F.* 10 Eyl. 2012.
<http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf>.

Hardcastle, Edgar. "The End of Full Employment?" *Socialist Standard*, November 1971. 18 Tem. 2013.
<<http://www.marxists.org/archive/hardcastle/fullemployment.htm>>.

Horwitz, Steven. "Say's Law of Markets: An Austrian Appreciation." *Two Hundred Years of Say's Law: Essays on Economic Theory's Most Controversial Principle*. Der. Steven Kates. Northampton, MA: Edward Elgar. 2003: 82-98.

Krugman, Paul. "How Did Economists Get It So Wrong." *New York Times* 2 Eyl. 2009. <http://www.nytimes.com/2009/09/06/magazine/06Economic-t.html?pagewanted=all&_r=0>.

Lee, Frederic. "A Note On Pluralism Debate In Heterodox Economics." *Review of Radical Political Economics*. 43.4(2011): 540-551.

List, Christian ve Spiekermann, Kai. "Methodological Individualism and Holism in Political Science: A Reconciliation." *LSE*. 26 Haz.2012.
<<http://personal.lse.ac.uk/list/PDF-files/IndividualismHolism.pdf>>.

Maki, Uskali. "The One World and The Many Theories." *Helsinki University*, 1997. 12 May. 2012.
<<http://www.helsinki.fi/tint/maki/materials/The%20one%20world%20and%20the%20many%20theories.pdf>>.

Maki, Uskali. "Models and the Locus of Their Truth." *Springer*. 180.1(2011): 47-63.

Maki, Uskali. "Two Portraits of Economics." *Journal of Economic Methodology*. 3.1(1996): 1-38.

Marchionni, Caterina. "Unity, Plurality and Explanation." Doktora Tezi. Erasmus University Rotterdam, 2005. 17 Nis. 2013.
<<http://repub.eur.nl/res/pub/7044/PhD%20Marchiomni.pdf>>.

Mc Closkey, Donald. "The Rhetoric of Economics." *Journal of Economic Literature*. 21.2(1983): 481-517.

Mearman, Andrew. "Pluralism, Heterodoxy and The Rhetoric of Distinction." *Review of Radical Political Economics*. 43.4(2010): 552-561.

Mearman, Andrew ve Wakeley, Tim, "Does Pluralism in Economics Education Make Better Educated, Happier Students? A qualitative analysis." *International Review of Economics Education*. 10.2(2011): 50-62.

Miller, Tim. "Explaining Keynes' Theory of Consumption, and Assessing Its Strengths and Weaknesses." Economic Resources for Students, 1996. 5 Ağus. 2013. <<http://www.economic-truth.co.uk/content-essays/bsc/keynesconsumption.pdf>>.

"Economics as a Social Science." *Michagen University Press*. 10 Eyl. 2012. <<http://www.press.umich.edu/pdf/0472112430-ch1.pdf>>.

ÖSYM, *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Kontenjan Kılavuzu*. Ankara: ÖSYM, 2012.

Parker, Wayne D. "Methodological Individualism vs. Methodological Holism: Neoclassicism, Institutionalism and Socionomic Theory." *Socionomics Foundation*. Georgia, USA. 22 Oca. 2013. <http://www.socionomics.org/pdf/neoclassicism_institutionalism.pdf>.

Phung, Albert. "Behavioral Finance." *Investopedia*. 13 Şub. 2013 <http://www.investopedia.com/university/behavioral_finance/behavioral2.asp>.

Psillos, Stathis. "Living With the Abstract: Realism and Models." *Springer Science*. 180.1(2011): 3-17.

Raveaud, Gilles. "Pluralism in Economics Teaching. Why and How?" *Development Dialogue –What Next*. 2009. 9 Tem. 2012. <http://www.dhf.uu.se/pdf/52/Development_Dialogue_52_art5.pdf>.

Robinson, Joan. "Marx on Unemployment." *The Economic Journal*. 51.1(1941): 234-248.

Rodrik, Dani. "Blame the Economists, Not Economics." *Project Syndicate*. 11 Mar. 2009. 15 Nis. 2013.

Rodrik, Dani. *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. NJ: Princeton University Press, 2007.

Rodrik, Dani. *Akıllı Küreselleşme*. çev: Burcu Aksu. Ankara: Efil Yayınları, 2011.

Rubinstein, Ariel. "A Sceptic's Comment On The Study of Economics." *The Economic Journal of Royal Economic Society*. 116.510(2006): 1-9.

Saffin, Kate. "Review of Dani Rodrik's Globalization Paradox: Why Global Markets, States and Democracy Can't Coexist." *LSE*, 12 Nis. 2013. <<http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/archives/10284>>.

Shapiro, Alex. "Foundations of Finance: The Capital Asset Pricing Model (CAPM)." *NYU Lecture Notes* 9. 12 Haz. 2013.

<<http://pages.stern.nyu.edu/~ashapiro/courses/B01.231103/FFL09.pdf>>.

"Methodological Individualizm." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 07 Şub.

2013. <<http://plato.stanford.edu/entries/methodological-individualism/>>.

"Models in Science." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 11 May. 2013.

<<http://plato.stanford.edu/entries/models-science/>>.

Stiglitz, Joseph. "Agenda for Reforming Economic Theory." *INET Konferans Tebliği*, Cambridge, 9 Nis. 2010. 24 Oca. 2013.

<http://economistsview.typepad.com/files/session-3---stiglitz_agenda_for_reform.pdf>.

Stilwell, Frank. "Four Reasons For Pluralism In The Teaching of Economics."

Australasian Journal of Economics Education. 3.1(2006): 42-55.

Stock, Wendy ve W. Lee Hansen. "Ph.D. Program Learning and Job Demands: How Close is the Match?" *American Economic Review*. 94.2(2004): 266-271.

Tcherneva, Pavlina R. "Keynes's Approach to Full Employment: Aggregate or Targeted Demand?" *The Levy Economics Institute of Bard College Çalışma Metni*, No 542. 17 Tem. 2013.

<http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_542.pdf>.

Turkle, Sherry ve Papert, Seymour. "Epistemological Pluralism: Styles and Voices Within The Computer Culture." *From Hard Drive to Software: Gender, Computers and Difference*. 16.1(1990): 128-157.

Van Dalen, Hendrik. "Pluralism in Economics: A Public Good or a Public Bad?" *Erasmus University Rotterdam Research Center for Economic Policy ve Tinbergen Institute Çalışma Metni*, 2003-034/1. 8 May. 2012.

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=398761>.

Watson, Walter. "Types of Pluralism." *The Monist*. 73.3(1990): 350-366.

EKLER

Tablo A.1

İktisatta Çoğulculuk**Lisansüstü ve Doktora İktisat Öğrencileri Anket ve Mülakat Soruları**

1. **Üniversiteniz:** _____ (lütfen belirtiniz)
2. **Bölümünüz:** _____ (lütfen belirtiniz)
 Yüksek Lisans   Doktora
3. **Mezun olduğunuz üniversite(lisans) ve bölüm:** _____ (lütfen belirtiniz)
4. **Cinsiyetiniz:** Erkek   Kadın
5. **Yaşınız:** _____ (lütfen belirtiniz)
6. **Çalışıyorsanız Mesleğiniz:** Araştırma Görevlisi   Kamu   Özel
Sektör
7. **Medeni Durumunuz:**   Evli   Bekâr
8. **Ailenizin Aylık Geliri:**
 0-1000 TL   1000-2000 TL   2000-3000 TL   3000-4000 TL
 4000-5000 TL   5000-7500 TL   7500-10000 TL   10000 TL üstü

9. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Muhafazakâr   Liberal   Milliyetçi   Sosyal Demokrat
 Sosyalist   İslamcı   Laik   Kemalist
 Diğer _____ (lütfen belirtiniz)

10. Niçin yüksek lisans/doktora eğitimi alıyorsunuz?(birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Akademisyen olmak için
 Prestij için
 Özel sektörde daha iyi bir iş imkânı bulmak için
 Kamuda daha iyi iş imkânı bulmak veya derecemi yükseltmek için
 Hem akademisyen olmak hem de iş dünyasında çalışmak için
 Diğer: _____ (lütfen belirtiniz)

11. Yüksek lisans/doktora programınızdan memnun musunuz?

- Çok memnunum   Memnunum   İdare Eder
 Memnun değilim   Hiç Memnun Değilim

Neden? _____
 _____ (lütfen belirtiniz)

12. Yüksek lisans veya doktora bölümünüzün en sevdiğiniz özellikleri/yönleri?

_____
 _____

13. Yüksek lisans veya doktora bölümünüzün hoşlanmadığınız özellikleri/yönleri?

14. Tez konunuzu neye göre belirlediniz veya belirleyeceksiniz?

- Literatür taraması
 İktisadi Bir Olguyu Açıklamak
 Model Uygulaması Yapmak
 Kendi Modelimi Kurmak
 Popüler Bir Konuyu Ele Almak
 Diğer: _____

15. İktisat dışındaki alanlarda düzenli okuma yapıyor musunuz?

- Evet Hayır Okuyorum ama düzenli değil

16. Eğer iktisat dışındaki alanlarda düzenli okuma yapıyorsanız, hangi alanlarda?

- Tarih/Sosyoloji/Psikoloji Matematik
Din/Felsefe Edebiyat/Kültür
Fizik/Kimya/Biyoloji Siyaset

Diğer: _____
_____ (lütfen belirtiniz)

17. İktisatla ilgili olarak en son okuduğunuz (ders kitabı dışındaki) 2 kitabı belirtiniz.

_____
_____
_____
_____

18. İktisat alanı dışında okuduğunuz en son 2 kitabı veya makaleyi belirtiniz.

_____
_____
_____
_____

19. Yüksek lisans/doktora programınız iktisattaki farklı düşünce ekollerine ve eleştirel yaklaşımlara yer veriyor mu?

- Evet veriliyor Kısmen veriliyor
 Nadiren veriliyor Hiç verilmiyor

20. Aşağıdaki önermelerden doğru olduğunu düşündüklerinizi işaretleyiniz?

- İktisadi aktörlerin rasyonel olduğunu varsaymak iktisatçıların işlerini kolaylaştırıyor
- İktisadi aktörler gerçek hayatta rasyonel oldukları için iktisatçılar rasyonalite varsayımı kullanıyorlar
- Tam rekabet varsayımından yola çıkarak birçok alıcı ve satıcının bulunduğu pet şişe su fiyatları genel seviyesini açıklayabiliriz
- İktisadi aktörler gerçekte rasyonel olmadıkları için rasyonalite varsayımı yapan iktisat modellerinin açıklama gücü düşüktür

21. İktisat modellerinin gerçek hayatta gözlemlediğimiz iktisadi olguları açıklaması gerekir mi?GerekirGerekmez**22. İktisat modellerinin gerçek hayatta gözlemlediğimiz iktisadi olguları açıklamakta başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?** Evet Hayır Kısmen**23. İktisat modellerinin gerçek hayata dair öngörü yapması gerekir mi?**GerekirGerekmez**24. İktisat modellerinin öngörülerinde başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?** Evet Hayır Kısmen**25. İktisat modellerinin iktisadi politika önerileri yapmamıza yardımcı olması gerekir mi?** GerekirGerekmez**26. İktisat modellerinden yola çıkılarak hazırlanan iktisat politikalarının başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?** Evet Hayır Kısmen

27. Aşağıdaki iktisatla ilgili önermeler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?(Evet:E, Hayır:H)

- E H İktisatta matematik sadece bir araçtır, amaç olmaktan çıkartılmalıdır
- E H İktisadi modellerin dayandığı bazı varsayımlar gerçeğe uygun değildir
- E H Tarih, sosyoloji, psikoloji vb. sosyal bilimler iktisat bilimi açısından değerli ve kullanışlı bilgiler sunar
- E H İktisat pozitif bir bilim olduğu için matematiğe gerekli önem verilmelidir
- E H Bir konuyu hem ana akım iktisat hem de heterodoks iktisat perspektifinden analiz etmek o konuyu daha kapsamlı anlamamızı sağlar

28. İktisat nasıl bir bilimdir?

- Fizik gibi bir bilimdir Biyoloji gibi bir bilimdir Sosyoloji gibi bir bilimdir
- Matematik gibi bir bilimdir

29. İktisat disiplini içerisinde matematiğin yeri/ağırlığı/önemi ile ilgili aşağıdaki seçeneklerden hangisine/hangilerine katılıyorsunuz?(Katıldıklarınızı işaretleyiniz)

- Matematik önemli iktisadi sonuçlara götüren bir araçtır
- İktisat matematiktir. İktisadın amacı matematiktir
- Sosyal bir bilim olan iktisatta matematiğin ağırlığı azaltılmalıdır
-

Diğer: _____

_____ (lütfen belirtiniz)

30. İktisadın en sevdiğiniz yönleri nelerdir?

_____ (lütfen belirtiniz)

31. İktisadın en sevmediğiniz yönleri nelerdir?

_____

32. Genel olarak Türkiye'deki iktisat eğitiminin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hiç Kalitesiz.....Çok Kaliteli

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

33. İlgi alanınıza göre 1 ile 10 arasında işaretleyiniz?(1-Hiç İlgi, 10-Çok İlgi)

İlgilenmiyorum.....Çok İlgileniyorum

İktisadi Düşünce Tarihi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Matematiksel Ekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ekonometri	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mikroekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Makroekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Para ve Bankacılık	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uluslararası Ekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Finansal Ekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kamu Ekonomisi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Çalışma Ekonomisi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Hukuk ve Ekonomi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Endüstriyel Organizasyon	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat Tarihi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kalkınma Ekonomisi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Siyasal İktisat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat Felsefesi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

34. Aşağıdaki özelliklerin iktisatta başarılı olmak ne kadar önemli olduğunu değerlendiriniz:

	Önemsiz.....									Çok
	Önemli									
Problem çözmede yetenekli olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Matematikte çok iyi olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Matematik, fizik, mühendislik mezunu olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisatla ilgili <i>bir</i> alanda iyi bilgiye sahip olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ampirik araştırmalarda iyi olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat hakkında geniş bilgiye sahip olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat lisans geçmişinden gelmek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Genel olarak sosyal bilimlerle ilgili bilgili olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

35. Sizde 2008 ekonomik krizinin sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

- Serbest piyasa sisteminin krizidir
- Devletin müdahalesi sonucu etkin işlemeyen piyasanın ürettiği bir krizdir
- Sistemin kendi içerisinde doğal kırılmasıdır

36. Yeşil kart, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve aile içindeki kişi başına düşen geliri brüt asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişilerin sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanmasını sağlar. Size göre aşağıdaki görüşlerden hangisi daha doğrudur?

- (1) Yeşil kartı kaldırılmalı ki insanlar devlete olan göbek bağından sıyrılınsınlar, rahata alışsınlar ve böylelikle gelirlerini arttıracak faaliyetlerde ve girişimlerde bulunsunlar. Bunun sonucunda durumlarını iyileştirsinsinler.
- (2) Yeşil kart kaldırıldığı takdirde düşük gelirli insanların istihdam edileceği bir alan olmadığı için yeşil kart sahiplerinin mağduriyeti artar.

37. Yönetim kurulu ve üst düzey çalışanları hariç 200 adet personel istihdam eden ve yüksek kârlılığa sahip ABC Şirketinin yöneticisisiniz. Yaşanan krizden ötürü şirketinizin kârlılığı hızla düştü. Finans bölümünüz, işten çıkarma ve kârlılık arasındaki ilişkiyi gösteren aşağıdaki listeyi hazırladı. Şirketin yöneticisi olarak bu seçeneklerden hangisini seçersiniz?

- İşçi çıkartmazsanız ABC Şirketi yıllık 50.000 TL zarar eder
- 20 işçi çıkartırsanız ABC Şirketi yıllık 20.000 TL kâr eder
- 50 işçi çıkartırsanız ABC Şirketi yıllık 100.000 TL kâr eder
- 100 işçi çıkartırsanız ABC Şirketi yıllık 400.000 TL kâr eder
- 150 işçi çıkartırsanız ABC Şirketi yıllık 100.000 TL kâr eder

38. Aşağıdaki önermelere ne kadar katılıyorsunuz?

Hiç katılmıyorum.....Çok katılıyorum

Vergiler ve kotalar genel iktisadi refahı azaltır	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kapitalist sistem kriz üretme eğilimindedir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
AKP'nin enflasyon ve faiz politikasını başarılı buluyorum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Enflasyon tamamen parasal bir olgudur	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Piyasa sistemi kadınlara karşı ayrımcılık eğilimindedir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisatçılar iktisadi büyümenin nedenleri konusunda fikir birliğine sahipler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İşsizlik, enflasyonu arttırarak kısa dönemde azaltılabilir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Pozitif iktisatla normatif iktisat arasında keskin bir çizgi vardır	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat sosyoloji veya tarih gibi bir sosyal bilimdir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Düzenleyici otoritenin etkisini azaltmak ekonominin etkinliğini arttırır	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Hükümet merkez bankalarını yönlendirmelidir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat politikaları ülkelerin tarihsel, sosyolojik ve kültürel özelliklerini dikkate almalıdır	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Alanında başarılı bir iktisatçı olmak için gündelik hayattan haberdar olmaya gerek yoktur	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında kurumlar ve kültür önemlidir	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İktisat eğitimi insanları bencil yapar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

39. Mor ve Ötesi konserine ücretsiz bir bilet kazandınız (biletin ikinci el değeri yok, satmanız mümkün değil). Aynı gece Athena grubunun da bir konseri var ve Athena konserine gitmek sizin için en iyi ikinci alternatif aktivite. Athena'nın konser bileti 40 TL. Her hangi bir günde, bir Athena konserine gitmek için 50 TL vermeye razı olurdunuz. Bu iki müzik grubundan birinin konserine gitmenin başka bir maliyeti olmadığını varsayalım. Bu bilgiler ışığında, Mor ve Ötesi konserine gitmenizin alternatif maliyeti nedir?

- 0 TL
- 10 TL
- 40 TL
- 50 TL

40. Sizce "iktisatta çoğulculuk" nedir? Birkaç cümle ile açıklayınız.

Anketimize vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Çalışmanın sonuçlarından haberdar olmak istiyorsanız lütfen e-posta adresinizi yazınız.

e-posta adresiniz:

Tablo A.2**2011 ÖSYS İKTİSAT TAVAN PUANLARINA GÖRE ÜNİVERSİTE SIRALAMASI**

1	Boğaziçi
2	Koç
3	TOBB
4	Sabancı
5	Bilkent
6	ODTÜ
7	Galatasaray
8	Ankara
9	Bahçeşehir
10	İstanbul Bilgi
11	İstanbul
12	İzmir Ekonomi
13	Hacettepe
14	Marmara

Tablo A.3**Anket ve Mülakat Sonuçları****Tablo A.3.1**
Hangi Üniversiteden Mezun (Soru 1)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ANKARA	17	10,4	10,4	10,4
	TOBB	8	4,9	4,9	15,2
	ODTÜ	17	10,4	10,4	25,6
	BİLKENT	20	12,2	12,2	37,8
	HACETTEPE	10	6,1	6,1	43,9
	İZMİR EKONOMİ	6	3,7	3,7	47,6
	BİLGİ	15	9,1	9,1	56,7
	GALATASARAY	14	8,5	8,5	65,2
	BOĞAZİÇİ	21	12,8	12,8	78,0
	SABANCI	13	7,9	7,9	86,0
	KOÇ	11	6,7	6,7	92,7
	MARMARA	12	7,3	7,3	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.2
Hangi Bölümden Mezun (Soru 3)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ekonomi	97	59,1	59,1	59,1
Matematik, fizik ve diğer bilimler	31	18,9	18,9	78,0
Mühendislik	21	12,8	12,8	90,9
Sosyal Bilimler	2	1,2	1,2	92,1
İşletme, Finans v.s..	13	7,9	7,9	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.3
Mezun Olduğu Üniversitede mi Yüksek Lisans/Doktora Yapıyor (Soru3a)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Aynı üniv.	70	42,7	42,7	42,7
Farklı üniv.	94	57,3	57,3	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.4
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Cinsiyeti (Soru 4)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Erkek	105	64,0	64,0	64,0
Kadın	59	36,0	36,0	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.5
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Yaşları (Soru 5)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	21	2	1,2	1,2	1,2
	22	2	1,2	1,2	2,4
	23	21	12,8	12,8	15,2
	24	38	23,2	23,2	38,4
	25	27	16,5	16,5	54,9
	26	20	12,2	12,2	67,1
	27	17	10,4	10,4	77,4
	28	13	7,9	7,9	85,4
	29	7	4,3	4,3	89,6
	30	6	3,7	3,7	93,3
	31	4	2,4	2,4	95,7
	32	3	1,8	1,8	97,6
	33	1	,6	,6	98,2
	34	1	,6	,6	98,8
	36	2	1,2	1,2	100,0
Total		164	100,0	100,0	

Tablo A.3.6
Medeni Durum (Soru 6)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Evli	32	19,5	19,5	19,5
	Bekar	132	80,5	80,5	100,0
Total		164	100,0	100,0	

Tablo A.3.7
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Meslekleri (Soru 7)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Asistan	119	72,6	72,6	72,6
Kamu	15	9,1	9,1	81,7
Özel	7	4,3	4,3	86,0
Çalışmıyor	23	13,4	13,4	99,4
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.8
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Aile Gelirleri (Soru 8)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0-1000 TL	6	3,7	3,7	3,7
1000-2000 TL	52	31,7	31,7	35,4
2000-3000 TL	44	26,8	26,8	62,2
3000-4000 TL	24	14,6	14,6	76,8
4000-5000 TL	21	12,8	12,8	89,6
5000-7500 TL	10	6,1	6,1	95,7
7500-10000 TL	3	1,8	1,8	97,6
+10000 TL	4	2,4	2,4	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.9
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencileri Kendilerini Nasıl Tanımlıyorlar? (Soru 9)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Muhafazakar	18	11,0	11,0	11,0
	Liberal	19	11,6	11,6	22,6
	Milliyetçi	3	1,8	1,8	24,4
	Sosyal demokrat	18	11,0	11,0	35,4
	Sosyalist	21	12,8	12,8	48,2
	İslamcı	6	3,7	3,7	51,8
	Laik	9	5,5	5,5	57,3
	Kemalist	8	4,9	4,9	62,2
	Diğer	30	18,3	18,3	80,5
	Sosyal demokrat, Laik, Kemalst	23	14,0	14,0	94,5
	Sosyal demokrat, Muhafazakar, Liberal	6	3,7	3,7	98,2
	İslamcı, Muhafazakar	3	1,8	1,8	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.10
Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencileri Niçin Lisansüstü Eğitim Alıyorlar?
(Soru 10)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Akademi	94	57,3	57,3	57,3
Prestij	5	3,0	3,0	60,4
Özel sektör	11	6,7	6,7	67,1
Kamu veya kıdem için	9	5,5	5,5	72,6
Hem akademi hem özel sektör	42	25,6	25,6	98,2
Diğer	3	1,8	1,8	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.11
Lisansüstü Programlarından Memnunlar mı? (Soru 11)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Çok memnunum	19	11,6	11,6	11,6
Memnunum	86	52,4	52,4	64,0
İdare eder	44	26,8	26,8	90,9
Memnun değilim	11	6,7	6,7	97,6
Hiç memnun değilim	4	2,4	2,4	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.12
Tez Konularını Neye Göre Belirlemektedirler? (Soru 14)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Literatür taraması	12	7,3	7,3	7,3
İktisadi bir olguyu açıklamak	44	26,8	26,8	34,1
Model uygulaması yapmak	43	26,2	26,2	60,4
Kendi modelimi kurmak	36	22,0	22,0	82,3
Popüler bir konuyu ele almak	14	8,5	8,5	90,9
Diğer	15	9,1	9,1	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.13
İktisat Alanı Dışında Okuma Yapıyorlar mı? (Soru 15)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	67	40,9	40,9	40,9
Hayır	16	9,8	9,8	50,6
Okuyorum ama düzenli değil	81	49,4	49,4	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.14
İktisat Eğitiminde Farklı Ekollere Yer Veriliyor mu? (Soru 19)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet veriliyor	51	31,1	31,1	31,1
Kısmen veriliyor	54	32,9	32,9	64,0
Nadiren veriliyor	39	23,8	23,8	87,8
Hiç verilmiyor	20	12,2	12,2	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.15
Rasyonalite Varsayımı İktisatçıların İşlerini Kolaylaştırıyor (Soru 20a)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Doğru	137	83,5	83,5	83,5
Yanlış	27	15,9	15,9	99,4
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.16
İktisadi Aktörler Gerçek Hayatta Rasyonel Oldukları İçin İktisatçılar
Rasyonalite Varsayımını Kullanıyorlar
(Soru 20b)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Doğru	13	7,9	7,9	7,9
Yanlış	151	92,1	92,1	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.17
Tam Rekabet Varsayımlarından Yola Çıkararak Birçok Alıcı ve Satıcının
Bulunduğu Pet Şişe Su Fiyatları Genel Seviyesini Açıklayabiliriz (Soru
20c)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid doğru	44	26,8	26,8	26,8
yanlış	120	73,2	73,2	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.18
İktisadi Aktörler Gerçekte Rasyonel Olmadıkları İçin Rasyonalite
Varsayımı Yapan Modellerin Açıklama Gücü Düşüktür
(Soru 20d)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Doğru	78	47,6	47,6	47,6
Yanlış	86	52,4	52,4	100,0

Tablo A.3.18
İktisadi Aktörler Gerçekte Rasyonel Olmadıkları İçin Rasyonelite
Varsayımı Yapan Modellerin Açıklama Gücü Düşüktür
(Soru 20d)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Doğru	78	47,6	47,6	47,6
	Yanlış	86	52,4	52,4	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.19
İktisadi Modellerin İktisadi Gerçekliği Açıklaması Gerekir mi? (Soru 21)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Gerekir	145	88,4	88,4	88,4
	Gerekmez	19	11,6	11,6	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.20
İktisadi Modeller İktisadi Olguları Açıklamada Başarılı mı? (Soru 22)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	evet	8	4,9	4,9	4,9
	hayır	32	19,5	19,5	24,4
	kısmen	124	75,6	75,6	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.21
İktisadi Modellerin Gerçek Hayata Dair Öngörü Yapması Gerekir mi?
(Soru 23)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Gerekir	142	86,6	86,6	86,6
Gerekmez	22	13,4	13,4	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.22
İktisadi Modellerin Öngörülerinin Başarılı Olduğunu
Düşünüyor musunuz? (Soru 24)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	3	1,8	1,8	1,8
Hayır	34	20,7	20,7	22,6
Kısmen	127	76,8	76,8	99,4
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.23
İktisadi Modellerin İktisat Politikası Önerisi Yapmamıza Yardımcı
Olması Gerekir mi? (Soru 25)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Gerekir	151	92,1	92,1	92,1
Gerekmez	13	7,9	7,9	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.24
Modellerden Yola Çıkılarak Hazırlanan İktisat Politikalarının Başarılı Olduğunu Düşünüyor musunuz? (Soru 26)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	14	8,5	8,5	8,5
Hayır	31	18,9	18,9	27,4
Kısmen	119	72,6	72,6	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.25
İktisatta Matematik Sadece Bir Araçtır (Soru 27a)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	142	86,6	86,6	86,6
Hayır	22	12,8	12,8	99,4
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.26
İktisadi Modellerdeki Bazı Varsayımlar Gerçeğe Uygun Değildir (Soru 27b)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	148	90,2	90,2	90,2
Hayır	16	9,8	9,8	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.27
Tarih, Sosyoloji vs. Bilimler İktisat Açısından Kullanışlı ve Değerli
Bilgiler Sunar (Soru 27c)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	156	95,1	95,1	95,1
Hayır	8	4,9	4,9	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.28
İktisat Pozitif Bir Bilim Olduğu İçin Matematiğe Gerekli Önem
Verilmelidir (Soru 27d)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	131	79,9	79,9	79,9
Hayır	33	20,1	20,1	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.29
İktisadi Bir Konunun Hem Ana Akım Hem de Heterodoks Ekol
Perspektifinden Analiz Edilmesi Konunun Daha Kapsamlı Anlaşılmasını
Sağlar (Soru 27e)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	141	86,0	86,0	86,0
Hayır	23	14,0	14,0	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.30
İktisat Nasıl Bir Bilimdir (Soru 28)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Fizik	19	11,6	11,6	11,6
Matematik	44	26,8	26,8	38,4
Biyoloji	8	4,9	4,9	43,3
Sosyoloji	59	36,0	36,0	79,3
Matematik ve Sosyoloji	33	20,1	20,1	99,4
Diğer	1	,6	,6	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.31
Matematik Önemli İktisadi Sonuçlara Götüren Bir Araçtır (Soru 29a)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Katılıyorum	134	81,7	81,7	81,7
Katılmıyorum	30	18,3	18,3	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.32
İktisat Matematiktir (Soru 29b)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Katılıyorum	4	2,4	2,4	2,4
Katılmıyorum	160	97,6	97,6	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.33
Sosyal Bir Bilim Olan İktisatta Matematiğin Ağırlığı Azaltılmalıdır (Soru 29c)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Katılıyorum	55	33,5	33,5	33,5
Katılmıyorum	109	66,5	66,5	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.34
Türkiye’deki İktisat Eğitiminin Kalitesi (Soru 32)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	4	2,4	2,4	2,4
3	27	16,5	16,5	18,9
4	17	10,4	10,4	29,3
5	36	22,0	22,0	51,2
6	40	24,4	24,4	75,6
7	28	17,1	17,1	92,7
8	12	7,3	7,3	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.35
2008 Ekonomik Krizinin Sebebi (Soru 35)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Serbest piyasa	71	43,3	43,3	43,3
Devlet müdahalesinin etkisizleştirdiği piyasa	14	8,5	8,5	51,8
Sistemin doğal kırılması	76	46,3	46,3	98,2
Diğer	3	1,8	1,8	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.36
Yeşil Kart Sorusu (Soru 36)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yeşil kartı kaldıralım...	14	8,5	8,5	8,5
Yeşil kartı kaldırmayalım...	150	91,5	91,5	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.37
Kâr Maksimizasyonu ve İşçi Çıkarma (Soru 37)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid İşçi çıkartmam 50000 TL zarar	33	20,1	20,1	20,1
20 işçi çıkartırım 20000 TL kâr	78	47,6	47,6	67,7
50 işçi çıkartırım 100000 TL kâr	21	12,8	12,8	80,5
100 işçi çıkartırım 400000 TL kâr	30	18,3	18,3	98,8
150 işçi çıkartırım 100000 TL kâr	2	1,2	1,2	100,0
Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.38
Alternatif Maliyet Sorusu (Soru 39)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	34	20,7	20,7	20,7
	10	52	31,7	31,7	52,4
	40	48	29,3	29,3	81,7
	50	30	18,3	18,3	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

Tablo A.3.39
İktisatta Çoğulculuk Kavramı (Soru 40)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Fikri yok/yanlış biliyor	101	61,6	61,6	61,6
	Kismen biliyor	11	6,7	6,7	68,3
	Biliyor	52	31,7	31,7	100,0
	Total	164	100,0	100,0	

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi: 24.02.1984

Doğum Yeri: Şişli/İstanbul

Lise: Vefa Lisesi

Üniversite: Bilgi Üniversitesi/Matematik ve Ekonomi

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite: T.C. Galatasaray Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı: Gökhan ÖVENÇ
Tez Başlığı: İktisatta Çoğulculuk ve Çoğulculuğun Türkiye İktisat Düşüncesindeki Yeri
Savunma Tarihi: 12.07.2013
Danışmanı: Doç. Dr. N. Emrah AYDINONAT

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

İmza

Doç. Dr. N. Emrah AYDINONAT

Doç. Dr. Haluk LEVENT

Yrd. Doç. Dr. Emin KÖKSAL

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Sibel YAMAK